

Επισκόπηση των σημαντικότερων αποφάσεων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το διάστημα από Οκτώβριο 2022 έως Σεπτέμβριο 2023

Επιμέλεια:

Εμμανουήλ Αποστολάκης, Δικηγόρος, ΔΝ

Δημήτριος Βούλγαρης, Δικηγόρος, ΔΝ

Νικόλαος Γανιάρης, Δικηγόρος, ΔΝ

Άννα Οικονόμου, Δικηγόρος, Υπ. ΔΝ, Επιστ. Συνεργάτις, Νομική Σχολή Βόννης

Δημήτριος Η. Τσιλίκης, Υπ. ΔΝ, Επιστ. Συνεργάτης, Νομική Σχολή Χαϊδελβέργης

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Δικηγόρος, Υπ. ΔΝ ΕΚΠΑ

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), Λουξεμβούργο

Στην παρούσα στήλη παρατίθενται εν περιλήψει επιλεγμένες αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες εξεδόθησαν κατά το διάστημα από Οκτώβριο 2022 έως Σεπτέμβριο 2023. Κριτήριο επιλογής αποτελεί η σημασία της εκάστοτε απόφασης εξ επόψεως θεωρητικού ή πρακτικού ενδιαφέροντος για την ελληνική έννομη τάξη. Η επιλογή των αποφάσεων γίνεται κατά κύριο λόγο πρωτογενώς, δηλαδή από την ιστοσελίδα του Δικαστηρίου, ενώ η κατηγοριοποίησή τους ακολουθεί κατά βάσιν την δομή της ελληνικής ποινικής έννομης τάξης (ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, ποινική δικονομία, σωφρονιστική). Σε κάθε περίληψη παρουσιάζονται εν συντομία τα απαραίτητα για την κατανόηση της απόφασης πραγματικά περιστατικά και οι κρίσιμοι νομικοί συλλογισμοί, με παραπομπή στον εκάστοτε αριθμό της οικείας σκέυσης. Επίσης, παρατίθεται πάντοτε ο σχετικός σύνδεσμος της απόφασης, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη να ανατρέξει απ' ευθείας στο πρωτότυπο κείμενο.

A. Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο

1. Γενικό ποινικό δίκαιο

Αρχή νομιμότητας (nullum crimen nulla poena sine lege) – Αναδρομική ισχύς του ηπιότερου νόμου – Καταδίκη για παράβαση της απαγόρευσης εισόδου και παραμονής σε ζώνη συγκρούσεων, η οποία είχε αρθεί κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης λόγω της μεταβολής της κατάστασης στην εν λόγω ζώνη (ΕΔΔΑ, απόφ. της 18/10/2022, Mørck Jensen κατά Δανίας, αριθμ. αιτ. 60785/19) ΕΔΔΑ, απόφ. της 18/10/2022, Mørck Jensen κατά Δανίας, αριθμ. αιτ. 60785/19

Η απόφαση αφορά την καταδίκη Δανού πολίτη για παραμονή σε ζώνη συγκρούσεων στη Συρία κατά τα έτη 2016 και 2017, στην οποία το κράτος της Δανίας είχε απαγορεύσει την πρόσβαση. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι ο απαγορευτικός νόμος δεν είχε την αναγκαία προβλεψιμότητα και δεν ήταν ευχερές να εξακριβωθεί ποιες ζώνες υπάγονταν στην απαγόρευση εισόδου και παραμονής. Επιπλέον, ισχυρίστηκε ότι θα έπρεπε να αθωωθεί βάσει ενός εκτελεστικού διατάγματος που εκδόθηκε το έτος 2019, βάσει του οποίου δεν απαιτείτο πλέον άδεια για την είσοδο και την παραμονή στη συγκεκριμένη περιοχή.

Το ΕΔΔΑ έχει επισημάνει ότι η έννοια του «νόμου» κατ' άρθρον 7 παρ. 1 ΕΣΔΑ περιλαμβάνει τόσο το θετικό δίκαιο όσο και τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων. Ο νόμος υπό την ανωτέρω έννοια θα πρέπει να ανταποκρίνεται ιδίως στις επιταγές της προσβασιμότητας και της προβλεψιμότητας σε σχέση με τα στοιχεία του εγκλήματος και την απειλούμενη ποινή (σκέψ. 37). Εφόσον οι νόμοι είναι γενικής εφαρμογής, πολλοί εξ αυτών είναι αναπόφευκτα διατυπωμένοι με όρους οι οποίοι, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, είναι αόριστοι. Η ερμηνεία και η εφαρμογή αυτών των όρων επαφίεται στην πρακτική (σκέψ. 38). Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το σχετικό αδίκημα ήταν σαφώς καθορισμένο στον νόμο και ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της προσβασιμότητας και της προβλεψιμότητας.

Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι το άρθρο 7 παρ. 1 ΕΣΔΑ εγγυάται όχι μόνο την αρχή της μη αναδρομικότητας

του αυστηρότερου ποινικού νόμου, αλλά, συμπερασματικά συναγόμενα, και την αρχή της αναδρομικότητας του ευμενέστερου ποινικού νόμου, σε σχέση τόσο με τα στοιχεία του εγκλήματος όσο και με το κυρωτικό σκέλος της ποινικής διάταξης (σκέψ. 44). Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση το εκτελεστικό διάταγμα του 2019 εκδόθηκε λόγω μεταβολής των πραγματικών συνθηκών, οι οποίες προέκυψαν από συγκεκριμένες αλλαγές στην κατάσταση στη Συρία, σε χρόνο μεταγενέστερο του χρόνου τέλεσης της αξιόποινης πράξης από τον προσφεύγοντα. Ως εκ τούτου, η απόλειψη της υποχρέωσης λήψης άδειας για την είσοδο και την παραμονή στην επίμαχη περιοχή βάσει του εκτελεστικού διατάγματος του 2019 ήταν άσχετη με την αξιολόγηση της αξιόποινης πράξης του προσφεύγοντος, η οποία διαπράχθηκε τα έτη 2016-2017 (σκέψ. 52). Επομένως δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 7 ΕΣΔΑ.

Τέλος, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συγκεκριμένη απαγόρευση δεν παραβίασε την ελευθερία του προσφεύγοντος να αποχωρήσει από τη χώρα του και να ταξιδέψει σε οποιαδήποτε χώρα θα μπορούσε να γίνει δεκτός, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (βλ. σκέψ. 61). Ο περιορισμός της ελευθερίας κίνησης του προσφεύγοντος δεν υπήρξε δυσανάλογος, καθότι αφορούσε μια περιορισμένη μόνο έκταση, επιπλέον δεν επρόκειτο για μια απόλυτη απαγόρευση, καθώς υπήρχε η δυνατότητα εισόδου στην περιοχή κατόπιν λήψεως σχετικής άδειας (σκέψ. 65). Επιτεύχθηκε, επομένως, μια δίκαιη στάθμιση μεταξύ του δημοσίου συμφέροντος και των δικαιωμάτων του ατόμου.

Αρχή νομιμότητας (nullum crimen nulla poena sine lege) – Αναδρομική εφαρμογή επεικέστερου ποινικού νόμου (lex mitior) – Κατάχρηση εξουσίας – Αλλαγή αντικειμενικής υπόστασης – Έννοια δημόσιου αξιωματούχου – Δικαστική ερμηνεία, προβλεψιμότητα και προσβασιμότητα στον ποινικό κανόνα – Παραβίαση άρθρου 7 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/7/2023, Tristan κατά Μολδαβίας, αριθμ. αιτ. 13451/15)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/7/2023, Tristan κατά Μολδαβίας, αριθμ. αιτ. 13451/15

Στην εν λόγω υπόθεση, η προσφεύγουσα καταδικάστηκε για κατάχρηση εξουσίας, ενώ κατείχε το αξίωμα της δημάρχου (άρθρο 328 παρ. 3 περ. β του μολδΠΚ). Ενώπιον του ΕΔΔΑ υποστήριξε ότι κατά το εφαρμοστέο ουσιαστικό δίκαιο και έπειτα ιδίως από προηγούμενη νομοθετική αλλαγή της αντικειμενικής υπόστασης, η πράξη στην οποία προέβη δεν ήταν πια αξιόποινη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την αρχική διάταξη, κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, η εν λόγω κατάχρηση αφορούσε πρόσωπο που κατείχε υψηλή θέση ευθύνης («*personne occupant une haute fonction à responsabilité*»). Η διάταξη ενδιάμεσα τροποποιήθηκε, μεταξύ άλλων, ως προς τις ιδιότητες του δράστη του οικείου αδικήματος. Συγκεκριμένα, η εν λόγω ιδιότητα αντικαταστάθηκε νομοθετικά, μετά την τέλεση της αποδιδόμενης πράξης της προσφεύγουσας, εις τρόπον ώστε να περιλαμβάνει εκείνον που «κατέχει θέση δημόσιου αξιωματούχου» («*personne occupant une fonction de dignitaire public*»)· οι ποινές παρέμειναν οι ίδιες (σκέψη 54). Η συναφής, επίσης, νέα διάταξη για τους δημόσιους αξιωματούχους (άρθρο 123 παρ. 2 μολδΠΚ) αναφερόταν μόνο σε δυο κατηγορίες υπαλλήλων· σε πρόσωπα που εκλέγονται στο αξίωμά τους με τρόπο εκλογής που διέπεται από το Σύνταγμα και σε πρόσωπα που διορίζονται στο αξίωμά τους από το Κοινοβούλιο, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ή την Κυβέρνηση. Η προσφεύγουσα αμφισβήτησε ότι το αξίωμα του δημάρχου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της νέας διάταξης. Έπειτα από αρκετές δίκες στους διαφορετικούς βαθμούς δικαιοδοσίας, ο ισχυρισμός της εν τέλει δεν έγινε δεκτός. Το επιληφθέν δικαστήριο της ουσίας (Εφετείο Κισινάου) καταδίκασε την προσφεύγουσα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ολομέλεια του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, αρχικώς, σε μη δεσμευτική απόφαση που ερμήνευε τη νέα διάταξη («*décision explicative*», σκέψεις 18, 32-33), έκρινε ότι ο δήμαρχος δεν εμπίπτει στο πεδίο της επίμαχης νέας διάταξης. Έναν χρόνο αργότερα όμως, όταν η προσφεύγουσα άσκησε έκτακτο ένδικο μέσο για την εξαφάνιση της απόφασης, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο απέρριψε το μέσο αυτό, επισημαίνοντας τον χαρακτήρα σύστασης που είχε η προηγούμενη απόφαση με σκοπό την ομοιομορφία της δικαστηρι-

ακής πρακτικής. Σε κάθε περίπτωση, η προηγούμενη ερμηνευτική απόφαση ίσχυε για χρόνο μεταγενέστερο της περάτωσης της ποινικής διαδικασίας σε βάρος της προσφεύγουσας (σκέψη 20). Παράλληλα, οι ανώτατοι δικαστές, αφού ερμήνευσαν την επίμαχη διάταξη σε συνδυασμό με έναν εξωποινικό ορισμό, προβλεπόμενο σε οργανικό νόμο σχετικά με το καθεστώς των προσώπων που κατέχουν δημόσιο αξίωμα («*loi organique sur le statut des personnes occupant une fonction de dignitaire public*»), έκριναν ότι ο δήμαρχος αποτελεί δημόσιο αξιωματούχο· με πλειοψηφία 6-4, απέρριψαν τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας.

Η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ έγινε δεκτή και η Μολδαβία καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 7 παρ. 1 ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, εκρίθη ότι η νομολογική ερμηνεία της επίμαχης διάταξης δεν πληροί το κριτήριο της προβλεψιμότητας του κυρωτικού κανόνα, υπό το φως του άρθρου 7 παρ. 1 ΕΣΔΑ (βλ. αναλυτικώς σκέψεις 49, 53, και ιδίως 55 επ.). Κατά πρώτον, η νέα ποινική διάταξη με την οποία καταδικάστηκε η προσφεύγουσα δεν παρέπεμπε σε κανέναν άλλον κανόνα δικαίου που να ορίζει ποια πρόσωπα περιλαμβάνονται στους αξιωματούχους, όπως επί παραδείγματι σε συγκεκριμένους κανόνες που διέπουν τον τρόπο εκλογής των αξιωματούχων κατά το προγενέστερο δίκαιο. Κατ' αποτέλεσμα δεν προέκυπτε εάν ο δήμαρχος περιλαμβάνεται στους δημόσιους αξιωματούχους (βλ. σκέψεις 56, 60). Κατά δεύτερον, το δικαστήριο της ουσίας εφάρμοσε τη νέα διάταξη περί καταχρήσεως χωρίς να διακρίνει και να εξηγήσει αντιστοίχως, παρά τη νομοθετική αλλαγή που χρονικά μεσολάβησε ως προς τον δράστη της αντικειμενική υπόστασης, γιατί ο ορισμός του αξιωματούχου είναι ταυτόσημος με τον προγενέστερο ή γιατί ο δήμαρχος υπάγεται σε μία από τις δύο προαναφερόμενες κατηγορίες αξιωματούχων (κατά το προαναφερόμενο άρθρο 123 παρ. 2 μολδΠΚ· βλ. σκέψεις 61-62). Κατά τρίτον, η προαναφερόμενη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου κρίθηκε, ομοίως, ως πηγή αβεβαιότητας («*source d'incertitude*»), διότι αφενός εφαρμόστηκε μια ευρεία ερμηνεία με την υιοθέτηση ενός ορισμού περί δημόσιων αξιωματούχων μιας εξωποινικής διατάξης, ενώ στον ποινικό κώδικα υπήρχε άλλος ορισμός και καμία παραπομπή στην

εν λόγω εξωποινική διάταξη· αφετέρου, οι προαναφερόμενες διαφορετικές κρίσεις του ίδιου δικαστηρίου οδηγούσαν σε διαφορετικές ερμηνείες για τον ορισμό του δημόσιου αξιωματούχου, μετά την ημερομηνία δημοσίευσης της έστω μη δεσμευτικής και ερμηνευτικής απόφασης (σκέψεις 32-33, 64). Καταλήγοντας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε όχι μόνο την ανομοιομορφία της νομολογίας του ακυρωτικού δικαστηρίου αλλά και ότι τα συμπεράσματα, σύμφωνα με την ερμηνεία της επίμαχης ποινικής διάταξης από τα εθνικά δικαστήρια, δεν ήταν ευλόγως προβλέψιμα («raisonnablement prévisibles», σκέψεις 65-67).

Αρχή νομιμότητας (nullum crimen nulla poena sine lege certa) – Καταδίκη για ένταξη σε ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση – Παραβίαση του άρθρου 7 ΕΣΔΑ λόγω μη προβλέψιμης ερμηνείας των στοιχείων του εγκλήματος – Αποκλεισμός του προσφεύγοντος από την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία – Παραβίαση άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 26/9/2023, Yüksel Yalçınkaya κατά Τουρκίας, αριθμ. αιτ. 15669/20, με μειοψηφία)
ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 26.9.2023, Yüksel Yalçınkaya κατά Τουρκίας, αριθμ. αιτ. 15669/20

Στη Yüksel Yalçınkaya κατά Τουρκίας το Δικαστήριο αντιμετώπισε αρχικά το ερώτημα αν η καταδίκη του προσφεύγοντος ως μέλους ένοπλης τρομοκρατικής οργάνωσης, κυρίως επί τη βάσει της χρήσης της εφαρμογής ByLock για αποστολή κρυπτογραφημένων μηνυμάτων, συνιστούσε παραβίαση της αρχής nullum crimen sine lege (άρθρο 7 ΕΣΔΑ).

Ο προσφεύγων επισήμανε ότι η συμπεριφορά για την οποία καταδικάστηκε, δηλαδή η υποτιθέμενη χρήση της εφαρμογής, δεν μπορούσε να υπαχθεί στο έγκλημα της ένταξης ως μέλος σε ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση που προβλέπεται στον τουρκικό Ποινικό Κώδικα, και άρα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 7 ΕΣΔΑ, λόγω της μη προβλέψιμης ερμηνείας της σχετικής διάταξης (σκέψ. 219). Αμφισβήτησε ακόμη, μεταξύ άλλων, τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι η εν λόγω εφαρμογή για ανταλλαγή μηνυμάτων χρησιμοποιείται αποκλειστικά από μέλη της φερόμενης

ως ένοπλης τρομοκρατικής οργάνωσης, ενώ σε κάθε περίπτωση αντέτεινε ότι δεν εξετάστηκε το περιεχόμενο των μηνυμάτων που έστειλε μέσω της εφαρμογής (σκέψ. 225).

Το Δικαστήριο αρχικά επισήμανε ότι, παρότι με βάση το άρθρο 7 ΕΣΔΑ απαιτείται σαφής ορισμός του εγκλήματος στον νόμο, δεν απαγορεύεται η ερμηνεία των ποινικών διατάξεων από τα δικαστήρια, υπό την προϋπόθεση ότι η ερμηνεία αυτή είναι προβλέψιμη και συμβατή με την ουσία του εγκλήματος (σκέψ. 238 επ.). Για τη δε καταδίκη για ποινικό αδίκημα, απαιτείται, με βάση το ίδιο άρθρο, να θεμελιώνεται και το στοιχείο της προσωπικής ενοχής του κατηγορουμένου (σκέψ. 242). Το Δικαστήριο αρχικά επιβεβαίωσε ότι η τουρκική διάταξη περί ένοπλης τρομοκρατικής οργάνωσης δεν ήταν προβληματική υπό το πρίσμα του άρθρου 7 ΕΣΔΑ (σκέψ. 249). Θα ήταν, ωστόσο, αντίθετη προς το εν λόγω άρθρο μια μη προβλέψιμη ερμηνεία της σχετικής διάταξης από τα εθνικά δικαστήρια (σκέψ. 256). Επεσήμανε ακόμη ότι πράγματι η χρήση της εφαρμογής ByLock θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι υπάρχει κάποια σχέση του χρήστη αυτής με την επίμαχη ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση (σκέψ. 259)· ωστόσο, το έγκλημα που προβλέπεται στο άρθρο 314 παρ. 2 τουρκΠΚ δεν είναι απλώς η σχέση με ένα εγκληματικό δίκτυο αλλά η ιδιότητα του μέλους σε ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση (σκέψ. 260).

Το Δικαστήριο σημείωσε μεν ότι η αξιολόγηση της βαρύτητας που αποδίδεται σε ένα αποδεικτικό στοιχείο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 ΕΣΔΑ. Εντούτοις, εν προκειμένω δεν υπήρξε εξήγηση για το πώς το εθνικό δικαστήριο συνήγαγε –αποκλειστικά από την απλή χρήση αυτής της εφαρμογής– ότι ο προσφεύγων γνώριζε τους σκοπούς της οργάνωσης, είχε υποταχθεί στη βούλησή της, είχε τον ειδικό δόλο πραγμάτωσης των σκοπών της και συμμετείχε στις δραστηριότητές της ως μέρος της ιεραρχίας της ή ότι έκανε κάποια ουσιαστική ή πνευματική συμβολή στην ύπαρξή της (σκέψ. 263). Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η χρήση της εφαρμογής από τον προσφεύγοντα, παρότι δεν ανήκει στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, αντικατέστησε έτσι, αντίθετα προς την αρχή της νομιμότητας, μια

εξατομικευμένη απόδειξη σχετικά με την ύπαρξη των στοιχείων του εγκλήματος (σκέψ. 262). Εξισώθηκε με άλλα λόγια από τα εθνικά δικαστήρια η εν λόγω χρήση, χωρίς μάλιστα αναφορά στο συγκεκριμένο περιεχόμενο των μηνυμάτων ή σε άλλες πληροφορίες, με την εν γνώσει ένταξη σε ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση (σκέψ. 267). Το Δικαστήριο κατέληξε ότι με αυτή τη διευρυμένη και μη προβλέψιμη ερμηνεία της εθνικής διάταξης από τα εθνικά δικαστήρια παραμερίσθηκαν τα στοιχεία του εγκλήματος, ιδίως τα υποκειμενικά, το δε έγκλημα αντιμετωπίστηκε ως αντικειμενικής ευθύνης. Μια τέτοια διεύρυνση της ερμηνείας της σχετικής διάταξης εις βάρος του κατηγορουμένου θεωρήθηκε αντίθετη στο άρθρο 7 ΕΣΔΑ (σκέψ. 271 επ.).

Κατά την άποψη της μειοψηφίας, η χρήση της επίμαχης εφαρμογής από τον προσφεύγοντα αξιοποιήθηκε από τα εθνικά δικαστήρια μόνον ως αποδεικτικό στοιχείο για τη θεμελίωση της ιδιότητάς του ως μέλους ένοπλης τρομοκρατικής οργάνωσης. Δεν πρόκειται λοιπόν για μια μη προβλέψιμη ερμηνεία της εθνικής διάταξης περί τρομοκρατικών οργανώσεων αλλά για ένα ζήτημα απόδειξης· συγκεκριμένα, για το ποια συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία. Συνεπώς, κατά την άποψη αυτή, η υπό κρίση περίπτωση δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο εξέτασε ακόμη το ενδεχόμενο παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, λόγω ενδεχόμενων παρατυπιών στη συλλογή και αξιοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων που αντλήθηκαν από τα δεδομένα της εφαρμογής ByLock, καθώς και λόγω των δυσκολιών που αντιμετώπισε ο προσφεύγων κατά την αμφισβήτησή τους (σκέψ. 301).

Αρχικά, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι τα ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία έχουν αποκτήσει μεγάλη σημασία για τις ποινικές δίκες, και ιδίως για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και εν γένει του οργανωμένου εγκλήματος· ωστόσο, τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τρόπο που υποβαθμίζει τις βασικές αρχές μιας δίκαιης δίκης: Το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ πρέπει να εφαρμόζεται και σε σχέση με αυτά (σκέψ. 312 επ., 344 επ.).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επικεντρώθηκε στον

αποκλεισμό του προσφεύγοντος από την πρόσβαση στα δεδομένα τα οποία οδήγησαν στη δίωξη και καταδίκη του. Θεωρήθηκε ότι ο αποκλεισμός αυτός δεν αντισταθμίστηκε από την πρόσβασή του στον φάκελο της υπόθεσης ο οποίος δημιουργήθηκε από τα εν λόγω δεδομένα. Τα δε εθνικά δικαστήρια δεν απάντησαν, μεταξύ άλλων, στο αίτημα του προσφεύγοντος για μια ανεξάρτητη εξέταση των δεδομένων προς επιβεβαίωση του περιεχόμενου και της αξιοπιστίας τους (σκέψ. 332). Βάσει αυτών, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο προσφεύγων δεν είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει τα αποδεικτικά στοιχεία εναντίον του, να έχει αποτελεσματική προστασία, και κατ' επέκταση να εξασφαλίσει ισότητα των όπλων ανάμεσα σε εκείνον και την κατηγορούσα αρχή (σκέψ. 341).

Τέθηκε περαιτέρω το ερώτημα αν η εν λόγω παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ θα μπορούσε να δικαιολογηθεί δυνάμει του άρθρου 15 ΕΣΔΑ (παρέκκλιση από τις διατάξεις της ΕΣΔΑ σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης), λόγω της πρόσφατης απόπειρας πραξικοπήματος στην Τουρκία. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, με βάση προηγούμενη νομολογία του, ότι μια τέτοια παρέκκλιση δεν έδινε στα κράτη το ελεύθερο να επιδίδονται σε αυθαίρετες συμπεριφορές εις βάρος των ατόμων (σκέψ. 350 επ.). Παρά την αναγνώριση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα κράτη στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, και ιδίως η Τουρκία λόγω της απόπειρας πραξικοπήματος, και παρότι το δικαίωμα για δίκαιη δίκη δεν ανήκει σε εκείνα που δεν δύνανται να παραμεριστούν υπό το καθεστώς του άρθρου 15 ΕΣΔΑ, κρίθηκε ότι στην παρούσα υπόθεση τα εθνικά δικαστήρια δεν εξέτασαν τα ζητήματα δίκαιης δίκης που προέκυψαν υπό το πρίσμα του άρθρου 15 ΕΣΔΑ ή του άρθρου 15 του Συντάγματος της Τουρκίας (το οποίο επίσης προβλέπει εξαιρετικές ρυθμίσεις σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης), η δε Κυβέρνηση δεν παρείχε αναλυτικούς λόγους για το αν η εκ πρώτης όψεως παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης ήταν αποτέλεσμα των ειδικών μέτρων που είχαν ληφθεί λόγω της έκτακτης ανάγκης (σκέψ. 354). Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί με επίκληση του άρθρου 15 ΕΣΔΑ (σκέψ. 355 επ.).

Κατά την άποψη μιας εκ των μειοψηφουσών απόψεων, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, διότι, μεταξύ άλλων, οι εθνικές δικαστικές αρχές ενημέρωσαν τον προσφεύγοντα ως προς τις πληροφορίες με βάση τις οποίες ο τελευταίος καταδικάστηκε και του έδωσαν έτσι την ευκαιρία να τις αμφισβητήσει.

Παραγραφή φορολογικής οφειλής λόγω νομολογιακής μεταστροφής και, ακολούθως, επαναφορά αυτής με αναδρομικής ισχύος νομοθετική ρύθμιση – Περιορισμένη εφαρμογή των εγγυήσεων του άρθρου 6 ΕΣΔΑ σε φορολογικές υποθέσεις (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 3/11/2022, Vegotex International S.A. κατά Βελγίου, αριθμ. αίτ 49812/09)

ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 3/11/2022, Vegotex International S.A. κατά Βελγίου, αριθμ. αίτ 49812/09

Το 1995 οι φορολογικές αρχές διόρθωσαν φορολογική δήλωση που υπέβαλε η προσφεύγουσα εταιρεία και επέβαλαν πρόστιμο επί του οφειλόμενου ποσού. Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή κατά της επιβολής του προστίμου και εν αναμονή της εκδίκασης της προσφυγής συνέβησαν τα εξής: (i) τον Οκτώβριο του 2000, σύμφωνα με τη συνήθη διοικητική πρακτική, οι φορολογικές αρχές εξέδωσαν διαταγή προς πληρωμή, με σκοπό να αποτρέψουν την παραγραφή της φορολογικής οφειλής, (ii) με απόφαση της 10ης Οκτωβρίου 2002 το εθνικό Ακυρωτικό Δικαστήριο αποφάνθηκε κατά της πρακτικής αυτής και υιοθέτησε νέα νομολογία με αναδρομική ισχύ, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την παραγραφή της φορολογικής οφειλής (η νομολογία αυτή παγιώθηκε στη συνέχεια με περαιτέρω αποφάσεις το 2003-2004), (iii) το 2004 ο νομοθέτης παρενέβη για να αντιστρέψει την εξέλιξη αυτή και να αποκαταστήσει την προηγούμενη διοικητική πρακτική μέσω ενός νόμου που είχε άμεση εφαρμογή στις εκκρεμείς φορολογικές υποθέσεις. Ο νέος νόμος εφαρμόστηκε στη συνέχεια κατά την εκδίκαση της υπόθεσης της προσφεύγουσας ενώπιον του εθνικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου, το οποίο και απέρριψε την προσφυγή της. Τα εθνικά δικαστήρια τελικώς επικύρωσαν την προσαύξηση 50% όσον αφορά ένα μέρος του καταβλητέου από την προσφεύ-

γουσα εταιρεία φόρου και όσον αφορά το υπόλοιπο μείωσαν την προσαύξηση στο 10% του φόρου που θεωρήθηκε ότι έπρεπε να καταβληθεί. Ήδη, τμήμα του ΕΔΔΑ (απόφ. της 10/11/2020) έκρινε ομόφωνα ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ όσον αφορά την παρέμβαση του νομοθέτη σε εκκρεμή δικαστική διαδικασία, η οποία κρίθηκε ότι οφειλόταν σε επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος. Το τμήμα έκρινε επίσης ομόφωνα ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (δικαίωμα σε κατ' αντιμωλίαν δίκη και δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο) λόγω της αντικατάστασης των λόγων της προσφυγής που πραγματοποίησε οίκοθεν το Ακυρωτικό Δικαστήριο και, τέλος, ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ λόγω της διάρκειας της διαδικασίας. Τελικώς, η υπόθεση παραπέμφθηκε στο Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως κατόπιν αιτήματος της προσφεύγουσας.

Σε σχέση με την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ διέκρινε μεταξύ του ποινικής φύσεως φορολογικού προστίμου και της οφειλής από φορολογική προσαύξηση, η οποία υπολογίζεται ως ποσοστό μη καταβληθέντος φόρου. Επομένως, η διαφορά που εν προκειμένω προέκυψε από την κρίσιμη φορολογική οφειλή δεν εντάσσεται στον σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου και, ως εκ τούτου, οι εγγυήσεις του άρθρου 6 δεν εφαρμόζονται με την ίδια αυστηρότητα.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, μολονότι ο νομοθέτης δεν εμποδίζεται –κατ' αρχήν– να ρυθμίσει μέσω νέων αναδρομικών διατάξεων δικαιώματα που απορρέουν από το ισχύον δίκαιο, η αρχή του κράτους δικαίου και η έννοια της δίκαιης δίκης αποκλείουν κάθε παρέμβαση του νομοθέτη στην απονομή της δικαιοσύνης διά του του επηρεασμού της δικαστικής επίλυσης μιας διαφοράς, εκτός αν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι δημόσιου συμφέροντος. Οι δε προβαλλόμενοι λόγοι δημοσίου συμφέροντος θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με τη μεγαλύτερη δυνατή επιφυλακτικότητα. Οι ανωτέρω αρχές ισχύουν τόσο στο πλαίσιο αστικών διαφορών όσο και στο πλαίσιο ποινικών υποθέσεων. Το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένως αποφανθεί ότι η αυτετελής επίκληση των οικονομικών συμφερόντων του κράτους δεν επαρκεί για να δικαιολογήσει τη θέ-

σπιση νομοθεσίας με αναδρομική εφαρμογή, ειδικά όταν δεν τίθεται υπό διακινδύνευση η δημοσιονομική σταθερότητα. Αντιθέτως, η προσπάθεια καταπολέμησης της μεγάλης κλίμακας φορολογικής απάτης θα συνιστούσε σχετικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, ακόμη κι αν η σχετική νομοθετική ρύθμιση καλύπτει τελικώς και περιπτώσεις (όπως η υπό κρίση), οι οποίες δεν αφορούν φορολογική απάτη. Ακόμη, το ΕΔΔΑ έκρινε ως θεμιτό σκοπό δημοσίου συμφέροντος και την αποτροπή αυθαίρετων διακρίσεων μεταξύ των φορολογουμένων που κατέβαλαν την οφειλή τους και έτσι παραιτήθηκαν αυτοβούλως από το μέρος της παραγραφής που είχε ήδη παρέλθει και εκείνων που δεν προχώρησαν σε καμία καταβολή. Τέλος, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ μια αναδρομικής ισχύος νομοθετική ρύθμιση θα μπορούσε να είναι αναγκαία για την επίτευξη ασφάλειας δικαίου, ιδίως με την ερμηνεία ή τη διευκρίνιση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, με την κάλυψη ενός κενού δικαίου ή με την εξισορρόπηση των αποτελεσμάτων μιας πρόσφατης νομολογιακής μεταστροφής.

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι με την κρίσιμη νομοθετική παρέμβαση δεν υπονομεύτηκε η ασφάλεια δικαίου και η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των διαδίκων στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, εφόσον κατά τον χρόνο άσκησης της προσφυγής εκ μέρους της προσφεύγουσας, και πριν από τη νομολογιακή μεταστροφή του εθνικού Ακυρωτικού, ίσχυε η προηγούμενη πάγια διοικητική πρακτική. Κατά συνέπεια, η προσφεύγουσα δεν θα μπορούσε κατά τον χρόνο κατάθεσης της προσφυγής της να αναμένει ή να ελπίζει ότι η φορολογική της οφειλή και η αντίστοιχη προσαύξηση θα κηρύσσονταν παραγεγραμμένες.

Περαιτέρω, αν και η αναβίωση ποινικής ευθύνης μετά τη λήξη της προθεσμίας παραγραφής είναι ασυμβίβαστη με τις θεμελιώδεις αρχές της νομιμότητας και της προβλεψιμότητας κατά το άρθρο 7 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι στην υπό κρίση υπόθεση εντοπίζονται ορισμένες ιδιαιτερότητες: Η προθεσμία παραγραφής δεν είχε παρέλθει ούτε όταν επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα εταιρεία προσαύξηση, ούτε όταν η προσφεύγουσα κατέθεσε την προσφυγή της ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Μόνον κατά την

εκδίκαση της υπόθεσης ενώπιον του Εφετείου, και λόγω μιας απροσδόκητης μεταστροφής της νομολογίας του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η διακοπή της προθεσμίας παραγραφής δεν ήταν νόμιμη και, επομένως, η σχετική προθεσμία είχε πλέον παρέλθει. Επιπλέον, η υπό κρίση υπόθεση αφορούσε το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, και όχι το άρθρο 7, η δε επιβολή φορολογικής προσαύξησης δεν εμπίπτει στον σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου, διότι εντάσσεται κατ' εξοχήν στη σφαίρα του φορολογικού δικαίου. Συνεπώς, οι εγγυήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζονται πλήρως σε υποθέσεις φορολογικού δικαίου.

Το ΕΔΔΑ έκρινε τελικώς ότι δεν επήλθε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, καθότι η παρέμβαση του νομοθέτη δικαιολογείτο από επιτακτικούς λόγους δημόσιου συμφέροντος (καταπολέμηση της μεγάλης κλίμακας φορολογικής απάτης, αποφυγή αυθαίρετων διακρίσεων μεταξύ των φορολογουμένων, αντιστάθμιση των συνεπειών της νομολογιακής μεταστροφής του Ακυρωτικού, αποκατάσταση της ασφάλειας δικαίου). Αντιθέτως, διαπίστωσε παραβίαση του ίδιου άρθρου λόγω της διάρκειας της διαδικασίας (πάνω από δεκατρία έτη και έξι μήνες).

2. Ειδικό Ποινικό Δίκαιο

Ποινική καταδίκη για τη δημόσια αποκάλυψη από εργαζόμενο εμπιστευτικών πληροφοριών που απέκτησε κατά την άσκηση των καθηκόντων του – Ελευθερία της έκφρασης – Κριτήρια του ΕΔΔΑ για την προστασία των whistleblowers – Προϋποθέσεις για την ανατροπή του πρωτείου του εσωτερικού διαύλου καταγγελίας – Δημόσιο ενδιαφέρον για τις πληροφορίες που αποκαλύπτονται – Παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 14/2/2023, Halet κατά Λουξεμβούργου, αριθμ. αιτ. 21884/18, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 14/2/2023, Halet κατά Λουξεμβούργου, αριθμ. αιτ. 21884/18, με μειοψηφία

Στην υπόθεση Halet κατά Λουξεμβούργου το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ εξέτασε κατά πόσον

παραβιάζεται το άρθρο 10 ΕΣΔΑ (ελευθερίας έκφρασης), όταν τιμωρείται με μέσα ποινικού δικαίου εργαζόμενος ο οποίος αποκαλύπτει δημόσια εμπιστευτικές πληροφορίες, τις οποίες απέκτησε κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά ο Halet αποκάλυψε σε δημοσιογράφο φορολογικές δηλώσεις και επιστολές που αποδείκνυαν ότι η εργοδότη εταιρεία προέβαινε για τους εντολείς της σε επωφελείς φορολογικές ρυθμίσεις με τις φορολογικές αρχές του Λουξεμβούργου. Ο προσφεύγων καταδικάστηκε σε πρώτο και δεύτερο βαθμό από τα δικαστήρια του Λουξεμβούργου για την αποκάλυψη των επίμαχων εγγραφών στον δημοσιογράφο, ενώ επίσης απορρίφθηκε αναίρεση που άσκησε. Ενώπιον των δικαστηρίων του Λουξεμβούργου ο προσφεύγων είχε επικαλεστεί ότι ο ίδιος έπρεπε να χαρακτηριστεί ως «whistleblower» και ότι η πράξη του προστατευόταν από το άρθρο 10 ΕΣΔΑ.

Σημειωτέον, ότι έχει προηγηθεί απόφαση του τρίτου τμήματος του ΕΔΔΑ, με την οποία κρίθηκε ότι η ποινική καταδίκη του Halet δεν αποτέλεσε παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 11/5/2021, Halet κατά Λουξεμβούργου, αριθμ. αιτ. [21884/18](#)).

Στην απόφασή του το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως εξέτασε την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 10 ΕΣΔΑ. Εν προκειμένω, κρίσιμο ήταν κατά πόσον ο περιορισμός του δικαιώματος του προσφεύγοντος στην ελεύθερη έκφραση μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «απαραίτητος σε μια δημοκρατική κοινωνία» (ιδ. σκέψεις 100 επ.). Για να απαντήσει επ' αυτού του ερωτήματος το Δικαστήριο έλαβε υπόψιν του την παλαιότερη νομολογία του, και ιδίως την απόφαση Heinisch κατά Γερμανίας, σύμφωνα με την οποία η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης ισχύει και στις εργασιακές σχέσεις ιδιωτικού δικαίου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 21/7/2011, Heinisch κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. [28274/08](#)).

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ, αφού πρώτα διευκρίνισε ότι δεν έχει δοθεί ακόμα από το ευρωπαϊκό δίκαιο κάποιος ορισμός της έννοιας του «πληροφοριοδότη δημοσίου συμφέροντος», προσέγγισε την υπόθεση με βάση τα κριτήρια που είχε αναπτύξει στην υπόθεση Guja κατά Μολδαβίας (ΕΔΔΑ, απόφ. της 12.2.2008,

Guja κατά Μολδαβίας, αριθμ. αιτ. [14277/04](#)) και ιδίως με βάση: α) τον τρόπο διάδοσης της πληροφορίας, β) τη γνησιότητα της πληροφορίας, γ) την καλή πίστη του πληροφοριοδότη δημοσίου συμφέροντος, δ) το ενδιαφέρον που έχει η πληροφορία για την κοινή γνώμη, ε) τη ζημία που υπέστη ο εργοδότης από τη διάδοση της πληροφορίας και στ) τη σοβαρότητα της ποινής που επιβλήθηκε στον πληροφοριοδότη δημοσίου συμφέροντος (ιδ. σκέψεις 120-153).

Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι σκέψεις του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως όσον αφορά την εφαρμογή των ως άνω κριτηρίων στα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης. Ειδικότερα, όσον αφορά το πρώτο κριτήριο το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι θα πρέπει να δίδεται προβάδισμα στην αναφορά των καταγγελιών του whistleblower στον εσωτερικό διάλογο, ήτοι εντός της επιχείρησης. Το πρωτείο του εσωτερικού διαλόγου, εντούτοις, μπορεί να ανατραπεί όταν αυτός αποδεικνύεται αναξιόπιστος και αναποτελεσματικός. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι μόνον η δημόσια αποκάλυψη των φορολογικών ρυθμίσεων θα ήταν αποτελεσματική, διότι επρόκειτο για μια νόμιμη φορολογική πρακτική και συνεπώς η καταγγελία της στον εσωτερικό διάλογο δεν θα επέφερε κάποιο αποτέλεσμα (ιδ. σκέψεις 171-172).

Εξίσου ενδιαφέρουσες είναι οι σκέψεις του Δικαστηρίου αναφορικά με το κριτήριο του δημοσίου ενδιαφέροντος για τις πληροφορίες που αποκαλύπτονται. Συγκεκριμένα, στην απόφαση επισημαίνεται ότι η ανακοίνωση των φορολογικών πληροφοριών έγινε ορισμένους μήνες αφού είχε ήδη εκκινήσει στο Λουξεμβούργο ο δημόσιος διάλογος για τη φύση και τη σκοπιμότητα αυτών των φορολογικών ρυθμίσεων. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τέτοιου είδους συζητήσεις δεν μένουν «παγωμένες στον χρόνο» (ιδ. σκέψη 184). Ως εκ τούτου, δεν αποκλείεται οι δημοσιευθείσες πληροφορίες να έχουν ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα φορολογικά έγγραφα που δημοσιεύθηκαν είχαν δημόσιο ενδιαφέρον, διότι παρουσίαζαν στην κοινή γνώμη τα φορολογικά κέρδη γνωστών, πολυεθνικών εταιρειών και τις νομοθετικές επιλογές του Λουξεμβούργου όσον αφορά τη φορολογική πολιτική (ιδ. σκέψεις 185-192).

Κατόπιν τούτων, το ΕΔΔΑ προέβη σε στάθμιση με βάση τα κριτήρια Guja και έκρινε ότι το δημόσιο ενδιαφέρον για τις πολιτικές που ακολουθούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τη φορολόγηση των πολυεθνικών εταιρειών είναι ιδιαίτερα κρίσιμο και υπερβαίνει τη ζημία που υπέστη η εργοδότρια εταιρεία. Υπ' αυτό το σκεπτικό, κρίθηκε ότι η ποινική καταδίκη του προσφεύγοντος συνιστά παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ.

3. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι

Νομιμοποίηση εσόδων — Υποχρεωτική δήμευση χρηματικού ποσού – Προστασία της περιουσίας του πραγματικού ιδιοκτήτη – Αρχή αναλογικότητας και διαδικαστικές προϋποθέσεις (άρθρο 1 του 1^{ου} Πρόσθ.Πρωτ. ΕΣΔΑ) — Διεθνής δικαστική συνεργασία – Ποινικές διαδικασίες σε δύο χώρες – Απαλλαγή του προσφεύγοντος στο εκζητούν κράτος λόγω παραγραφής – Σύμβαση του πραγματικού ιδιοκτήτη με την παράνομη δραστηριότητα που οδήγησε στη δήμευση – Σύμφωνη με το άρθρο 1 του 1^{ου} Πρόσθ.Πρωτ. ΕΣΔΑ η επιβολή δήμευσης στο κράτος εκτέλεσης στο πλαίσιο εθνικής ποινικής διαδικασίας κατά άλλων προσώπων, έπειτα από αρχική κατάσχεση της περιουσίας στο ίδιο κράτος μέσω διεθνούς δικαστικής συνεργασίας για την επιβολή δήμευσης εις βάρος περιουσίας που ανήκε στην πραγματικότητα στον προσφεύγοντα (ΕΔΔΑ, απόφ. της 11/5/2023, Zaghini κατά San Marino, αριθμ. αιτ. 3405/21)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 11/5/2023, Zaghini κατά San Marino, αριθμ. αιτ. 3405/21

Ιταλικές αρχές κίνησαν ποινική διαδικασία το έτος 2003 σε βάρος του προσφεύγοντος και άλλων προσώπων για φορολογικά αδικήματα και αδικαιολόγητο πλουτισμό εις βάρος του ιταλικού δημοσίου. Μέσω αιτήματος διεθνούς δικαστικής συνεργασίας αιτήθηκαν από τις αρχές του Σαν Μαρίνο έρευνα της περιουσίας του πατέρα του προσφεύγοντος, της πρώην φίλης του (Ρ.Α.) και ενός γνωστού της (G.A.), καθώς και την προληπτική κατάσχεση χρηματικών ποσών, συμπεριλαμβανόμενων των τοπο-

θετημένων σε θυρίδες. Ο αρμόδιος επιληφθείς της υποθέσεως δικαστής του Σαν Μαρίνο, έπειτα από την ολοκλήρωση των ανακριτικών ερευνών και την αρχική επιβολή κατάσχεσης από αστυνομικές αρχές ποσού 1.892.700 ευρώ που βρέθηκε σε θυρίδα στο όνομά του G.A., περάτωσε τη διαδικασία της δικαστικής συνεργασίας. Παράλληλα όμως διέταξε την κίνηση ποινικής διαδικασίας για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων σε βάρος του πατέρα του προσφεύγοντος, του G.A. και της Ρ.Α. Ο ανακριτής που ανέλαβε τη δικαστική έρευνα, αξιοποιώντας και τον φάκελο της ιταλικής ποινικής διαδικασίας που είχαν αποκτήσει οι αρχές του Σαν Μαρίνο, διέταξε την κατάσχεση του ποσού 1.892.700 ευρώ. Το εν λόγω ποσό, όπως προέκυψε από τη δικαστική έρευνα, ανήκε στον προσφεύγοντα και είχε κατατεθεί, έπειτα από συνεννόηση του πατέρα του με την Ρ.Α. και την αφαίρεση της αντίστοιχης προμήθειας, σε τραπεζική θυρίδα του Σαν Μαρίνο στο όνομα του G.A. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο ανακριτής του Σαν Μαρίνο έλαβε υπόψη του και σχετική παραδοχή του προσφεύγοντος στην ιταλική όμως προδικασία, ότι ο τελευταίος είχε μεταφέρει στο Σαν Μαρίνο ποσό ύψους 1,8 εκ. ευρώ, προερχόμενο από παράνομη δραστηριότητα (βλ. αναλυτικώς σκέψεις 9-11).

Εν συνεχεία, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας στο Σαν Μαρίνο, έπειτα από την τελεσίδικη κατάδίκη του πατέρα του προσφεύγοντος και της Ρ.Α. για νομιμοποίηση εσόδων και την απαλλαγή του G.A. λόγω παραγραφής, ο δικαστής της εκτέλεσης (Enforcement Judge) διέταξε τη δήμευση του ανωτέρω κατασχεθέντος ποσού (2009). Το εν λόγω ποσό συνέπιπτε με εκείνο που είχε κατασχεθεί αρχικώς από την αστυνομία του Σαν Μαρίνο ως κέρδος από παράνομη δραστηριότητα, για την οποία διενεργείτο έρευνα στην Ιταλία (σκέψεις 48, 62). Ο προσφεύγων ωστόσο απαλλάχθηκε από το αρμόδιο ιταλικό δικαστήριο (Εφετείο της Μπολόνια) λόγω παραγραφής (2016). Το τελευταίο είχε διατάξει, έπειτα από δέκα χρόνια από την αρχική αίτηση κατάσχεσης, την άρση αυτής και την επιστροφή του χρηματικού ποσού που είχε προληπτικά κατασχεθεί στο Σαν Μαρίνο. Οι σχετικές αιτήσεις του προσφεύγοντος, στον αρμόδιο δικαστή τόσο δικαστικής συνεργασίας όσο και εκτέ-

λεσης της απόφασης στο Σαν Μαρίνο, για άρση της κατάσχεσης και απόδοσης της περιουσίας στον ίδιο ως νόμιμο ιδιοκτήτη της απερρίφθησαν.

Το ΕΔΔΑ εξέτασε κατ' ουσίαν μόνο τυχόν παραβίαση του άρθρου 1 του 1^{ου} Πρόσθ. Πρωτ. ΕΣΔΑ, και ειδικότερα την επιβολή δήμευσης ως επιτρεπτό περιορισμό του δικαιώματος σε περιουσία κατ' άρθρον 1 Πρόσθ.Πρωτ. ΕΣΔΑ. Κατ' αρχάς, η επιβολή της εν λόγω δήμευσης λόγω της δυσχερούς επανάκτησης από τον προσφεύγοντα της περιουσίας αξιολογήθηκε ως στέρηση περιουσίας (σκέψη 58). Η δήμευση περιουσίας προερχόμενης από παράνομα έσοδα πάντως στηριζόταν σε συγκεκριμένη ρύθμιση του εθνικού ποινικού κώδικα (σκέψη 59) και εξυπηρετούσε σκοπό δημοσίου συμφέροντος, ήτοι την καταπολέμηση του μαύρου χρήματος. Κατά το ΕΔΔΑ το ξέπλυμα μαύρου χρήματος προσβάλλει το κράτος δικαίου. Σκοπός δε του μέτρου είναι αφενός να αποτραπεί η επανάληψη της άδικης πράξης, καθώς κατά το εθνικό δίκαιο η χρήση ή μεταφορά της εν λόγω περιουσίας είναι ήδη αδίκημα, και αφετέρου να εμποδιστεί η περαιτέρω κυκλοφορία των εν λόγω κεφαλαίων στην οικονομία (σκέψη 60).

Εν συνεχεία εξετάστηκε η αναλογικότητα του μέτρου. Ως προς τον βαθμό δικανικής πεποίθησης, επισημάνθηκε ότι δεν απαιτείται απόδειξη πέραν πάσης αμφιβολίας, αλλά αρκεί η απόδειξη να στηρίζεται σε στάθμιση πιθανοτήτων («proof on a balance of probabilities») ή σε υψηλό βαθμό πιθανότητας της παράνομης προέλευσης («a high probability of illicit origins», σκέψη 62). Η επιβολή του μέτρου κρίθηκε αναγκαία, καθώς ο σκοπός που επεδίωκε δυσχερώς μπορούσε να επιτευχθεί με άλλα μέσα («little room for any other measure») πλην της δήμευσης των παράνομων χρηματικών κεφαλαίων (σκέψη 64). Η επιβολή του μέτρου ήταν μεν υποχρεωτική κατά το εθνικό δίκαιο, αλλά διετάχθη έπειτα από δικαστική διαδικασία επί τη βάση αξιολόγησης των διαθέσιμων αποδείξεων. Οι δικαστές μπορούσαν επίσης να προσδιορίσουν συγκεκριμένα τη δημευτέα περιουσία.

Ως προς τις διαδικαστικές προϋποθέσεις κατά το άρθρο 1 του 1^{ου} Πρόσθ.Πρωτ. ΕΣΔΑ, πρώτα απ' όλα δεν τέθηκε ζήτημα αμφισβήτησης από το ΕΔΔΑ της κρίσης των εθνικών δικαστηρίων ως προς τον ιδιο-

κτήτη των χρημάτων που δημεύτηκαν. Σκοπός δε της διάταξης που εφαρμόστηκε (άρθρο 147 παρ. 2 ΠΚ Σαν Μαρίνο) ήταν να αφαιρεθούν τα χρήματα από την κυκλοφορία και να μην επαναληφθεί πράξη νομιμοποίησης, ανεξαρτήτως ιδιοκτήτη (σκέψη 66). Αν και το εθνικό δίκαιο δεν προέβλεπε δυνατότητα συμμετοχής του προσφεύγοντος-πραγματικού ιδιοκτήτη της περιουσίας στην ποινική διαδικασία σε βάρος των κατηγορουμένων, ούτε οι κατηγορούμενοι στους οποίους είχε μεταφέρει τα χρήματά του ζήτησαν την εξέτασή του ως μάρτυρα, ούτε ο ίδιος αιτήθηκε ακρόαση στις εν λόγω διαδικασίες. Ενόψει της δυσχέρειας εντοπισμού των πραγματικών ιδιοκτητών σε υποθέσεις ξεπλύματος και της ύπαρξης εικονικών ιδιοκτητών από τη μια πλευρά, αλλά και των σκοπών του άρθρου 1 παρ. 1 του 1^{ου} Πρόσθ.Πρωτ. ΕΣΔΑ από την άλλη, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι είναι επαρκές ο πραγματικός ιδιοκτήτης να μπορεί να υποβάλει το αίτημά του ενώπιον των εθνικών αρχών μετά το πέρας των ποινικών διαδικασιών (βλ. περαιτέρω σκέψη 67), και άρα, σε κάθε περίπτωση, πριν από την επιβολή του μέτρου της δήμευσης.

Επίσης, ο προσφεύγων προσέβαλε την εκτελεστική διάταξη με την οποία επιβλήθηκε η δήμευση το πρώτον έπειτα από 9 χρόνια, αφότου η διάταξη κατέστη εκτελεστική (2008). Το γεγονός ότι τα εθνικά δικαστήρια του Σαν Μαρίνο δεν διέταξαν άρση της δέσμευσης έπειτα από την απόφαση του Εφετείου της Μπολόνια (2016) περί άρσης κατάσχεσης κρίθηκε ότι δεν ήταν αυθαίρετο. Το ιταλικό δικαστήριο αποφάσισε την άρση της κατάσχεσης εις βάρος του προσφεύγοντος, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, επί τη βάση της δική του δικαιοδοσίας και αρμοδιότητας, ανεξάρτητα από τις κρίσεις δικαστηρίων άλλης εθνικής δικαιοδοσίας (σκέψη 68). Τέλος, ο προσφεύγων δεν επικαλέστηκε ποτέ ενώπιον των δικαστηρίων του Σαν Μαρίνο ότι είναι καλόπιστος τρίτος, ούτε κατόρθωσε να αποδείξει ότι η περιουσία είχε νόμιμη προέλευση. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι στην εν λόγω υπόθεση δεν προέκυψε απουσία σύνδεσης μεταξύ του προσφεύγοντος ως πραγματικού ιδιοκτήτη με την παράνομη δραστηριότητα που οδήγησε στη δήμευση.

Ρητορική μίσους και ελευθερία έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) – Καθήκοντα και ευθύνη των πολιτικών που χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για πολιτικούς και προεκλογικούς σκοπούς – Ρητορική μίσους στο τεταμένο προεκλογικό πλαίσιο – Η ποινική καταδίκη πολιτικού, ο οποίος δεν διέγραψε από τον δημόσια προσβάσιμο «τοίχο» του στο Facebook που χρησιμοποιούσε για την προεκλογική του εκστρατεία ισλαμοφοβικά σχόλια τρίτων, που επίσης καταδικάστηκαν για τα σχόλια αυτά κατά τις διατάξεις περί ρητορικής μίσους, συνιστά αναγκαίο περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης εντός μιας δημοκρατικής κοινωνίας (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 15/5/2023, Sanchez κατά Γαλλίας, αριθμ. αιτ. 45581/15, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 15/5/2023, Sanchez κατά Γαλλίας, αριθμ. αιτ. 45581/15

Στην απόφαση Sanchez κατά Γαλλίας το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ εξέτασε υπό το πρίσμα του άρθρου 10 ΕΣΔΑ την καταδίκη πολιτικού για υποκίνηση σε μίσος ή βία κατά ομάδας προσώπων λόγω καταγωγής, εθνότητας, έθνους, φυλής ή θρησκείας, επειδή δεν έλεγε και δεν διέγραψε εντός ευλόγου χρόνου από τον δημόσια προσβάσιμο και αξιοποιούμενο για τις ανάγκες της προεκλογικής του εκστρατείας «τοίχο» του στο Facebook σχόλια τρίτων σε δική του ανάρτηση, τα οποία υποκινούσαν σε μίσος ή βία κατά των ως άνω προσώπων. Στο πλαίσιο ελέγχου της αναγκαιότητας του περιορισμού της ελευθερίας έκφρασης εντός μιας δημοκρατικής κοινωνίας (άρθρο 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ), το ΕΔΔΑ έκρινε ως ακολούθως:

Η προϋπόθεση της «προβλεπόμενης στον νόμο κύρωσης» κατά το άρθρο 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ συντρέχει εν προκειμένω, αφού από το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με την ελευθερία του τύπου και την οπτικοακουστική επικοινωνία, καθώς και την ερμηνεία αυτού από τα εθνικά δικαστήρια, προκύπτει ότι η ευθύνη του διαχειριστή λογαριασμού στο Facebook για σχόλια τρίτων στον λογαριασμό δεν μπορούσε να αποκλεισθεί (σκέψεις 124 επ., 142), ανεξαρτήτως του ότι ακριβώς αντίστοιχη περίπτωση δεν είχε απασχολήσει

προγενέστερα την εθνική νομολογία (σκέψη 141). Εξάλλου, η απόδοση ευθύνης στον διαχειριστή διαδικτυακών σελίδων σε περίπτωση όπου χρήστες της σελίδας δημοσιεύουν σχόλια που λαμβάνουν τη μορφή της ρητορικής μίσους και αυτός δεν τα αφαιρεί, είναι συμβατή με το άρθρο 10 ΕΣΔΑ (σκέψη 140).

Περαιτέρω, ο ως άνω περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης πρέπει να εξυπηρετεί την επίτευξη νόμιμου σκοπού –εν προκειμένω της προστασίας δικαιωμάτων τρίτων προσώπων και της αποτροπής του εγκλήματος και της διατάραξης της τάξης (σκέψη 144)– και να συνιστά αναγκαίο μέτρο εντός μιας δημοκρατικής κοινωνίας (σκέψεις 145 επ.). Παρότι η ελευθερία της έκφρασης είναι αδιαμφισβήτητα θεμελιώδους σημασίας στο πλαίσιο μιας πολιτικής αντιπαράθεσης (σκέψεις 146-147) και ιδίως ενός προεκλογικού αγώνα (σκέψεις 152-153), εν τούτοις δεν προστατεύεται απόλυτα (σκέψη 148). Αφενός μεν τα κράτη μπορούν να τιμωρούν ή να απαγορεύουν κάθε μορφή έκφρασης που προπαγανδίζει, ενθαρρύνει, προάγει ή δικαιολογεί το μίσος που βασίζεται στη μισαλλοδοξία, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί (και κατ' επέκτασιν οι αντίστοιχες κυρώσεις) είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό (σκέψη 149). Αφετέρου δε τα πολιτικά πρόσωπα που διεκδικούν να κυβερνήσουν οφείλουν να αποφεύγουν σχόλια που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη μισαλλοδοξία και να εκφράζονται με προσοχή, προασπίζοντας τη δημοκρατία και τις αρχές της (σκέψη 150). Μπορούν, επί παραδείγματι, να προτείνουν λύσεις σε προβλήματα που συνδέονται με τη μετανάστευση, πρέπει όμως να αποφεύγουν οποιαδήποτε συμπεριφορά ή διατύπωση μπορεί να προκαλέσει αντιδράσεις επιζήμιες για το ειρηνικό κοινωνικό κλίμα και να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη στους δημοκρατικούς θεσμούς (σκέψη 151). Σχόλια που λαμβάνουν τη μορφή της ρητορικής του μίσους και είναι ικανά να προκαλέσουν αίσθημα απόρριψης και εχθρότητας προς μια κοινότητα δεν emπίπτουν στην προστασία του άρθρου 10 (σκέψεις 150, 156).

Όταν τέτοιου είδους σχόλια δημοσιεύονται σε ιστοσελίδες και διαδικτυακές πλατφόρμες, με αποτέλεσμα να διαδίδονται μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα και να παραμένουν διαθέσιμα στο διαδίκτυο για μεγάλα

χρονικά διαστήματα, τότε η ανάγκη διασφάλισης μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ καθίσταται επιτακτική (σκέψη 162). Προς τούτο είναι δυνατή η στοιχειοθέτηση ευθύνης του διαχειριστή των ιστοσελίδων και πλατφορμών για σχόλια που τρίτοι δημοσιεύουν σε αυτές, εφόσον τα μεν επίμαχα σχόλια θεωρηθούν ότι εμπίπτουν στην κατηγορία της ρητορικής μίσους, ο δε διαχειριστής θεωρηθεί ότι αμέλησε την αφαίρεσή τους (σκέψεις 163-166).

Τέλος, περί ρητορικής μίσους μπορεί να γίνεται λόγος, εφόσον ληφθούν υπόψιν οι εξής παράγοντες: α) αν τα επίμαχα σχόλια διατυπώθηκαν σε τεταμένο πολιτικό ή κοινωνικό κλίμα, η κατάφαση του οποίου καθιστά τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης δικαιολογημένο· β) κατά πόσον τα επίμαχα σχόλια, σε συνάρτηση με το άμεσο ή το γενικότερο πλαίσιο, μπορούν να ερμηνευθούν ως άμεση ή έμμεση υποκίνηση σε βία ή ως δικαιολόγηση της βίας, του μίσους ή της μισαλλοδοξίας. Αφοριστικές δηλώσεις εις βάρος ολόκληρων εθνοτικών, θρησκευτικών ή άλλων ομάδων συνιστούν κατ' αρχήν τέτοιες περιπτώσεις· γ) ο τρόπος με τον οποίο έγιναν τα επίμαχα σχόλια, και ιδίως αν μπορούν άμεσα ή έμμεσα να επιφέρουν επιβλαβείς συνέπειες (σκέψη 154). Για την κατάφαση της υποκίνησης σε μίσος δεν απαιτείται η υποκίνηση σε συγκεκριμένες πράξεις βίας ή άλλα αδικήματα (σκέψη 155). Πάντως, κατά την αξιολόγηση της αναγκαιότητας και της έκτασης του περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης τα κράτη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης, αναλόγως του πόσο επηρεάζονται από μεταναστευτικές πολιτικές και πολιτικές ένταξης μεταναστών (σκέψη 157).

Εν προκειμένω, τα σχόλια που αναρτήθηκαν από τρίτους στον «τοίχο» στο Facebook υποψηφίου κατά την προεκλογική περίοδο, συσχετίζοντας με τη χρήση προσβλητικής και σκληρής γλώσσας τους Μουσουλμάνους, ως διακριτή θρησκευτική ομάδα, με την αύξηση της εγκληματικότητας και παραβατικότητας της τοπικής κοινωνίας εντάσσονται στην κατηγορία της ρητορικής μίσους (σκέψεις 169 επ.). Η ευθύνη του προσφεύγοντος διαχειριστή του λογαριασμού του Facebook στοιχειοθετείται ανεξάρτητα από την

ευθύνη των προσώπων που ανήρτησαν τα επίμαχα σχόλια, διότι όφειλε, ενόψει της εθνικής νομοθεσίας, να ελέγχει το περιεχόμενο των αναρτήσεων που δημοσιεύονταν στον δημόσια προσβάσιμο «τοίχο» του, και ηδύνατο, ενόψει των προσωπικών τεχνολογικών του γνώσεων, τουλάχιστον να αφαιρέσει άμεσα τα επίμαχα σχόλια (σκέψεις 179 επ.). Η ποινική κατάδικη του προσφεύγοντος υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις κρίνεται αναλογική (σκέψεις 205 επ.). Ως εκ τούτου, δεν έλαβε χώρα παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (σκέψεις 209-210).

B. Δικονομικό Ποινικό Δίκαιο

1. Θεμελιώδεις αρχές ποινικής δίκης και δικαιώματα κατηγορουμένου

Δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης και ελευθερία σύμπραξης με τις διοικητικές (φορολογικές) αρχές (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ) – Διάκριση μεταξύ «αλίευσης αποδείξεων» («fishing expeditions») και απόσπασης από τον καθ' ου δι' εξαναγκασμού αυτοεπιβαρυντικών πληροφοριών που κατά θετική γνώση των αρχών προϋφίστανται του εξαναγκασμού – Χρήση τραπεζικών εγγράφων για τον επανακαθορισμό φορολογικού προστίμου, των οποίων η ύπαρξη ήταν γνωστή στις φορολογικές αρχές και τα οποία αποσπάστηκαν από τον καθ' ου με δικαστική απόφαση επ' απειλή προστίμου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/10/2022, De Legé κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 58342/15)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/10/2022, De Legé κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 58342/15

Στην απόφαση De Legé κατά Κάτω Χωρών το ΕΔΔΑ εξέτασε αν είναι συμβατή με το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ) η απόσπαση από τον προσφεύγοντα επιβαρυντικών για αυτόν εγγράφων δυνάμει δικαστικής απόφασης επ' απειλή προστίμου και η χρήση τους από τις φορολογικές αρχές, με σκοπό τον επανακαθορισμό ενός φορολογικού προστίμου εις βάρος του.

Το ΕΔΔΑ επεσήμανε αρχικά ότι ζήτημα παραβίασης του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης εγείρεται μόνο στις περιπτώσεις εξαναγκασμού του καθ' ου

προς κατάθεση αυτοεπιβαρυντικών πληροφοριών είτε στο πλαίσιο ποινικής –κατά την αυτόνομη έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ– διαδικασίας είτε εκτός αυτής, αλλά με σκοπό την αξιοποίησή τους στο πλαίσιο μεταγενέστερης ποινικής διαδικασίας (σκέψη 74). Ειδικώς, όταν πρόκειται για επιβαρυντικά αποδεικτικά έγγραφα που αποσπώνται από τον καθ’ ου με εξαναγκασμό υπό την απειλή κύρωσης, ο οποίος ωστόσο δεν αγγίζει τα όρια των βασανιστηρίων κατά το άρθρο 3 ΕΣΔΑ (σκέψη 77), το Δικαστήριο προβαίνει στην εξής διάκριση: Εάν οι εθνικές αρχές είναι σε θέση να αποδείξουν ότι ο εξαναγκασμός του καθ’ ου έλαβε χώρα για την απόσπαση σχετικών με την έρευνα εγγράφων τα οποία κατά τη θετική γνώση των αρχών προϋπήρχαν του εξαναγκασμού και συνεπώς υφίσταντο ανεξαρτήτως της βούλησης του καθ’ ου, τότε η χρήση των εγγράφων δεν αντίκειται στο δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Εάν, αντιθέτως, ο εξαναγκασμός αφορά στην απόσπαση επιβαρυντικών αποδεικτικών εγγράφων, για την ύπαρξη των οποίων οι εθνικές αρχές δεν είναι βέβαιες, τότε πρόκειται περί «αλίευσης αποδείξεων» (“fishing expeditions”), η οποία δεν είναι κατ’ αρχήν συμβατή με το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης (σκέψη 76). Σε αυτή την περίπτωση, επειδή η προστασία του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης δεν είναι απόλυτη, χρειάζεται να εξετασθεί αν παρ’ όλα αυτά διασώζεται ο συνολικά δίκαιος χαρακτήρας της δίκης, αφού ληφθούν υπόψη τα εξής κριτήρια: η φύση και ο βαθμός του εξαναγκασμού, οι δικονομικές εγγυήσεις υπό τις οποίες διεξήχθη η επίμαχη δίκη και η αξιοποίηση των αποσπασθεισών με τον εξαναγκασμό πληροφοριών (σκέψη 78).

Εν προκειμένω, ο εξαναγκασμός του προσφεύγοντος δυνάμει δικαστικής απόφασης να προσκομίσει ενώπιον των φορολογικών αρχών έγγραφα από τα οποία προέκυπτε ότι διατηρούσε τραπεζικό λογαριασμό στο εξωτερικό, την ύπαρξη του οποίου είχε αποκρύψει κατά την υποβολή της φορολογικής του δήλωσης, αλλά και η αξιοποίηση των εγγράφων αυτών από τις αρχές, ώστε να επανακαθορισθεί το φορολογικό πρόστιμο εις βάρος του, δεν αντίκειται στο δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Και τούτο, διότι οι φορολογικές αρχές γνώριζαν εκ των προτέρων την ύπαρξη του λογαριασμού, τα σχετικά έγγραφα υφίσταντο ανε-

ξαρτήτως της βούλησης του προσφεύγοντος και του εξαναγκασμού, το δε επαπειλούμενο πρόστιμο σε περίπτωση άρνησης σύμπραξης δεν εμπίπτει στο άρθρο 3 ΕΣΔΑ (σκέψεις 79 επ.).

Δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης και πρόσβασης σε συνήγορο (άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. γ’ ΕΣΔΑ) – Άτυπη εξέταση του προσφεύγοντος μετά τη σύλληψη, ενώ βρισκόταν υπό την επήρεια μέθης, χωρίς την παρουσία δικηγόρου και χωρίς επαρκή ενημέρωση σχετικά με τα υπερασπιστικά του δικαιώματα – Στήριξη της καταδίκης του προσφεύγοντος σε δηλώσεις που έγιναν κατά την άτυπη εξέτασή του (ΕΔΔΑ, απόφ. της 11/5/2023, Lalik κατά Πολωνίας αριθμ. αιτ. 47834/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 11/5/2023, Lalik κατά Πολωνίας αριθμ. αιτ. 47834/19

Στην απόφαση Lalik κατά Πολωνίας το ΕΔΔΑ εξέτασε τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της δίκης εις βάρος του προσφεύγοντος, του οποίου η καταδίκη βασίστηκε σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις του που ελήφθησαν κατά την άτυπη εξέταση μετά τη σύλληψή του και ενώ ο ίδιος βρισκόταν υπό την επήρεια μέθης, χωρίς να έχει προηγουμένως ενημερωθεί σχετικά με τα υπερασπιστικά του δικαιώματα και χωρίς να του έχει χορηγηθεί η δυνατότητα επικοινωνίας με συνήγορο, καθώς και στις αντίστοιχες μαρτυρικές καταθέσεις των αστυνομικών που διενήργησαν την άτυπη εξέταση.

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων εξετάστηκε άτυπα από τους αστυνομικούς μετά τη σύλληψή του, ευρισκόμενος υπό την επήρεια μέθης αλλά και αργότερα σε νηφάλια κατάσταση, χωρίς ωστόσο να έχει προηγουμένως ενημερωθεί σχετικά με τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης, καθώς και το δικαίωμα επικοινωνίας με συνήγορο. Στο πλαίσιο της άτυπης αυτής εξέτασης προέβη σε αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις, τις οποίες εν συνεχεία ανασκεύασε αφότου επικοινωνήσε –υπό την παρουσία αστυνομικού– με τον συνήγορό του (σκέψεις 5 επ.). Η μεταγενέστερη καταδικαστική απόφαση για ανθρωποκτονία στηρίχθηκε στις αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις που ο προσφεύγων παρέσχε κατά την άτυπη εξέτασή του, οι οποίες εκτιμήθηκαν

από τα εθνικά δικαστήρια ως ιδιαίτερος αξιόπιστες και ειλικρινείς, καθόσον έλαβαν χώρα αυθόρμητα και δεν υπήρξαν προϊόν υπερασπιστικής τακτικής του προσφεύγοντος, επιβεβαιώθηκαν δε από τις μαρτυρικές καταθέσεις των αστυνομικών που προέβησαν στη σύλληψη και διενήργησαν την άτυπη εξέταση (σκέψεις 18 επ.).

Το ΕΔΔΑ, επισημαίνοντας τη σημασία της προδικασίας ως σταδίου συλλογής των αποδεικτικών στοιχείων, επί τη βάσει των οποίων θα διεξαχθεί η κύρια δίκη, τόνισε ότι οποιαδήποτε συνομιλία μεταξύ ενός συλληφθέντος και των αστυνομικών οργάνων πρέπει να θεωρείται επίσημη επικοινωνία και δεν επιτρέπεται να χαρακτηρίζεται ως άτυπη ανάκριση ή εξέταση, ώστε να αποτρέπεται τυχόν καταστρατήγηση των θεμελιωδών υπερασπιστικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ (σκέψη 58). Ενόψει τούτου και των ως άνω πραγματικών περιστατικών διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ στην παρούσα υπόθεση.

Περαιτέρω, εξετάζοντας τη συγκεκριμένη δίκη ως σύνολο, το Δικαστήριο διαπίστωσε επιπλέον παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, αφού έλαβε υπόψη τους εξής παράγοντες: την ευάλωτη θέση στην οποία βρισκόταν ο ευρισκόμενος υπό την επήρεια μέθης προσφεύγων κατά τη σύλληψη· τον ανεπίσημο τρόπο υπό τον οποίο διεξήχθη η εξέτασή του, χωρίς την τήρηση πρακτικών για όλα τα περιγραφόμενα από τα μέρη στάδια που ακολουθήθηκαν· τη διατύπωση της αιτιολογίας των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων· τη φύση των δηλώσεων του προσφεύγοντος κατά την άτυπη εξέτασή του και τη σημασία που αυτές έλαβαν κατά την αποδεικτική διαδικασία· τη σημασία της υπόθεσης για το δημόσιο συμφέρον και την απουσία λοιπών δικονομικών εγγυήσεων (σκέψεις 64 επ.).

Αίτημα προσφεύγοντος ενώπιον του Αρείου Πάγου για την έκδοση προδικαστικής απόφασης από το ΔΕΕ – Αναιτιολόγητη παράλειψη του Ακυρωτικού Δικαστηρίου να αποφανθεί επί του αιτήματος του αναιρεσιόντος – Παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 14/3/2023, Γεωργίου κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 57378/18)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 14/3/2023, Γεωργίου κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 57378/18

Στην απόφαση Γεωργίου κατά Ελλάδος το ΕΔΔΑ έκρινε ότι συνιστά παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (δίκαιη δίκη), η αναιτιολόγητη παράλειψη του Ακυρωτικού Δικαστηρίου να εξετάσει το αίτημα του προσφεύγοντος για την έκδοση προδικαστικής απόφασης από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, ο προσφεύγων καταδικάστηκε από το Εφετείο Αθηνών για το αδίκημα της παράβασης καθήκοντος, επειδή διαβίβασε τα στοιχεία του δημοσιονομικού ελλείμματος του έτους 2009 χωρίς να τα θέσει υπόψη του συλλογικού οργάνου της ΕΛΣΤΑΤ, ώστε αυτό να συναινέσει στη διαβίβασή τους.

Εν συνεχεία, ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση κατά της καταδικαστικής απόφασης, με την οποία επίσης ζητούσε από τον Άρειο Πάγο να αιτηθεί την έκδοση προδικαστικής απόφασης από το ΔΕΕ για την ορθή ερμηνεία κρίσιμης διάταξης του Κώδικα Ορθής Πρακτικής για τις Ευρωπαϊκές Στατιστικές. Το Ακυρωτικό Δικαστήριο, όμως, απέρριψε την αναίρεση χωρίς να απαντήσει επί του αιτήματος του αναιρεσιόντος για την έκδοση προδικαστικής απόφασης.

Το ΕΔΔΑ απέρριψε το επιχείρημα της ελληνικής κυβέρνησης ότι ο Άρειος Πάγος όφειλε να ζητήσει την έκδοση προδικαστικής απόφασης μόνο στην περίπτωση, κατά την οποία είχε αμφιβολίες για την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή της επίμαχης διάταξης.

Υπ' αυτό το σκεπτικό, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (δίκαιη δίκη) και ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα από την Ελλάδα για την επανεκκίνηση της διαδικασίας ενώπιον του Ακυρωτικού.

Τεκμήριο αθωότητας – Δηλώσεις Υπουργού Δικαιοσύνης ενόσω εκκρεμεί δικαστική απόφαση (ΕΔΔΑ, απόφ. της 7/9/2023, Βανčar κατά Σλοβενίας, αριθμ. αιτ. 17053/20, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 7/9/2023, Βανčar κατά Σλοβενίας, αριθμ. αιτ. 17053/20

Στην Βανčar κατά Σλοβενίας το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας του προσφεύγοντος εξαιτίας δηλώσεων του Υπουργού Δικαιοσύνης και του Πρωθυπουργού της

Σλοβενίας: Ο προσφεύγων, πρώην πολιτικός, καταδικάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια πρωτοδίκως για δύο πράξεις νομιμοποίησης εσόδων προερχόμενων από παράνομες δραστηριότητες με αντικείμενο μεγαλύτερο των είκοσι ενός εκατομμυρίων ευρώ. Ενώσω η υπόθεση εκκρεμούσε στα ποινικά δικαστήρια, ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης, στο πλαίσιο τηλεοπτικής συνέντευξης, δήλωσε, μεταξύ άλλων: «Πρέπει να καταδικασθεί αμετάκλητα [ενν.: ο προσφεύγων]» και «αν αυτή η υπόθεση παραγραφεί, θα κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου για να πέσουν κεφάλια».

Το Δικαστήριο αρχικά επισήμανε την πάγια θέση του ότι μία από τις πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας κατά το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ είναι να προστατεύσει άτομα για τα οποία έχουν διακοπεί οι εις βάρος τους ποινικές διαδικασίες από το να αντιμετωπίζονται ως ένοχοι λόγω δηλώσεων από δημόσιους αξιωματούχους (σκέψ. 104) (βλ. ΕΔΔΑ, απόφ. της 12/7/2013, Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου [GC], αριθμ. αιτ. 25424/09, σκέψ. 94). Πρέπει όμως να γίνει διάκριση μεταξύ δηλώσεων που υπονοούν ότι το άτομο στο οποίο αναφέρονται είναι ένοχος και δηλώσεων που απλώς εκφράζουν μια υποψία: μόνον οι πρώτες παραβιάζουν το τεκμήριο αθωότητας (σκέψ. 105) (βλ. σχετικά ΕΔΔΑ, απόφ. της 25.8.1987, Lutz κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 9912/82, σκέψ. 62). Το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι το αν μια δήλωση δημόσιου αξιωματούχου παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας πρέπει να καθορίζεται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις στο πλαίσιο των οποίων αυτή έλαβε χώρα (σκέψ. 108) (βλ. ΕΔΔΑ, απόφ. της 26/3/1982, Adolf κατά Αυστρίας, αριθμ. αιτ. 8269/78, σκέψ. 36-41).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι, επειδή ο προσφεύγων ήταν μια σημαντική προσωπικότητα στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο, οι δε πράξεις για τις οποίες καταδικάστηκε είχαν συνέπειες και στην οικονομία της Σλοβενίας, το ενδιαφέρον των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την υπόθεση αυτή ήταν εξ αρχής δικαιολογημένο (σκέψ. 109). Εντούτοις, η ωμότητα της δήλωσης ενός υψηλόβαθμου κρατικού αξιωματούχου, και μάλιστα στη θέση του Υπουργού Δικαιοσύνης, ήταν πιθανό να επηρεάσει την κοινή γνώμη σχετικά με την ενοχή του προσφεύγοντος (σκέψ. 114). Ο Πρόεδρος του δικάζοντος δι-

καστηρίου αντιλήφθηκε τις δηλώσεις του Υπουργού ως μια προαναγγελία κυρώσεων των δικαστών, κάτι που θα μπορούσε να επηρεάσει την απόφασή τους (σκέψ. 120). Το Δικαστήριο θεώρησε ακόμη ότι η δήλωση του Πρωθυπουργού ότι ο προσφεύγων «θα έπρεπε πιθανώς να εκτίει ποινή φυλάκισης» ενίσχυσε την εντύπωση που έδωσε η δήλωση του Υπουργού (σκέψ. 121).

Βάσει των ανωτέρω, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σωρευτική επίδραση της αλόγιστης δήλωσης του Υπουργού, ιδίως ως προς το σκέλος που φαίνεται να απειλεί τους εθνικούς δικαστές με κυρώσεις, και εκείνης του Πρωθυπουργού, θα μπορούσαν να προκαθορίσουν την απόφαση του ανώτερου εθνικού δικαστηρίου, καθώς και να παρακινήσουν το κοινό να πιστέψει ότι ο προσφεύγων είναι ένοχος, χωρίς να έχει καταδικασθεί αμετακλήτως (σκέψ. 122). Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψ. 125).

Κατά την άποψη της μειοψηφίας, ενώ οι ανωτέρω δηλώσεις μπορούσαν πράγματι να επηρεάσουν την άποψη του κοινού ως προς την ενοχή του προσφεύγοντος, δεν ήταν σε θέση να προδικάσουν την έκβαση της υπόθεσης από τους δικαστές: ο ισχυρισμός αυτός της πλειοψηφίας δεν ήταν, κατά την άποψη αυτή, επαρκώς θεμελιωμένος. Δεν υπήρξε συνεπώς, με βάση τη μειοψηφία, παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Τα βασικά επιχειρήματα που επικαλέστηκε η μειοψηφία ήταν ότι, σε αντίθεση με προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου, εν προκειμένω οι δηλώσεις από τους αξιωματούχους έγιναν μετά την πρωτόδικη καταδίκη του προσφεύγοντος και όχι μετά τη σύλληψή του, ενώ δεν αποδείχθηκε με ποιον τρόπο επηρεάστηκαν πράγματι οι εθνικοί δικαστές από τις δηλώσεις αυτές.

Το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 7 ΕΣΔΑ λόγω της καταδίκης του προσφεύγοντος για την τέλεση της δεύτερης πράξης ξελύματος με έμμεσο δόλο, παρότι κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης προϋποτίθετο, με βάση την τότε ερμηνεία της σχετικής διάταξης, άμεσος δόλος, διότι επρόκειτο για μια διαφορετική ερμηνεία των στοιχείων του εγκλήματος που ήταν συμβατή με την ουσία του (σκέψ. 133 επ.).

2. Θύμα – Αποτελεσματικότητα ερευνών

Δικαίωμα δικαστικής προστασίας θύματος – Παραβίαση δικαιώματος δικαστικής προστασίας διά της αρνήσεως της Βουλής να άρει την ασυλία Υπουργού για τα αδικήματα της εξύβρισης, δυσφήμισης και συκοφαντικής δυσφήμισης (ΕΔΔΑ, απόφ. της 20/12/2022, υπόθ. Μπακογιάννη κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 31012/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 20/12/2022, υπόθ. Μπακογιάννη κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 31012/19

Η υπόθεση αφορά στην άρνηση του Ελληνικού Κοινοβουλίου να άρει την ασυλία βουλευτή (και υπουργού) προς διερεύνηση υπόθεσης συκοφαντικής δυσφήμισης σε βάρος έτερης βουλευτή.

Ειδικότερα, κατά την περίοδο που έλαβαν χώρα τα επίμαχα περιστατικά, δύο Έλληνες αξιωματικοί κρατούντο στην Τουρκία με την κατηγορία της κατασκοπείας. Κατά την περίοδο εκείνη, η αιτούσα, βουλευτής, εκλήθη στην Τουρκία προκειμένου να παραστεί στην τελετή ορκωμοσίας του Τούρκου Προέδρου. Στις 7.7.2018 η αιτούσα απεδέχθη την πρόσκληση, δηλώνοντας δημοσίως ότι «*η διατήρηση διαύλων επικοινωνίας με την τουρκική ηγεσία είναι πράξη σοβαρότητας και ευθύνης*». Την ίδια ημέρα ο τότε βουλευτής και Υπουργός Εθνικής Άμυνας Π.Κ., δημοσίευσε ανάρτηση σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης με το οποίο δήλωνε (ως προς την αιτούσα) ότι «*[μ]ε όμηρους δύο Έλληνες στρατιωτικούς [...] πάει να υποβάλει τα σέβη της στο Σουλτάνο [...] η τουρκική ηρωίνη πληρώνει... ΞΥΠΙΝΗΣΤΕ!!!*», ενώ στην ανάρτησή του αυτή αποκαλούσε την αιτούσα όχι με το πραγματικό της επώνυμο αλλά με το επώνυμο πρώην διευθύνοντος συμβούλου εταιρείας, καθώς και το επώνυμο Έλληνα εφοπλιστή.

Η αιτούσα κατέθεσε μήνυση ενώπιον της Εισαγγελίας Πλημμελειοδικών Αθηνών για τα αδικήματα της εξύβρισης, δυσφήμισης και συκοφαντικής δυσφήμισης, ισχυριζόμενη ότι η ανάρτηση αυτή προσέβαλλε την τιμή και την αξιοπρέπεία της, διότι της απέδιδε αφενός αθέμιτη συναλλακτική σχέση με τα δύο ως άνω πρόσωπα, αφετέρου στάση αναξιοπρεπή και υποτελή προς την τουρκική ηγεσία. Επίσης, η ανάρτηση περιείχε, κατά την αιτούσα, υπαινιγμό ότι

πληρώθηκε προκειμένου να παραστεί στην τελετή ορκωμοσίας. Η δικογραφία διαβιβάστηκε στην Βουλή, προκειμένου να παρασχεθεί άδεια, σύμφωνα με το άρθρο 62 ελλΣυντ. για τη δίωξη του βουλευτή. Ο Π.Κ. με υπόμνημα που κατέθεσε ενώπιον της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, ισχυρίστηκε ότι, λόγω της τότε ιδιότητάς του ως Υπουργού, εφαρμοστέα ετύγχανε η προβλεπόμενη στο άρθρο 86 ελλΣυντ. διαδικασία περί ευθύνης υπουργών και ότι τυχόν δίωξη ήταν δυνατόν να αποφασιστεί μόνον από την Βουλή. Η ασυλία του Π.Κ. δεν ήρθη.

Η αιτούσα άσκησε, επίσης, αγωγή ενώπιον των ελληνικών αστικών δικαστηρίων. Το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών έκανε δεκτή την αγωγή, επιδικάζοντας αποζημίωση ύψους 5.000 €, ωστόσο το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η υπόθεση έπρεπε να είχε εκδικαστεί από το Τριμελές Πρωτοδικείο στο οποίο και παρέπεμψε την υπόθεση για εκ νέου εκδίκαση. Κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης, η αστική διαφορά εκκρεμεί ενώπιον των αστικών δικαστηρίων.

Κατόπιν αυτών, η αιτούσα προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, ισχυριζόμενη ότι η άρνηση του Ελληνικού Κοινοβουλίου να άρει την ασυλία του Π.Κ. προσέβαλλε το δικαίωμά της για δικαστική προστασία σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Κατά το ΕΔΔΑ, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δύναται κατ' αρχήν να περιορίζεται από τον θεσμό της ασυλίας που παρέχεται σε μέλη του κοινοβουλίου ή της κυβέρνησης, θα πρέπει όμως να ελέγχεται εάν ο περιορισμός αυτός εξυπηρετεί έναν θεμιτό σκοπό και είναι σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας (σκέψεις 56 έως 61). Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να εξετάζεται –μεταξύ άλλων– εάν το θιγόμενο πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να επιδιώξει με άλλον τρόπο την προστασία του, καθώς και εάν η ασυλία συνδέεται αποκλειστικά με την άσκηση κοινοβουλευτικών καθηκόντων. Η έλλειψη ξεκάθαρης σύνδεσης με κοινοβουλευτική δραστηριότητα οδηγεί αντιστοίχως σε στενή ερμηνεία της έννοιας της αναλογικότητας μεταξύ μέσου και σκοπού.

Με βάση τα ανωτέρω, ως προς τη συγκεκριμένη υπόθεση, το ΕΔΔΑ έκρινε κατ' αρχάς, σύμφωνα και με τη μέχρι σήμερα νομολογία του (βλ. ΕΔΔΑ, απόφ.

της 16/10/2010, υπόθ. Αναγνώστου-Δεδούλη κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 24779/08, σκέψ. 52), ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 86 ελλ.Συντ. διαδικασία περί ευθύνης υπουργών είναι σε έναν βαθμό δικαιολογημένη, βάσει του επιδιωκόμενου σκοπού. Θα πρέπει, όμως, να είναι και αναλογική στη συγκεκριμένη περίπτωση. Αν και στην ΕΣΔΑ γενικώς δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα ποινικής δίωξης ή καταδίκης προσώπων, στην προκειμένη περίπτωση η έναρξη μιας ποινικής διαδικασίας αποτελούσε τον μόνο τρόπο για να αναζητηθεί προστασία της τιμής και της αξιοπρέπειας του θύματος. Τούτο διότι βασικό αίτημα της αιτούσας ήταν η δημοσίευση της τυχόν θετικής για την ίδια δικαστικής απόφασης σε δύο εφημερίδες πανελληνίας κυκλοφορίας. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνον διά της ποινικής διαδικασίας και της τυχόν καταδίκης του Π.Κ. (σκέψ. 65 – 69). Με βάση αυτά και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι οι δηλώσεις του Π.Κ. δεν είχαν ξεκάθαρη σύνδεση με την άσκηση κοινοβουλευτικής και υπουργικής δραστηριότητας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η άρνηση άρσης της ασυλίας του Π.Κ. προσέβαλε το δικαίωμα δικαστικής προστασίας της αιτούσας.

Διακρίσεις - Ιδιωτική ζωή - Άρθρα 8 και 14 ΕΣΔΑ - Παράλειψη των εθνικών αρχών να απαντήσουν επαρκώς σε ομοφοβικές δηλώσεις κρατικών αξιωματούχων κατά μελών της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας - Υπάρχον εθνικό νομικό πλαίσιο ικανό θεωρητικά να προσφέρει προστασία έναντι στιγματιστικών δηλώσεων, αλλά μη εφαρμογή του στη συγκεκριμένη περίπτωση (ΕΔΔΑ, αποφ. της 30/5/2023, Nepomnyashchiy κ.ά. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 39954/09, 3465/17)

ΕΔΔΑ, αποφ. της 30/5/2023, Nepomnyashchiy κ.ά. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 39954/09, 3465/17

Οι συνεκδικασθείσες υποθέσεις αφορούν φερόμενες διακρίσεις εις βάρος των προσφευγόντων, ως μελών της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ, μέσω αρνητικών δημόσιων δηλώσεων κρατικών αξιωματούχων στη Ρωσία. Και στις δύο περιπτώσεις, οι προσφεύγοντες υπέβαλαν ποινικές καταγγελίες, υποστηρίζοντας ότι οι δηλώσεις αυτές ισοδυναμούσαν με έκκληση για βία κατά των ΛΟΑΤΚΙ και έθιγαν την αξιοπρέπεια των

ατόμων που ανήκουν σε αυτή την κοινωνική ομάδα. Στη δεύτερη περίπτωση, η προσφεύγουσα υπέβαλε επιπλέον αστική αγωγή, με την οποία κατήγγειλε την παραβίαση του δικαιώματος στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στο σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην ελευθερία από διακρίσεις, όπως προστατεύονται από το ρωσικό Σύνταγμα, το εθνικό δίκαιο και από τα άρθρα 8 και 14 ΕΣΔΑ. Τα εθνικά δικαστήρια απέρριψαν τόσο τις ποινικές καταγγελίες όσο και την υποβληθείσα αγωγή, καθώς έκριναν ότι πρόσωπα που δεν είχαν γίνει προσωπικά στόχος ρητορικής μίσους δεν νομιμοποιούνται σε ποινική ή αστική δικαστική προστασία. Επιπλέον, η ρωσική νομοθεσία δεν απαγόρευε ρητά τη ρητορική μίσους στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου.

Το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφανθεί εάν τα δικαιώματα που προστατεύονται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ παραβιάστηκαν ως συνέπεια της άσκησης του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης κατ' άρθρον 10 της ΕΣΔΑ. Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΔΑ εξέτασε πρώτα (α) αν υπήρχε κι αν λειτουργούσε στη χώρα ένα αποτελεσματικό σύστημα νόμων για την προστασία των δικαιωμάτων που εμπίπτουν στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» και ήταν διαθέσιμο στους προσφεύγοντες, και στη συνέχεια (β) εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκαν οι εγχώριες αρχές τις υποθέσεις των προσφευγόντων.

Κατ' αρχάς, η επιλογή των μέσων για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με το άρθρο 8 ΕΣΔΑ, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, είναι ζήτημα που εμπίπτει στη διακριτική ευχέρεια των συμβαλλόμενων κρατών. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το ρωσικό δίκαιο περιείχε τόσο μηχανισμούς του αστικού δικαίου όσο και διατάξεις του ποινικού δικαίου για την προστασία της ιδιωτικής ζωής ενός ατόμου από στιγματιστικές δηλώσεις, συμπεριλαμβανομένων των ομοφοβικών δηλώσεων. Ωστόσο, αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητά τους στην πράξη, λόγω της αποτυχίας της κυβέρνησης να αποδείξει την ύπαρξη καθιερωμένης εγχώριας σχετικής πρακτικής.

Δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε αν κατά τη διάρκεια των εγχώριων νομικών διαδικασιών οι εθνικές αρχές στάθμισαν το δικαίωμα των προσφευγόντων

για σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής έναντι της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης, υπό το πρίσμα των αρχών που απορρέουν από την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ. Εν προκειμένω, οι εθνικές αρχές απέφυγαν να υπαγάγουν τις δηλώσεις κατά της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ στην έννοια της ρητορικής μίσους, υποστηρίζοντας ότι τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ δεν αναγνωρίζονται ως «κοινωνική ομάδα» στον εθνικό ποινικό κώδικα. Ο αποκλεισμός του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου από το πεδίο προστασίας κατά της ρητορικής μίσους είχε ως αποτέλεσμα τη μη προστασία της ιδιωτικής ζωής και την αποφυγή των διακρίσεων για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Τα εθνικά δικαστήρια έδωσαν προτεραιότητα στην ελευθερία της έκφρασης, διαπιστώνοντας ότι οι εν λόγω δηλώσεις «[δεν] συνιστούσαν παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή των μελών μιας συγκεκριμένης ομάδας», παραβλέποντας έτσι τη σύγκρουση μεταξύ του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και της ελευθερίας της έκφρασης σε αυτό το πλαίσιο. Επομένως, ακόμη και αν υποθεθεί ότι το εθνικό δίκαιο προέβλεπε την προστασία της ιδιωτικής ζωής των μεμονωμένων μελών μιας κοινωνικής ομάδας έναντι στιγματιστικών δηλώσεων, οι εν λόγω εθνικές διατάξεις δεν εφαρμόστηκαν στην περίπτωση των προσφευγόντων και δεν τους παρασχέθηκε η απαιτούμενη προστασία. Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14.

Πλημμελής διερεύνηση πνιγμού μετανάστη – Αρχαιοθέτηση ποινικής δικογραφίας βάσει καταθέσεων αστυνομικών οργάνων – Παραβίαση των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ υπό το διαδικαστικό τους σκέλος και του άρθρου 2 ΕΣΔΑ υπό το ουσιαστικό του σκέλος (ΕΔΔΑ, απόφ. της 2/2/2023, Alhowais κατά Ουγγαρίας, αριθμ. αιτ. 59435/17)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 2/2/2023, Alhowais κατά Ουγγαρίας, αριθμ. αιτ. 59435/17

Η υπόθεση Alhowais κατά Ουγγαρίας αφορά τον θάνατο Σύριου υπηκόου κατά την προσπάθειά του να διασχίσει με βάρκα ποταμό στα σύνορα Σερβίας – Ουγγαρίας μαζί με την οικογένειά του. Κατά την εκδοχή του προσφεύγοντος, οι ουγγρικές αρχές, μόλις είδαν τη βάρκα τους, πέταξαν πέτρες και δακρυγόνα,

φονάζοντάς τους να επιστρέψουν πίσω στη Σερβία. Ακολούθως, ο προσφεύγων και η οικογένειά του επιχείρησαν να επιστρέψουν στις σερβικές ακτές κολυμπώντας, όμως ο αδελφός του πνίγηκε. Οι ουγγρικές ανακριτικές αρχές σχημάτισαν ποινική δικογραφία για το συμβάν, ωστόσο ο Εισαγγελέας αρχειοθέτησε την υπόθεση με το σκεπτικό ότι δεν υπήρξαν επαρκείς ενδείξεις για την τέλεση αξιόποινης πράξης.

Το Δικαστήριο εξέτασε τα ανωτέρω περιστατικά υπό το πρίσμα των άρθρων 2 (δικαίωμα στη ζωή) και 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων) τόσο υπό το διαδικαστικό όσο και υπό το ουσιαστικό τους σκέλος. Ειδικότερα, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η έρευνα που ξεκίνησε από τις ουγγρικές αρχές προσανατολίστηκε στο εάν υπήρξε κατάχρηση εξουσίας από τους Ούγγρους αστυνομικούς, υπό τη μορφή της χρήσης υπερβολικής βίας, ιδίως αναφορικά με τις κατηγορίες για εκτόξευση πετρών και δακρυγόνων, ενώ δεν ασχολήθηκε με την παράλειψή τους να προστατεύσουν τη ζωή του αδελφού του προσφεύγοντος. Περαιτέρω, η αρχειοθέτηση της υπόθεσης στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στις καταθέσεις των αστυνομικών αγνοώντας τις αντίστοιχες καταθέσεις των μεταναστών. Με αυτό το σκεπτικό το Δικαστήριο έκρινε ότι οι ουγγρικές αρχές δεν κατέβαλαν σοβαρή προσπάθεια για τη συλλογή των απαραίτητων αποδεικτικών μέσων, ιδίως μαρτυρικών καταθέσεων μεταναστών, και εν γένει για τη διαλεύκανση της υπόθεσης, παραβιάζοντας έτσι τα άρθρα 2 και 3 ΕΣΔΑ όσον αφορά το διαδικαστικό τους σκέλος.

Εξάλλου, το ΕΔΔΑ εξέτασε κατά πόσον παραβιάστηκε το άρθρο 2 ΕΣΔΑ υπό το ουσιαστικό του σκέλος. Εξ αρχής επισημαίνεται ότι οι καταθέσεις των αστυνομικών οργάνων και των μεταναστών αναφορικά με τη χρήση δακρυγόνων και τη ρίψη πετρών ήταν αντικρουόμενες. Γίνεται πάντως αποδεκτό ότι οι ουγγρικές αρχές γνώριζαν την πιθανότητα εισόδου μεταναστών εντός των συνόρων της χώρας μέσω του ποταμού. Περαιτέρω, οι ουγγρικές αρχές γνώριζαν την ευάλωτη κατάσταση των μεταναστών, το γεγονός ότι αυτοί διέτρεχαν άμεσο κίνδυνο για τη ζωή τους και συνεπώς ότι έπρεπε να ληφθούν άμεσα μέτρα για την προστασία τους. Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε παραπέμποντας στην πρόσφατη Safi κ.λπ. κατά Ελλάδας ότι

παρότι δεν είναι δυνατόν οι αρχές να διασώζουν κάθε άτομο, πρέπει να λαμβάνονται προστατευτικά μέτρα για να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος απώλειας ανθρωπίνης ζωής (ΕΔΔΑ, απόφ. της 7/7/2022, Safi κ.λπ. κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 5418/15). Εν προκειμένω, όμως, οι ουγγρικές αρχές δεν έλαβαν μέτρα για να εγυηθούν την ασφάλεια των μεταναστών. Με βάση τα ανωτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι στοιχειοθετείται παραβίαση του άρθρου 2 ΕΣΔΑ και υπό το ουσιαστικό του σκέλος.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με τη χρήση υπερβολικής βίας από τις ουγγρικές αρχές και συνεπώς δεν στοιχειοθετείται παραβίαση του ουσιαστικού σκέλους του άρθρου 3 ΕΣΔΑ.

Ανήλικο θύμα εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας – Εθνική πρακτική λήψης επαναλαμβανόμενων μαρτυρικών καταθέσεων από το ανήλικο θύμα στην προδικασία και στο ακροατήριο – Παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 7/2/2023, Β. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 36328/20)
ΕΔΔΑ, απόφ. της 7/2/2023, Β. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 36328/20

Στην υπόθεση Β. κατά Ρωσίας το Δικαστήριο κλήθηκε να ελέγξει κατά πόσον συμβιβάζεται με το άρθρο 3 ΕΣΔΑ (απαγόρευση βασανιστηρίων) η πρακτική της λήψης επαναλαμβανόμενων μαρτυρικών καταθέσεων ανήλικου θύματος αδικήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας από τις ρωσικές αρχές.

Ειδικότερα, η προσφεύγουσα διέμενε σε ορφανοτροφείο και κατήγγειλε ότι είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά από περισσότερα άτομα. Η προσφεύγουσα κλήθηκε να καταθέσει επανειλημμένως ενώπιον ανακριτικών υπαλλήλων κι ψυχολόγων, να καταθέσει στον τόπο τέλεσης ορισμένων εκ των αδικημάτων, να αναγνωρίσει τους δράστες των πράξεων, να εξεταστεί από τους δικηγόρους των κατηγορουμένων κατά την προδικασία αλλά και να καταθέσει ενώπιον του δικαστηρίου κατά την ακροαματική διαδικασία. Παράλληλα, είχε ήδη υποβληθεί σε ιατρική και ψυχιατρική εξέταση.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι στις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 3 ΕΣΔΑ εμπίπτει και η προστασία

του θύματος κατά την ποινική διαδικασία. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι σε περιπτώσεις ευάλωτων, ανήλικων θυμάτων δέον να καταγράφονται οι μαρτυρικές τους καταθέσεις, προκειμένου να αποφευχθεί η πρακτική των επαναλαμβανόμενων καταθέσεων (ιδ. σκέψεις 55-59). Εν προκειμένω, μόνον η πρώτη κατάθεση είχε καταγραφεί και το αρχείο μάλιστα χάθηκε και δεν μπορούσε να ανακτηθεί. Σημειωτέον, ότι η προσφεύγουσα κλήθηκε να καταθέσει επανειλημμένως και μάλιστα κυρίως ενώπιον ανδρών ανακριτικών υπαλλήλων αλλά και παρουσία των ίδιων των δραστών.

Τέλος, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι το δικαστήριο δεν αιτιολόγησε την απόφασή του να καλέσει την προσφεύγουσα να καταθέσει εκ νέου στην ακροαματική διαδικασία, παρότι ο εισαγγελέας αιτήθηκε την ανάγνωση των μαρτυρικών καταθέσεων που αυτή είχε ήδη δώσει, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση της ψυχολογικής της κατάστασης.

Κατόπιν τούτων, το Δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι παραβιάστηκε το άρθρο 3 ΕΣΔΑ.

Αστυνομικά αποτρεπτικά μέτρα για stalking – Παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του καθ' ου (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 22/6/2023, Giuliano Germano κατά Ιταλία, αριθμ. αιτ. 10794/12)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 22/6/2023, Giuliano Germano κατά Ιταλία, αριθμ. αιτ. 10794/12

Στην Giuliano Germano κατά Ιταλία το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα αν παραβιάζεται το άρθρο 8 ΕΣΔΑ λόγω της αστυνομικής εντολής-προειδοποίησης (police caution) που δόθηκε στον προσφεύγοντα στο πλαίσιο διαδικασίας για την αποτροπή επίμονης καταδίωξης ή παρακολούθησης (stalking). Συγκεκριμένα, η εν λόγω εντολή επιβλήθηκε κατόπιν αιτήματος της συζύγου του προσφεύγοντος. Η τελευταία ανέφερε ότι ο προσφεύγων παρενοχλούσε εκείνη και άλλους κοινούς φίλους, με σκοπό τον έλεγχο της προσωπικής ζωής της, την απομόνωση και τον εκφοβισμό της. Η εντολή επέβαλλε στον προσφεύγοντα να «συμπεριφέρεται νόμιμα» και να μην επαναλάβει τη συμπεριφορά που οδήγησε στην επιβολή της.

Αρχικά, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ερώτημα

αν η συγκεκριμένη περίπτωση ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 ΕΣΔΑ. Παραπέμποντας και σε προηγούμενη νομολογία του, το ΕΔΔΑ απάντησε ότι ως ιδιωτική ζωή νοείται και η ιδιωτική κοινωνική ζωή, δηλαδή η δυνατότητα που έχει κάποιος να αναπτύξει την κοινωνική του ταυτότητα συνάπτοντας σχέσεις με άλλους, ενώ στο εν λόγω δικαίωμα υπάγεται και η υπόληψη ενός προσώπου που αποτελεί μέρος της προσωπικής του ταυτότητας και της ψυχολογικής του ακεραιότητας (σκέψ. 73 επ.). Στο ίδιο δικαίωμα υπάγεται ως έκφανση της οικογενειακής ζωής και ο δεσμός μεταξύ γονέων και παιδιού (σκέψ. 76). Με δεδομένο ότι η ως άνω αστυνομική εντολή επηρέαζε τόσο τις κοινωνικές σχέσεις του προσφεύγοντος όσο και τη δυνατότητά του να έχει επαφή με την κόρη του, σε συνδυασμό με το ότι, κατά τη σχετική εντολή, η συμπεριφορά του υπαγόταν στην έννοια του stalking, και άρα είχε στιγματιστικό χαρακτήρα για την υπόληψή του, το Δικαστήριο απάντησε καταφατικά στο ερώτημα περί της εφαρμογής του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, σκοπός του άρθρου αυτού είναι να προστατεύει το άτομο από αυθαίρετες πράξεις δημοσίων αρχών. Μια τέτοια παρέμβαση του κράτους συνιστά παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, εκτός αν η παρέμβαση αυτή προβλέπεται στον νόμο, ο σκοπός που επιδιώκεται ανήκει σε εκείνους που αναφέρονται στο άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ, η δε επίτευξη του σκοπού αυτού κρίνεται ως «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» (σκέψ. 90).

Η προϋπόθεση περί νομιμότητας του μέτρου αναφέρεται όχι μόνο στην ανάγκη να είναι προβλέψιμες οι περιστάσεις υπό τις οποίες αυτό μπορεί να επιβληθεί, αλλά και στη διαδικασία επιβολής του: Σε περίπτωση επιβολής μέτρων που επηρεάζουν ανθρώπινα δικαιώματα θα πρέπει να ακολουθείται κατ' αντιδικίαν διαδικασία ενώπιον ενός ανεξάρτητου σώματος που θα μπορεί να ελέγχει την αιτιολογία της σχετικής απόφασης και τα αποδεικτικά στοιχεία (σκέψ. 91 επ.). Εν προκειμένω κρίθηκε ότι τόσο η εθνική διάταξη επί τη βάση της οποίας δόθηκε η αστυνομική εντολή όσο και το περιεχόμενο της εντολής αυτής ως προς τη συμπεριφορά που θα έπρεπε να τηρήσει ο προσφεύγων

ήταν σαφή, τα δε εθνικά δικαστήρια είχαν πράγματι, με βάση το εθνικό νομοθετικό καθεστώς, την εξουσία να ελέγξουν την αιτιολογία για την επιβολή του μέτρου (σκέψ. 99 επ.).

Θεωρήθηκε επίσης ότι ο σκοπός που επιδιώκετο με την επιβολή του μέτρου, δηλαδή η αποτροπή εγκλήματος και η προστασία της υγείας ή των ελευθεριών άλλων, ήταν νομιμοποιημένος, αφού ανήκε στους αναφερόμενους σκοπούς του άρθρου 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψ. 122 επ.).

Στο ερώτημα αν το συγκεκριμένο μέτρο ήταν αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία και ανάλογο το Δικαστήριο αρχικά παρατήρησε ότι ο προσφεύγων δεν κλήθηκε στη διοικητική διαδικασία στην οποία αποφασίστηκε η επιβολή του, χωρίς ωστόσο να εξηγηθεί ποιες ήταν οι επείγουσες περιστάσεις που δικαιολογούσαν μια τέτοια απόκλιση από το δικαίωμα ακρόασης (σκέψ. 128 επ.). Το Δικαστήριο θεώρησε, επίσης, ότι η αιτιολογία για την επιβολή του μέτρου από τις εθνικές αρχές ήταν ελλιπής, γεγονός που καθιστούσε τον έλεγχο από δικαστικές αρχές ακόμη πιο επιτακτικό. Περαιτέρω, ελλιπής θεωρήθηκε ο δικαστικός έλεγχος της πραγματικής βάσης της απόφασης, αλλά και της νομιμότητας, αναγκαιότητας και αναλογικότητας του μέτρου (σκέψ. 142 επ.).

Το Δικαστήριο κατέληξε στα συμπεράσματα ότι ο προσφεύγων σε μεγάλο βαθμό αποκλείστηκε από τη διαδικασία λήψης της εις βάρος του απόφασης, χωρίς να παρέχονται λόγοι που να δικαιολογούν τον επείγοντα χαρακτήρα της κατάστασης που οδήγησε στον αποκλεισμό του, ότι οι εθνικές αρχές δεν παρείχαν επαρκή αιτιολογία ως προς το επιβληθέν μέτρο, ενώ ως ανεπαρκής για την προστασία του προσφεύγοντος κρίθηκε και ο δικαστικός έλεγχος. Συνεπώς, η παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος στην ιδιωτική και οικογενειακή του ζωή, την οποία συνεπάγετο το μέτρο, δεν ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία», όπως προβλέπεται στο άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ, και άρα δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί με βάση τη διάταξη αυτή (σκέψ. 144 επ.).

Ωστόσο, διατυπώθηκε κατά μειοψηφία και η άποψη ότι, παρότι υπήρξε πράγματι παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, λόγω της μη εξέτασης της ουσίας της υπόθεσης από ανεξάρτητο δικαστήριο κατόπιν προσφυγής

του καθ' ου, η πλειοψηφία εσφαλμένα και αντίθετα προς την προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου επικεντρώθηκε στην αμφισβήτηση της επάρκειας των αποδεικτικών στοιχείων που δικαιολογούσαν τον επείγοντα χαρακτήρα της διαδικασίας και κατ' επέκταση στην ανάγκη ακρόασης του προσφεύγοντος πριν από την επιβολή του μέτρου, με αποτέλεσμα να πάει έτσι «πολλά βήματα πίσω η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της έμφυλης βίας».

3. Ανακριτικές πράξεις – Μέτρα δικονομικού καταναγκασμού

Έρευνα σε οικία δημοσιογράφου, μη κατηγορουμένης, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας εις βάρος τρίτου προσώπου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 5/5/2023, υπόθ. Svetona και λοιποί κατά Ρωσίας, αριθμ. Αιτ. 54714/17)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 5/5/2023, υπόθ. Svetona και λοιποί κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 54714/17

Η πρώτη αιτούσα (Svetona) είναι δημοσιογράφος και είχε συνεργασία με το Open Russia Foundation, μια μη κερδοσκοπική οργάνωση, ιδρυθείσα από τον Mikhail Khodorkovskiy. Ο Mikhail Khodorkovskiy είναι επιχειρηματίας, ενώ έχει αναμιχθεί με την πολιτική, υποστηρίζοντας κόμματα της αντιπολίτευσης. Οι υπόλοιποι αιτούντες είναι μέλη της οικογένειας της πρώτης αιτούσας.

Κατά του Mikhail Khodorkovskiy είχε ασκηθεί το 2003 ποινική δίωξη για τα αδικήματα της υπεξαίρεσης και φοροδιαφυγής. Η ποινική διαδικασία είχε καταλήξει σε καταδίκη του το έτος 2005.

Την 18.1.2017, δηλαδή περίπου 12 χρόνια μετά την καταδίκη τού ως άνω επιχειρηματία, εξεδόθη –στο πλαίσιο «ερήμην» (ex parte) εκδίκασεως της υπόθεσης– ένταλμα έρευνας της οικίας στην οποία διέμενε η πρώτη αιτούσα με την οικογένειά της. Κατά την εκτέλεση του εντάλματος έρευνας την 28/2/2017, οι αστυνομικοί εμφανίστηκαν στην οικία της αιτούσας χωρίς να αναφέρουν την ιδιότητά τους και χωρίς να επιδείξουν αστυνομικές ταυτότητες, ενώ δεν επέτρεψαν στους αιτούντες να διαβάσουν το ένταλμα σύλληψης και αρνήθηκαν να αναβάλουν την έρευνα

μέχρι την άφιξη των δικηγόρων τους. Όταν, ορισμένη ώρα αργότερα, εμφανίστηκαν οι δικηγόροι της οικογένειας, οι αστυνομικοί επέτρεψαν μεν σε αυτούς να λάβουν γνώση του εντάλματος, ωστόσο όταν ένας εκ των δικηγόρων ξεκίνησε να σημειώνει όσα αναφέρονταν στο ένταλμα, οι αστυνομικοί τον διέκοψαν. Από το σημείωμα του δικηγόρου προέκυψε ότι το ένταλμα αναφερόταν στην ποινική διαδικασία κατά του Khodorkovskiy που είχε ξεκινήσει το 2003. Κατά την έρευνα οι αστυνομικοί κατάσχεσαν αρκετά προσωπικά αντικείμενα των αιτούντων (κινητά τηλέφωνα, φορητούς Η/Υ, τραπεζικές κάρτες κ.ά.). Προσφυγή των αιτούντων κατά της έρευνας και της πράξης κατάσχεσης απερρίφθη από τα ρωσικά δικαστήρια, ενώ τα αντικείμενα δεν φαίνεται να είχαν επιστραφεί στην οικογένεια μέχρι τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ.

Οι αιτούντες προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και κατοικίας), ενώ η πρώτη αιτούσα επικαλέστηκε παραβίαση και του άρθρου 10 παρ. 1 ΕΣΔΑ, και συγκεκριμένα παραβίαση της δημοσιογραφικής της ελευθερίας, λόγω αποκάλυψης των δημοσιογραφικών της πηγών. Σημειώνεται ότι τον Μάρτιο του 2022 η Ρωσία επαύθη μεν από μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, ωστόσο, κατά το ΕΔΔΑ, τούτο δεν αναιρεί τη δικαιοδοσία του να κρίνει επί παραβιάσεων που έλαβαν χώρα πριν από την απόφαση περί παύσεως (σκέψ. 23 επ.). Στο πλαίσιο, πάντως, της παρούσας διαδικασίας η ρωσική κυβέρνηση δεν κατέθεσε παρατηρήσεις επί της υποθέσεως.

Το ΕΔΔΑ έκανε δεκτές τις προσφυγές, κρίνοντας ότι πράγματι η έρευνα και κατάσχεση εκ μέρους των ρωσικών αστυνομικών αρχών συνιστούσε παραβίαση των ως άνω δικαιωμάτων των αιτούντων. Για την κρίση του αυτή το ΕΔΔΑ έλαβε κατ' αρχάς υπ' όψιν του ότι οι αιτούντες δεν ήσαν κατηγορούμενοι ή ύποπτοι στο πλαίσιο της αναφερόμενης ποινικής διαδικασίας (σκέψη 39). Η ποινική διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας έλαβαν χώρα οι ανακριτικές πράξεις, στρεφόταν κατά άλλων, τρίτων προσώπων. Επίσης, το ένταλμα έρευνας εξεδόθη δεκατέσσερα χρόνια μετά την εκκίνηση της εν λόγω ποινικής διαδικασίας, ενώ εκτελέστηκε

σαράντα ημέρες μετά την έκδοσή του. Κατά συνέπεια, η χρησιμότητα των εν λόγω ανακριτικών πράξεων ήταν, κατά το ΕΔΔΑ, ιδιαίτερα αμφίβολη (σκέψη 40). Περαιτέρω, όπως προκύπτει από το σημείωμα περί της έρευνας, το ένταλμα επέτρεπε την κατάσχεση οποιουδήποτε εγγράφου περιείχε πληροφορίες σχετικά με κεφάλαια προερχόμενα από ιδιοκτήτες “offshore” εταιριών, μεταξύ αυτών και του κ. Khodorikovskiy. Η διατύπωση αυτή κρίθηκε ως εξαιρετικά γενική και ευρεία, παρέχουσα στα αστυνομικά όργανα απεριόριστη διακριτική ευχέρεια ως προς τον προσδιορισμό των προς κατάσχεση αντικειμένων (σκέψεις 41 και 42). Κατά τούτο, η έρευνα και η κατάσχεση συνιστούσαν παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Ως προς το άρθρο 10 ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ακόμη και αν η υπό κρίση έρευνα και η κατάσχεση δεν είχαν ως στόχο καθ’ εαυτήν την αποκάλυψη των πηγών της δημοσιογράφου, ωστόσο ο κίνδυνος αυτός υφίστατο. Κατά συνέπεια, και λαμβάνοντας υπ’ όψιν ότι οι ανακριτικές πράξεις δεν ήσαν δικαιολογημένες κατά τα ανωτέρω, υφίστατο και παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ.

Τεχνολογία αναγνώρισης προσώπου (facial recognition technology) – Πρόληψη εγκλημάτων – Καταδίκη για διοικητική παράβαση (παραβίαση διατάξεων για τη διεξαγωγή διαδηλώσεων) – Τήρηση σχετικού αρχείου και παροχή πρόσβασης στο θιγόμενο πρόσωπο – Μη δικαιολογημένη χρήση ενός πολύ παρεμβατικού (highly intrusive) μέτρου όπως η τεχνολογία αναγνώρισης προσώπου και ιδίως σε ζωντανό χρόνο – Παραβίαση άρθρου 8 ΕΣΔΑ – Παραβίαση άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ελευθερία έκφρασης) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/7/2023, Glukhin κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 11519/20)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 4/7/2023, Glukhin κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 11519/20

Η εν λόγω υπόθεση, αν και αφορά καταδίκη για διοικητική παράβαση, είναι σημαντική γιατί αποτελεί από πλευράς του ΕΔΔΑ την πρώτη κρίση, εξ όσων είναι δυνατόν να διαπιστωθεί, επί της χρήσεως τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου (facial recognition technology) και μάλιστα με σκοπό την πρόληψη εγκλημάτων.

Ο προσφεύγων κρατούσε (Αύγουστος 2019) σε ένδειξη διαμαρτυρίας σε υπόγειο σταθμό του μετρό του Μόσχας πλακάτ διαμαρτυρίας με τη φωτογραφία γνωστού πολιτικού ακτιβιστή, καταδικασθέντος για εγκλήματα σχετικά με διαδηλώσεις και ήδη κρατούμενου. Αστυνομικοί της αντιστασιακής μονάδας της Μόσχας παρατήρησαν τον προσφεύγοντα σε φωτογραφία και βίντεο στο διαδίκτυο. Εν συνεχεία απέκτησαν οπτικοακουστικό υλικό από κάμερες τοποθετημένες στους σταθμούς του μετρό, ενώ εκτύπωσαν και αποθήκευσαν στιγμιότυπα οθόνης, στα οποία φαινόταν το πρόσωπο του προσφεύγοντος. Κατά την αστυνομική έκθεση ο προσφεύγων ταυτοποιήθηκε έπειτα από επιχειρησιακές-ερευνητικές ενέργειες (operational search activities) και συνελήφθη σε διάστημα λιγότερο από δύο μέρες, αφού πρώτα δεν ευρέθη στην οικία του, στο μετρό της Μόσχας. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι το ίδιο έτος ο δήμαρχος της Μόσχας είχε δηλώσει ότι δοκιμαζόταν σύστημα αναγνώρισης προσώπου σε ζωντανό χρόνο.

Η καταδίκη του προσφεύγοντος για παραβίαση των διατάξεων για τη διεξαγωγή διαδηλώσεων από τα εθνικά δικαστήρια (διοικητική παράβαση), ενώ μεταξύ άλλων δεν προκάλεσε κανένα κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ή την ασφάλεια των συγκοινωνιών, κρίθηκε αντίθετη με το άρθρο 10 ΕΣΔΑ περί ελευθερίας έκφρασης (σκέψεις 49 επ.).

Το ΕΔΔΑ εξέτασε, επίσης, και τυχόν παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο). Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι ο εντοπισμός του έγινε με χρήση τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου από τις κάμερες ασφαλείας του μετρό. Το ΕΔΔΑ θεώρησε εύλογο τον ισχυρισμό λαμβάνοντας υπόψη πρώτον, ότι η εθνική νομοθεσία δεν προέβλεπε ούτε κάποια υποχρέωση τήρησης σχετικού αστυνομικού αρχείου για τη χρήση της εν λόγω τεχνολογίας ούτε δυνατότητα πρόσβασης σε κάποιο τέτοιο αρχείο από τον προσφεύγοντα, γεγονός που δυσχέραινε την προσπάθειά του να αποδείξει τον ισχυρισμό του (σκέψη 69)· δεύτερον, μολονότι δεν ήταν δυνατή η ταυτοποίηση του προσφεύγοντος από τις διαθέσιμες φωτογραφίες και τα βίντεο, εντοπίστηκε και συνελήφθη εντός δύο ημερών (σκέψη 70)· τρίτον, η ανωτέρω αστυνομική έκθεση δεν περιείχε περαιτέρω λεπτομέρειες σχετικά

με τις επιχειρησιακές-ερευνητικές ενέργειες· τέταρτον, οι ισχυρισμοί του απερρίφθησαν με συνοπτικές διαδικασίες από τα ρωσικά δικαστήρια· πέμπτον, υπήρχαν δημοσιεύματα στον τύπο για πολλά περιστατικά εντοπισμού διαδηλωτών με τη χρήση της τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου (ομοίως σκέψη 70), και έκτον, την έμμεση παραδοχή της χρήσης αυτής λόγω της επίκλησης της Κυβέρνησης ενώπιον του ΕΔΔΑ διατάγματος που επιτρέπει την εγκατάσταση καμερών επιτήρησης στο μετρό της Μόσχας για τον στοχευμένο εντοπισμό και την ταυτοποίηση προσώπων από την αστυνομία με τη χρήση τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου σε ζωντανό χρόνο (σκέψεις 71-72, 81).

Η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων συμπεριλαμβανομένης της χρήσης της τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου εξετάστηκαν ως περιορισμός του δικαιώματος στον ιδιωτικό βίο (άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ). Σε ό,τι αφορά τις ενδιαφέρουσες για το ποινικό δίκαιο σκέψεις, το ΕΔΔΑ δέχεται τη διενέργεια τέτοιων επιχειρησιακών ερευνών μόνο στο βαθμό που το αδίκημα έχει ποινική φύση κατά το εθνικό δίκαιο (σκέψη 80). Ο σκοπός της πρόληψης του εγκλήματος είναι κατά το ΕΔΔΑ θεμιτός· οι σύγχρονες ανάγκες δε για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδίως του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη χρήση σύγχρονων επιστημονικών ανακριτικών μεθόδων και μεθόδων ταυτοποίησης (σκέψη 85). Το Δικαστήριο έκρινε ωστόσο, παραπέμποντας και σε σχετικές διατάξεις των οδηγιών για την τεχνολογία αναγνώρισης προσώπου (2021) της Συμβουλευτικής Επιτροπής για την εφαρμογή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ότι η ταυτοποίηση, ο εντοπισμός και η σύλληψη του προσφεύγοντος με την τεχνολογία αυτή αποτελούν μέτρα ιδιαίτερα παρεμβατικά (intrusive), που απαιτούν αυστηρές προϋποθέσεις δικαιολόγησης (high level of justification) για να θεωρηθούν αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία, κατ' άρθρον 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Για τη δε χρήση τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου σε ζωντανό χρόνο απαιτούνται οι πλέον αυστηρές προϋποθέσεις δικαιολόγησης (highest level of justification, σκέψη 86).

Περαιτέρω, η εθνική νομοθεσία επέτρεπε την επεξεργασία βιομετρικών προσωπικών δεδομένων για διενέργεια ερευνών ή άσκηση διώξεων αδιακρίτως, ανεξάρτητα από τη φύση και τη βαρύτητα του αδικήματος. Η καταδίκη εν προκειμένω για μια διοικητική παράβαση, σε συνδυασμό με τη χρήση τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου, ως ένα πολύ παρεμβατικό μέτρο κατά την άσκηση της ελευθερίας έκφρασης των προσωπικών πολιτικών απόψεων του προσφεύγοντος, δεν αντιστοιχούν σε κάποια «πιεστική κοινωνική ανάγκη» που να δικαιολογεί τη χρήση τους (σκέψεις 88-91).

Μυστικές παρακολουθήσεις – Τυχαία ευρήματα – Δικαίωμα σεβασμού επαγγελματικών χώρων και αλληλογραφίας των νομικών προσώπων (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) – Διαβίβαση και χρήση από την Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού πληροφοριών που αποκτήθηκαν νόμιμα μέσω τηλεφωνικών παρακολουθήσεων σε ποινικές έρευνες – Η διαβίβαση των πληροφοριών ήταν επαρκώς προβλέψιμη βάσει της εθνικής νομοθεσίας – Παροχή επαρκών εγγυήσεων για την αποτροπή της κατάχρησης των πληροφοριών που αποκτώνται με μυστικές παρακολουθήσεις (ΕΔΔΑ, απόφ. της 16/5/2023, Ships Waste Oil Collector B.V. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 2799/16, με μειοψηφία· απόφ. της 16/5/2023, Janssen de Jong Groep B.V. κ.ά. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 2800/16, με μειοψηφία· απόφ. της 16/5/2023, Burando Holding B.V. και Port Invest B.V. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 3124/16 και 3205/16, με μειοψηφία)
ΕΔΔΑ, απόφ. της 16/5/2023, Ships Waste Oil Collector B.V. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 2799/16· απόφ. της 16/5/2023, Janssen de Jong Groep B.V. κ.ά. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 2800/16· απόφ. της 16/5/2023, Burando Holding B.V. και Port Invest B.V. κατά Κάτω Χωρών, αριθμ. αιτ. 3124/16 και 3205/16

Στις συναφείς αποφάσεις Ships Waste Oil Collector B.V., Janssen de Jong Groep B.V. και Burando Holding B.V. και Port Invest B.V. κατά Κάτω Χωρών το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η διαβίβαση και η χρήση από την Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού πληροφοριών

οι οποίες αποκτήθηκαν νόμιμα μέσω τηλεφωνικών παρακολουθήσεων σε ποινικές έρευνες συνιστούν θεμιτό κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ περιορισμό του δικαιώματος σεβασμού της επικοινωνίας των προσφευγουσών.

Συγκεκριμένα, από τις μυστικές παρακολουθήσεις που διενεργούνταν εις βάρος της τελευταίας εκ των ως άνω εταιρειών λόγω υπονοιών τελέσεως περιβαλλοντικών αδικημάτων, προέκυψαν στοιχεία σχετικά με την ύπαρξη συμφωνιών μεταξύ των εταιρειών περί καθορισμού των τιμών στον τομέα της συλλογής αποβλήτων πλοίων (σκέψεις 5 επ.: 5 επ.: 5 επ.). Οι πληροφορίες αυτές καταγράφηκαν και διαβιβάστηκαν, με εισαγγελική εντολή, στην Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού, η οποία ενόψει τούτων επέβαλε εις βάρος όλων των ως άνω εταιρειών πρόστιμο για παράβαση των διατάξεων του δικαίου του ανταγωνισμού (σκέψεις 12 επ.: 15 επ.: 12 επ.).

Το ΕΔΔΑ, αφού αρχικά επεσήμανε ότι τα νομικά πρόσωπα, υπό τη συνδρομή συγκεκριμένων προϋποθέσεων, απολαμβάνουν του δικαιώματος προστασίας της αλληλογραφίας και της επικοινωνίας κατά το άρθρο 8 παρ. 1 ΕΣΔΑ, έκρινε ότι η διαβίβαση των επίμαχων πληροφοριών στην Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού στην προκειμένη περίπτωση αποτελεί «επέμβαση» σε δικαίωμα κατά την έννοια του άρθρου 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψεις 41 επ.: 44 επ.: 45 επ.). Εν συνεχεία, εξέτασε αν η εν λόγω επέμβαση μπορεί υπό τις δεδομένες συνθήκες να θεωρηθεί δικαιολογημένη.

Ειδικότερα, οι μυστικές παρακολουθήσεις πρέπει να διέπονται από σαφείς και λεπτομερείς κανόνες αναφορικά με τους όρους διεξαγωγής τους, ώστε να παρέχεται στους πολίτες επαρκής εικόνα ως προς τις περιπτώσεις και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες αυτές επιτρέπονται. Για την αποφυγή κατάχρησης των αποκτηθεισών πληροφοριών είναι αναγκαία η πρόβλεψη στην εθνική νομοθεσία κάποιων ελάχιστων εγγυήσεων, συμπεριλαμβανομένων των προφυλάξεων που πρέπει απαραίτητως να λαμβάνονται κατά την κοινοποίηση των αποκτηθεισών πληροφοριών σε τρίτους. Κρίσιμη στο πλαίσιο αυτό δεν είναι μόνον η ύπαρξη νομοθετικού πλαισίου καθ' εαυτήν, αλλά επίσης η εφαρμογή των επίμαχων διατάξεων στην υπό κρίση περίπτωση, ώστε να διαπιστωθεί αν πράγματι

παρασχέθηκαν επαρκείς εγγυήσεις κατά της κατάχρησης των πληροφοριών. Όταν, τέλος, οι μυστικές παρακολουθήσεις διενεργούνται εις βάρος νομικού προσώπου, το περιθώριο εκτίμησης της αναγκαιότητας επιβολής του μέτρου είναι ευρύτερο απ' όταν οι παρακολουθήσεις στρέφονται κατά φυσικού προσώπου (σκέψεις 43 επ.: 46 επ.: 48 επ.).

Ενόψει της λεπτομερούς εθνικής νομοθεσίας και της εφαρμογής της στις εν λόγω περιπτώσεις, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαβίβαση των αποκτηθεισών πληροφοριών έλαβε χώρα εντός μιας διαδικασίας που πληρούσε τις απαραίτητες εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας, αφού η εξουσία διαβίβασης των πληροφοριών δεν ήταν απεριόριστη, αλλά επιτρεπόταν μόνο προς συγκεκριμένους φορείς, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβανόταν η Εθνική Αρχή Ανταγωνισμού, και εφόσον ετηρείτο συγκεκριμένη διαδικασία. Ως εκ τούτου, η διαβίβαση των επίμαχων πληροφοριών συνιστά έναν προβλεπόμενο στον νόμο περιορισμό του απορρέοντος από το άρθρο 8 ΕΣΔΑ δικαιώματος (σκέψεις 49 επ.: 52 επ.: 54 επ.).

Περαιτέρω, η διαβίβαση των επίμαχων πληροφοριών, η οποία αποσκοπούσε στην οικονομική ευημερία της χώρας κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψεις 59 επ.: 62 επ.: 65 επ.), πραγματοποιήθηκε αρχικά με μια λεπτομερώς προβλεπόμενη στην οικεία νομοθεσία διαδικασία και στη συνέχεια υπέστη επιπλέον ενδελεχή δικαστικό έλεγχο. Συνεπώς, δεδομένων της φύσης και του βαθμού της επέμβασης, καθώς και των εγγυήσεων που παρασχέθηκαν ως αντιστάθμισμα αυτής, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο περιορισμός του απορρέοντος από το άρθρο 8 ΕΣΔΑ δικαιώματος υπήρξε αναγκαίος για μια δημοκρατική κοινωνία (σκέψεις 61 επ.: 64 επ.: 67 επ.).

Προσωρινή κράτηση – Αιτιολογία παράτασης προσωρινής κράτησης πέραν εύλογου χρονικού διαστήματος – Παραβίαση του άρθρου 5 παρ. 3 ΕΣΔΑ (ΕΛΛΑ, απόφ. 21/2/2023, Hysa κατά Αλβανίας, αριθμ. αιτ. 52048/16)

ΕΛΛΑ, απόφ. της 21/2/2023, Hysa κατά Αλβανίας, αριθμ. αιτ. 52048/16

Στην υπόθεση Hysa κατά Αλβανίας το ΕΔΔΑ εξέτασε το ζήτημα της παράτασης της προσωρινής κράτη-

σης του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα του άρθρου 5 παρ. 3 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια).

Η προσφεύγουσα, διευθύντρια τμήματος επιθεώρησης σε διεύθυνση εφορίας στα Τίρανα, κρατείτο προσωρινά για το αδίκημα της κατάχρησης εξουσίας μετά από απόφαση του επαρχιακού δικαστηρίου Τιράνων, η οποία επικυρώθηκε από το αρμόδιο εφετείο. Η προσφεύγουσα άσκησε επίσης αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου, το οποίο έκρινε ότι η υπόθεση δεν ανήκει στη δικαιοδοσία του. Εν συνεχεία, η προσφυγή της ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου απορρίφθηκε λόγω ελλείψεως νομίμου συμφέροντος, διότι η προσωρινή κράτηση είχε πλέον αντικατασταθεί με το μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού.

Αρχικά, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την προσωρινή κράτηση κατηγορουμένου είναι η συνδρομή επαρκών ενδείξεων ενοχής (ιδ. σκέψη 63). Εντούτοις, η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί να παραταθεί αποκλειστικά και μόνο με βάση την ύπαρξη επαρκών ενδείξεων ενοχής, αλλά επιπλέον απαιτείται η επίκληση άλλων λόγων, όπως ο κίνδυνος φυγής, επηρεασμού των μαρτύρων, αλλοίωσης ή καταστροφής των αποδεικτικών στοιχείων, τέλεσης άλλων αδικημάτων, προσβολής της δημόσιας τάξης ή η προστασία του ιδίου του κατηγορουμένου (σκέψη 64).

Εν προκειμένω, στις αποφάσεις των δικαστηρίων ουσίας για την επιβολή προσωρινής κράτησης κατά της προσφεύγουσας και την παράταση αυτής δεν αιτιολογείται για ποιον λόγο συντρέχει κίνδυνος φυγής, ή τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων, ή επηρεασμού των μαρτύρων. Διευκρινίζεται, μάλιστα, ότι η σοβαρότητα του αδικήματος ή των συνεπειών του δεν μπορούν να αποτελέσουν επαρκείς λόγους για την επιβολή προσωρινής κράτησης (σκέψη 74). Όσον αφορά την κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν αιτιολογείται επαρκώς η έλλειψη εννόμου συμφέροντος της προσφεύγουσας.

Κατόπιν τούτων, το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 5 παρ. 3 ΕΣΔΑ, διότι οι εθνικές αρχές δεν αιτιολόγησαν επαρκώς την παράταση της προσωρινής κράτησης της προσφεύγουσας.

Προληπτικός κατ' οίκον περιορισμός ριζοσπαστικοποιημένου ισλαμιστή για δεκατρείς μήνες κατά τη διάρκεια κατάστασης έκτακτης ανάγκης που ακολούθησε τρομοκρατικές επιθέσεις, με την επιφύλαξη επαρκών διαδικαστικών εγγυήσεων – Ένταση του μέτρου, με νυχτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας και υποχρέωση εμφάνισης τρεις φορές την ημέρα ενώπιον αστυνομικής αρχής -Προβλεψιμότητα του νόμου – Αποτελεσματικός δικαστικός έλεγχος – Περιοδική επανεξέταση της αναγκαιότητας του μέτρου – Αναλογικό μέτρο, που δεν εμποδίζει την κοινωνική ζωή και τις σχέσεις με τον έξω κόσμο (ΕΔΔΑ, αποφ. της 19/4/2023, *Pagerie κατά Γαλλίας*, αριθμ. αιτ. 24203/16)

ΕΔΔΑ, αποφ. της 19/4/2023, *Pagerie κατά Γαλλίας*, αριθμ. αιτ. 24203/16

Η υπόθεση αφορά το μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού που επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα, Γάλλο υπήκοο και ριζοσπαστικοποιημένο ισλαμιστή, μέσω μιας σειράς διαταγών του Υπουργού Εσωτερικών της Γαλλίας. Το μέτρο αυτό επιβλήθηκε για να αποτραπεί κάθε πιθανότητα εμπλοκής του σε τρομοκρατικές ενέργειες στο πλαίσιο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης που κηρύχθηκε στη γαλλική επικράτεια μετά το κύμα τρομοκρατικών επιθέσεων τον Νοέμβριο του 2015. Οι βασικές υποχρεώσεις του προσφεύγοντος αφορούσαν την εμφάνισή του σε αστυνομικό τμήμα τρεις φορές την ημέρα και την απαγόρευση εξόδου από το σπίτι του μεταξύ 8 μ.μ. και 6 π.μ. Τα μέτρα επιβλήθηκαν για πάνω από 13 μήνες συνολικά από το 2015 μέχρι το 2017, ενώ σε δύο περιπτώσεις ο προσφεύγων φυλακίστηκε για παραβίαση των μέτρων αυτών. Ο προσφεύγων άσκησε προσφυγές κατά των διαταγών, αλλά όλες απορρίφθηκαν από τα διοικητικά δικαστήρια.

Κατόπιν, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφασίσει αν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (ελευθερία κίνησης). Πιο συγκεκριμένα, αν το μέτρο του περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας του προσφεύγοντος ήταν αναλογικό με το σκοπό για τον οποίο επιβλήθηκε, δηλαδή τη δημόσια προστασία. Τα κριτήρια τα οποία έθεσε το ΕΔΔΑ για να προχωρήσει στην εξέταση της παρέμβασης

είναι (α) αν αυτή προβλεπόταν από το νόμο, (β) αν επεδίωκε θεμιτό σκοπό και (γ) αν ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Πρώτον, ο νόμος της 3ης Απριλίου 1955, ο οποίος αποτέλεσε τη νομική βάση για τα επίμαχα μέτρα στο πλαίσιο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, καθόριζε με επαρκή σαφήνεια το πεδίο εφαρμογής και το εύρος της διακριτικής ευχέρειας του Υπουργού Εσωτερικών για την υιοθέτηση σχετικών μέτρων και παρείχε κατάλληλες εγγυήσεις κατά του κινδύνου κατάχρησης και αυθαιρεσίας μέσω του αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου.

Δεύτερον, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι οι στόχοι που επεδίωκε η επίμαχη παρέμβαση, οι οποίοι ήταν η διατήρηση της εθνικής και της δημόσιας ασφάλειας, καθώς και η διατήρηση της δημόσιας τάξης ήταν θεμιτοί.

Τρίτον, όσον αφορά την αναγκαιότητα του κατ' οίκον περιορισμού, το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι η «συμπεριφορά» του προσφεύγοντος ήταν δυνατό να θεωρηθεί απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και τάξη, με αποτέλεσμα το προληπτικό μέτρο -αν και αυστηρό- να καθίσταται κατάλληλο για τον σκοπό της επιβολής του. Επιπλέον, σημείωσε ότι το μέτρο επανεξετάζονταν τακτικά, καθώς η προσωπική κατάσταση του προσφεύγοντος είχε επανεξεταστεί οκτώ φορές από τον Υπουργό Εσωτερικών. Τέλος, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι όλες οι διοικητικές αποφάσεις που ελήφθησαν σε βάρος του προσφεύγοντος υπόκειντο σε δικαστικό έλεγχο, επιτρέποντάς του να θέσει την υπόθεσή του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, τα οποία εξέταζαν σοβαρά εκ νέου την αιτιολόγηση του κατ' οίκον περιορισμού του κάθε φορά που αυτός παρατεινόταν. Λαμβάνοντας υπόψη την επιτακτική ανάγκη πρόληψης τρομοκρατικών ενεργειών, τη συμπεριφορά του προσφεύγοντος, τις διαδικαστικές εγγυήσεις που υπήρχαν, καθώς και την περιοδική επανεξέταση της αναγκαιότητας του μέτρου του κατ' οίκον περιορισμού, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το μέτρο δεν ήταν δυσανάλογο. Επομένως, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Δημοσίευση στον Τύπο φωτογραφίας και προσωπικών δεδομένων της κατηγορούμενης για απάτη,

πλαστογραφία και συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση κατόπιν εισαγγελικής διάταξης, χωρίς την προηγούμενη γνώση και συγκατάθεσή της – Δικαίωμα σεβασμού της φήμης και της τιμής του κατηγορουμένου (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) –Ενισχυμένη ανάγκη προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν σε ποινική κατηγορία, καθώς και η ευαισθησία προσωπικά δεδομένα – Τα δημοσιευόμενα ευαισθητά δεδομένα πρέπει, ενόψει του τεκμηρίου αθωότητας, να είναι ακριβή και να αντικατοπτρίζουν την κατάσταση και την κατηγορία εις βάρος του κατηγορουμένου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 20/6/2023, Μάργαρη κατά Ελλάδας, αριθμ. αιτ. 36705/16, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 20/6/2023, Μάργαρη κατά Ελλάδας, αριθμ. αιτ. 36705/16

Στην απόφαση Μάργαρη κατά Ελλάδας το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η δημοσίευση φωτογραφίας και προσωπικών δεδομένων της προσφεύγουσας κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας αποτελεί θεμιτό κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ περιορισμό του δικαιώματος σεβασμού της φήμης και της τιμής της τελευταίας.

Στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 8 ΕΣΔΑ εμπίπτει μια σειρά από επιμέρους δικαιώματα που αφορούν στην προσωπικότητα του ατόμου, όπως, μεταξύ άλλων, η προστασία του ονόματος και της εικόνας του ατόμου, των πληροφοριών σχετικά με αυτό, καθώς και η απαγόρευση της δημοσίευσης, διατήρησης και αναπαραγωγής της εικόνας του (σκέψεις 27 επ.). Λόγος δε περί παραβίασης του άρθρου 8 ΕΣΔΑ μπορεί να γίνει όταν η επέμβαση στη φήμη ή στην τιμή του ατόμου χαρακτηρίζεται από ορισμένο βαθμό σοβαρότητας και πραγματοποιείται κατά τρόπο που προκαλεί βλάβη στην απόλαυση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (σκέψη 29).

Ειδικά στην περίπτωση των προσωπικών δεδομένων εντός της δίκης, η ανάγκη προστασίας του απορρήτου ορισμένων τύπων προσωπικών δεδομένων μπορεί ενίοτε να αντισταθμίζεται από το δημόσιο συμφέρον προς διερεύνηση και δίωξη του εγκλήματος και τον δημόσιο χαρακτήρα της δίκης. Η επίτευξη μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ αφενός μεν της προστασίας του δημόσιου χαρακτήρα της δίκης, η οποία είναι αναγκαία για τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των

πολιτών στα δικαστήρια, αφετέρου δε του συμφέροντος του ατόμου προς διατήρηση του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων του εναπόκειται στην εκτίμηση των εθνικών αρχών (σκέψη 47). Η δημοσίευση, μάλιστα, φωτογραφιών στο πλαίσιο εκκρεμούς ποινικής δίκης, η οποία αφ' εαυτής στερείται πληροφοριακής αξίας, πρέπει να γίνεται μόνον υπό τη συνδρομή επιτακτικών λόγων που δικαιολογούν την επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (σκέψη 48). Τέλος, από τον συνδυασμό των άρθρων 6 παρ. 2 και 10 ΕΣΔΑ προκύπτει ότι η δημοσίευση φωτογραφιών των κατηγορουμένων και των υπόπτων δεν αντίκειται στην Σύμβαση, πλην όμως οι αρχές οφείλουν σε αυτή την περίπτωση να επιδείξουν ιδιαίτερη προσοχή και διακριτικότητα (σκέψη 49).

Εν προκειμένω, η δημοσίευση στον Τύπο φωτογραφίας της προσφεύγουσας, καθώς και της πληροφορίας ότι έχει ασκηθεί ποινική δίωξη εις βάρος της για απάτη, πλαστογραφία και συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση έλαβε χώρα κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας και σύμφωνα με την προβλεπόμενη στον Ν. 2472/1997 διαδικασία, με σκοπό την ενημέρωση των πολιτών και τη συλλογή επιπλέον πληροφοριών σχετικά με τις αποδιδόμενες πράξεις. Κατά τούτο, η εν λόγω δημοσίευση μπορεί να θεωρηθεί ως προβλεπόμενη από τον νόμο επέμβαση, που αποβλέπει στην εξυπηρέτηση ενός θεμιτού σκοπού κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψεις 50 επ.).

Στο πλαίσιο ελέγχου της αναγκαιότητας της επέμβασης σε μια δημοκρατική κοινωνία, ειδικότερα δε της αναλογικότητας αυτής σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και της επάρκειας της παρεχόμενης αιτιολόγησης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η φύση και η σοβαρότητα των συγκρουόμενων συμφερόντων, καθώς και η βαρύτητα της επέμβασης (σκέψη 53). Παρότι στην επίμαχη εισαγγελική παραγγελία προβλεπόταν η δημοσίευση των ελάχιστων αναγκαίων πληροφοριών, δηλαδή της φωτογραφίας της προσφεύγουσας και της αποδιδόμενης σε αυτήν κατηγορίας, με σκοπό τη συλλογή επιπλέον αποδείξεων, ο δε χρόνος δημοσίευσης περιοριζόταν αυστηρά στους έξι μήνες, εν τούτοις δεν παρασχέθηκαν επαρκείς εγγυήσεις στην προσφεύγουσα (σκέψεις 51 επ., 55). Αναλυτικότερα, ενώ ο κατηγορούμενος πρέπει του-

λάχιστον να έχει ενημερωθεί πριν από τη δημοσίευση φωτογραφιών και πληροφοριών σχετικά με την ποινική κατηγορία, αφού η ιδιότητα του «κατηγορουμένου» δεν περιορίζει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής σε σχέση με ένα μη κατηγορούμενο πρόσωπο (σκέψη 54), εν προκειμένω δεν ζητήθηκε η συγκατάθεση της προσφεύγουσας προ της δημοσίευσής ούτε έλαβε χώρα επίσημη ενημέρωσή της κατόπιν αυτής (σκέψη 57). Ενόψει τούτου, της απουσίας δυνατότητας άσκησης ενδίκου βοηθήματος κατά της εισαγγελικής παραγγελίας με την οποία διατάσσεται η δημοσίευση των φωτογραφιών και δεδομένων, καθώς και της έλλειψης εξατομικευμένης και λεπτομερούς περιγραφής της αποδιδόμενης στην προσφεύγουσα κατηγορίας, η επίμαχη δημοσίευση δεν μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία επέμβαση σε μια δημοκρατική κοινωνία (σκέψεις 58 επ.).

4. Αποδείξεις

Μάρτυρες – Απόρριψη αιτήματος κατηγορουμένου περί κλήσεως και εξετάσεως συγκεκριμένων μαρτύρων – Υποχρέωση αιτιολογίας (ΕΔΔΑ, απόφ. της 15/12/2022, υπόθ. Vasaráb and Paulus κατά Σλοβακίας, αριθμ. αιτ. 28081/19 και 29664/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 15/12/2022, υπόθ. Vasaráb and Paulus κατά Σλοβακίας, αριθμ. αιτ. 28081/19 και 29664/19

Οι δύο αιτούντες, Ladislav Vasaráb και Roman Paulus, είχαν καταδικαστεί αμετακλήτως από τα δικαστήρια της Σλοβακίας για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως (ο δεύτερος αιτών) και ηθική αυτουργία σε αυτήν (ο πρώτος αιτών). Βασικά αποδεικτικά στοιχεία για την καταδίκη των αιτούντων σε όλα τα στάδια της υπόθεσης αποτέλεσαν οι καταθέσεις τριών προσώπων: Ο πρώτος μάρτυρας είχε καταθέσει ότι ο πρώτος αιτών του είχε προσφέρει παλαιότερα χρήματα ως αντάλλαγμα για να οδηγήσει το αμάξι στο οποίο θα επέβαινε ο δεύτερος αιτών, προκειμένου αυτός (ο δεύτερος αιτών) να σκοτώσει ένα τρίτο πρόσωπο. Ο δεύτερος μάρτυρας κατέθεσε ότι προμήθευσε τον δεύτερο αιτούντα με την καραμπίνα που χρησιμοποιήθηκε για την επίμαχη ανθρωποκτονία, ενώ ο τρίτος μάρτυρας κατέθεσε ότι ο δεύτερος αιτών

παραδέχθηκε ενώπιόν του ότι τέλεσε την ανθρωποκτονία καθ' υπόδειξιν του πρώτου αιτούντα.

Καθ' όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας οι αιτούντες αρνήθηκαν τις αποδιδόμενες εις βάρος τους πράξεις, αμφισβητώντας την αξιοπιστία των τριών ως άνω μαρτύρων, οι οποίοι ήσαν ύποπτοι για άλλες εγκληματικές πράξεις. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι τα πρόσωπα αυτά προέβησαν στις καταθέσεις τους ενδεχομένως προκειμένου να τύχουν ευνοϊκής μεταχείρισης από τις αρχές ή προκειμένου να τους εκδικηθούν. Προς επίρρωσιν των ισχυρισμών τους, ο συνήγορος των αιτούντων είχε ζητήσει την εξέταση εν συνόλω είκοσι αποδεικτικών μέσων, μεταξύ αυτών και δώδεκα συγκεκριμένων μαρτύρων. Η εισαγγελία αρνήθηκε να κλητεύσει τους μάρτυρες, κρίνοντας αυτό περιττό, ενώ και το πρωτοβάθμιο ποινικό δικαστήριο απέρριψε το αίτημα. Στα πρακτικά της οικείας απόφασης αναφέρεται ότι «ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου αιτιολόγησε την απόφασή της και υπέδειξε στους κατηγορούμενους ότι δεν διέθεταν ένδικο μέσο κατά της απόφασης αυτής». Οι κατηγορούμενοι άσκησαν έφεση κατά της απόφασης, ισχυριζόμενοι ότι η καταδίκη τους βασίστηκε αποκλειστικά σε αποδεικτικά μέσα της εισαγγελικής αρχής και ότι η αξιοπιστία των μαρτύρων δεν ελέγχθηκε ως έπρεπε, βάσει των προταθέντων από την υπεράσπιση αποδεικτικών μέσων. Οι εφέσεις τους απορρίφθηκαν, με την αιτιολογία ότι τα προταθέντα αποδεικτικά στοιχεία δεν θα είχαν καμία επίδραση στην έκβαση της δίκης και στις παραδοχές της πρωτόδικης απόφασης, όπως προέκυψαν από τα υπόλοιπα αποδεικτικά στοιχεία. Ομοίως απερρίφθη και η ανáιρεση που άσκησαν οι αιτούντες, επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ και των αντίστοιχων συνταγματικών δικαιωμάτων τους. Ο λόγος ήταν ότι, κατά το Ακυρωτικό Δικαστήριο της Σλοβακίας, απόκειται στα δικαστήρια της ουσίας να κρίνουν ποια αποδεικτικά στοιχεία είναι σκόπιμο να εξεταστούν κατά την αποδεικτική διαδικασία.

Κατά το ΕΔΔΑ η ικανοποίηση του δικαιώματος που απορρέει από το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. δ' ΕΣΔΑ περί εξετάσεως μαρτύρων εξαρτάται από τρεις παράγοντες: 1) εάν το αίτημα περί εξετάσεως ήταν επαρκώς αιτιολογημένο και σχετικό με το ζήτημα, 2) εάν τα

εθνικά δικαστήρια εξέτασαν το ζήτημα και αιτιολόγησαν την τυχόν απόρριψή του και 3) εάν η απόρριψη του αιτήματος υπονομεύει τον εν συνόλω δίκαιο χαρακτήρα της δίκης (σκέψ. 51). Ως προς το πρώτο κριτήριο, κρίσιμο είναι εάν η κατάθεση του προταθέντος μάρτυρα θα ήταν ικανή να ισχυροποιήσει τη θέση της υπεράσπισης. Τούτο θα πρέπει να κριθεί κατά περίπτωση με βάση και την αιτιολόγηση του αιτήματος εκ μέρους της υπεράσπισης (σκέψ. 52). Η επιχειρηματολογία δε της υπεράσπισης καθορίζει και την αξιολόγηση του δεύτερου ως άνω κριτηρίου, περί αιτιολογήσεως πιθανής απόρριψης εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων: Όσο πιο ισχυρά είναι τα επιχειρήματα της υπεράσπισης, τόσο πιο ενδελεχής θα πρέπει να είναι ο έλεγχος και πειστικότερη η αιτιολόγηση εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου σε περίπτωση απόρριψης του αιτήματος. Ως προς το τρίτο κριτήριο, ήτοι τον εν συνόλω δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας, τα δύο προηγούμενα κριτήρια είναι μεν ενδεικτικά, μπορεί όμως κανείς –σε εξαιρετικές περιπτώσεις– να καταλήξει και σε διαφορετικά συμπεράσματα από εκείνα που υποδεικνύουν τα δύο προηγούμενα κριτήρια.

Εν προκειμένω, το αίτημα της υπεράσπισης ήταν, κατά το ΕΔΔΑ, αρκούντως αιτιολογημένο και οι προταθέντες μάρτυρες θα μπορούσαν να επηρεάσουν την έκβαση της δίκης, τόσο ως προς το κίνητρο του πρώτου αιτούντος όσο και ως προς την αξιοπιστία των μαρτύρων κατηγορίας (σκέψ. 60). Από την άλλη πλευρά, η “αιτιολογία” του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου ήταν ελλιπής, καθώς απλώς επαναλάμβανε τις εφαρμοζόμενες διατάξεις, ενώ και στην κατ' έφεσιν δίκη η αιτιολογία για την απόρριψη του αιτήματος ήταν όλως γενική, χωρίς να στηρίζεται σε συγκεκριμένα στοιχεία, αφορώντα την παρούσα υπόθεση (σκέψ. 64). Στην αναιρετική δε απόφαση δεν εξετάστηκε το ζήτημα αυτό, καθώς κρίθηκε ότι δεν υφίσταται αρμοδιότητα του Ακυρωτικού σχετικώς. Συνεπώς, η παρασχεθείσα εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων αιτιολογία θα πρέπει να κριθεί γενικώς ως ελλιπής. Τέλος, όσον αφορά τον εν γένει δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας, κατά το ΕΔΔΑ, στην προκειμένη περίπτωση, φαίνεται ότι οι αρχές της Σλοβακίας εξέτασαν μόνον τη μία εκδοχή των γεγονότων, αρ-

νούμενες να ερευνήσουν την εκδοχή της υπεράσπισης (σκέψη. 69). Τα εθνικά δικαστήρια θα έπρεπε να έχουν ερευνήσει τους ισχυρισμούς της υπεράσπισης περί της αξιοπιστίας των μαρτύρων. Βάσει όλων των ανωτέρω, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και παρ. 3 (στοιχ. δ') ΕΣΔΑ.

Αξιολόγηση καταθέσεων συγκατηγορουμένων – Συνολικά δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ) – Καταδίκη στηριζόμενη σε σημαντικό βαθμό σε καταθέσεις συγκατηγορουμένων συμμετόχων, οι οποίες δόθηκαν με αντάλλαγμα οι τελευταίοι να εξασφαλίσουν ευνοϊκότερη μεταχείριση από τις διοικητικές αρχές (ΕΔΔΑ, απόφ. της 1/6/2023, Erik Adamčo κατά Σλοβακίας, αριθμ. αιτ. 19990/20) ΕΔΔΑ, απόφ. της 1/6/2023, Erik Adamčo κατά Σλοβακίας, αριθμ. αιτ. 19990/20

Στην απόφαση Erik Adamčo κατά Σλοβακίας το ΕΔΔΑ εξέτασε αν υπήρξε συνολικά δίκαιη η δίκη εις βάρος του προσφεύγοντος, ο οποίος καταδικάστηκε για ανθρωποκτονία κατά συρροή κυρίως βάσει των καταθέσεων δύο συγκατηγορουμένων, συμμετόχων στις υπό έρευνα πράξεις, οι οποίοι συνεργάστηκαν με τις αρχές, λαμβάνοντας ως αντάλλαγμα ασυλία ή άλλα προνόμια («συνεργαζόμενοι μάρτυρες», «συνεργαζόμενοι κατηγορούμενοι» ή «μετανοούντες» κατά το εθνικό δίκαιο).

Μολονότι ο καθορισμός αποδεικτικών κανόνων εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών, εν τούτοις στο πλαίσιο ελέγχου του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης ως συνόλου, το ΕΔΔΑ μπορεί να εξετάσει, μεταξύ άλλων, αν δόθηκε η δυνατότητα στον προσφεύγοντα να αμφισβητήσει τη γνησιότητα των αποδεικτικών μέσων και να αντιταχθεί στη χρήση τους, καθώς και αν οι συνθήκες απόκτησης των αποδεικτικών μέσων εγείρουν αμφιβολίες ως προς την εγκυρότητα, την αξιοπιστία ή την ακρίβειά τους (σκέψεις 54 επ.). Έτσι, οι ενοχοποιητικές καταθέσεις συγκατηγορουμένων συμμετόχων λαμβάνονται επιτρεπτός υπόψη, παρότι σε αυτές τις περιπτώσεις δεν πρέπει να υποτιμάται ο ενδεχομένως ιδιοτελής χαρακτήρας τους. Η αξιοποίηση των καταθέσεων αυτών, όταν δίνονται με αντάλλαγμα την ασυλία ή άλλα προνόμια,

μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης, καθόσον πρόκειται για καταθέσεις που εξορισμού είναι επιδεκτικές χειραγώγησης και ενδεχομένως αποσκοπούν αποκλειστικά στην απόκτηση των προσφερόμενων προνομίων ή σε προσωπική εκδίκαση (σκέψη 59).

Το ΕΔΔΑ εξέτασε αν τα εθνικά δικαστήρια, ενόψει των σχετικών αντιρρήσεων του προσφεύγοντος, έλεγξαν επαρκώς τις ενοχοποιητικές καταθέσεις των συγκατηγορουμένων συμμετόχων, επί τη βάση των οποίων εκείνος καταδικάστηκε για ανθρωποκτονία κατά συρροή, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ένταση του εν λόγω ελέγχου τελεί σε άμεση συνάρτηση προς τη σημασία των πλεονεκτημάτων που οι συμμετοχοί αποκόμισαν σε αντάλλαγμα για τις καταθέσεις τους (σκέψη 62). Εν προκειμένω, απεφάνθη ότι έλαβε χώρα παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, διότι τα εθνικά δικαστήρια: α) δεν διερεύνησαν σε βάθος τις αντιρρήσεις που ο προσφεύγων υπέβαλε ενώπιόν τους, ότι δηλαδή υφίσταντο ασυνέπειες μεταξύ των επίμαχων καταθέσεων των συμμετόχων και των διενεργηθεισών πραγματογνωμοσυνών, ότι οι συμμετοχοί είχαν ιδιοτελή κίνητρα να παράσχουν ενοχοποιητικές για τον ίδιο καταθέσεις, και ότι τα ανταλλάγματα που έλαβαν γι' αυτές ήταν δυσανάλογα· β) δεν θεμελίωσαν την καταδικαστική κρίση τους με συνοχή και χωρίς αντιφάσεις και γ) δεν απέδωσαν την πρέπουσα σημασία στη βαρύτητα και στη φύση των ανταλλαγμάτων που παρασχέθηκαν στους συγκατηγορουμένους, τα οποία οδήγησαν εν μέρει στην τουλάχιστον προσωρινή θωράκιση από την ποινική δίωξη (σκέψεις 63 επ.).

5. Αιτιολογία απόφασης – Εξέταση ισχυρισμών κατηγορουμένου

Παράλειψη των εθνικών δικαστηρίων να εξετάσουν δεόντως κρίσιμα επιχειρήματα του προσφεύγοντος – Δίκαιη ακρόαση (ΕΔΔΑ, απόφ. της 18/10/2022, Loucaides κατά Κύπρου, αριθμ. αιτ. 60277/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 18/10/2022, Loucaides κατά Κύπρου, αριθμ. αιτ. 60277/19

Ο προσφεύγων είναι Κύπριος υπήκοος που γεννή-

θηκε το 1937 και ζει στη Λευκωσία. Είναι δικηγόρος και υπηρέτησε ως Αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας από το 1975 έως το 1998.

Το 2013 ασκήθηκαν ιδιωτικές ποινικές δίωξεις σε βάρος του προσφεύγοντος και δύο πελατών του ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου της Λάρνακας. Τον Φεβρουάριο του 2014 η διοικητική αρχή απέσυρε την υπόθεση κατά ενός εκ των δύο πελατών του προσφεύγοντος. Ακολούθως, τον Μάρτιο του ίδιου έτους ο προσφεύγων ζήτησε εγγράφως από τον Γενικό Εισαγγελέα την έκδοση διάταξη περί αποχής από την ποινική δίωξη (*nolle prosequi*) σε σχέση με τις ποινικές υποθέσεις του ίδιου και των πελατών του. Πράγματι, τον Απρίλιο του 2014 ο Γενικός Εισαγγελέας ενημέρωσε εγγράφως τον προσφεύγοντα ότι αποφάσισε να αναστείλει την ποινική δίωξη των εν λόγω υποθέσεων και, ακολούθως, εξέδωσε διάταξη περί αποχής από την ποινική δίωξη (*nolle prosequi*), οι οποίες αν και ανέφεραν τον αριθμό της κάθε υπόθεσης, δεν έκαναν αναφορά σε κάποιον από τους δύο πελάτες του προσφεύγοντος, παρά μόνο στον τελευταίο.

Ως εκ τούτου, ορίστηκε δικάσιμος για την υπόθεση ενός εκ των πελατών του προσφεύγοντος. Ο προσφεύγων ενημέρωσε με επιστολή το ποινικό αρχείο του αρμόδιου δικαστηρίου ότι η δικάσιμος για την υπόθεση του εντολέα του ορίστηκε μάλλον κατά λάθος, επισυνάπτοντας και την προηγούμενη σχετική αλληλογραφία του με τον Γενικό Εισαγγελέα. Κατά τη συζήτηση της υπόθεσης, ο εντολέας του προσφεύγοντος εμφανίστηκε μόνος του ενώπιον του δικαστηρίου, προσκομίζοντας την ανωτέρω αλληλογραφία, και εξήγησε ότι είχε λάβει διάταξη περί αποχής από την ποινική δίωξη (*nolle prosequi*) για την υπόθεση αυτή μέσω του δικηγόρου του. Με βάση την αλληλογραφία αυτή, το δικαστήριο απέσυρε τις κατηγορίες. Στη συνέχεια, νέα ιδιωτική δίωξη κατατέθηκε σε βάρος του προσφεύγοντος και του εντολέα του, η οποία μεταξύ άλλων αφορούσε το αδίκημα της παρέμβασης σε δικαστικές διαδικασίες, διότι ο προσφεύγων δήλωσε εν γνώσει του ψευδώς στο ποινικό αρχείο του δικαστηρίου ότι τρεις διατάξεις περί αποχής από την ποινική δίωξη είχαν εκδοθεί. Τελικώς καταδικάστη-

κε και του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης τεσσάρων μηνών με αναστολή. Η επακόλουθη έφεσή του ήταν ανεπιτυχής.

Ο προσφεύγων, επικαλούμενος το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, ισχυρίστηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν εξέτασαν προσεκτικά τα επιχειρήματά του και έσφαλαν κατά την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσής του. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι δεν αποφαίνεται για την επάρκεια των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων για την καταδίκη ή για εικαζόμενα νομικά σφάλματα των εθνικών δικαστηρίων, στο μέτρο που δεν συνιστούν παραβίαση δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ (σκέψ. 38). Επιπλέον, τόνισε ότι εκφεύγει της αρμοδιότητάς του η αξιολόγηση πραγματικών περιστατικών που οδήγησαν το εθνικό δικαστήριο στη μία και όχι στην άλλη κρίση (σκέψ. 39). Ωστόσο, το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ υποχρεώνει το εθνικό δικαστήριο να εξετάσει προσηκόντως τους ισχυρισμούς, τα επιχειρήματα και τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζουν οι διάδικοι, με την επιφύλαξη της εκτίμησής του κατά πόσον είναι σχετικά με την υπό κρίση υπόθεση (σκέψ. 40). Οι σημαντικότεροι δε ισχυρισμοί των μερών θα πρέπει να εξετάζονται και να αιτιολογείται η αποδοχή ή η απόρριψή τους (σκέψ. 42, με παραπομπή στην ΕΔΔΑ, απόφ. της 12/2/2004, Perez κατά Γαλλίας, αριθμ. αιτ. 47287/99, σκέψ. 80).

Εν προκειμένω, ένα από τα κύρια επιχειρήματα του προσφεύγοντος ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ήταν ότι είχε πιστέψει ότι η επιστολή του Γενικού Εισαγγελέα συνιστούσε πράγματι διάταξη περί αποχής από την ποινική δίωξη (*nolle prosequi*) για όλους τους κατηγορούμενους, καθότι μια *nolle prosequi* μπορούσε να καταχωρηθεί γραπτώς ή προφορικώς, χωρίς να υπάρχουν στο εθνικό δίκαιο κανόνες για την απαιτούμενη μορφή της. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δεν εντόπισε στις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων την ενδεδειγμένη εξέταση του επιχειρήματος αυτού, η οποία θα μπορούσε να επηρεάσει την έκβαση της ποινικής διαδικασίας (σκέψ. 43).

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν είχε μια δίκαιη δίκη, καθώς τα εθνικά δικαστήρια παρέλειψαν να εξετάσουν κρίσιμα επιχειρήματά του, τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν την έκβαση της ποινι-

κής διαδικασίας. Συνεπώς, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η υπόθεση δεν “εξετάστηκε δεόντως” από το εθνικό δικαστήριο και επήλθε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (§50-51).

6. Έκδοση

Εφαρμογή άρθρου 3 ΕΣΔΑ σε υποθέσεις έκδοσης – Έλλειψη στοιχείων που να αποδεικνύουν πραγματικό κίνδυνο καταδίκης σε ισόβια κάθειρξη χωρίς αναστολή σε περίπτωση έκδοσης και καταδίκης του προσφεύγοντος στις ΗΠΑ – Προσαρμοσμένη προσέγγιση δύο σταδίων για υποθέσεις που αφορούν έκδοση (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 18/10/2022, Sanchez-Sanchez κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθμ. αιτ. 22854/20)
ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 18/10/2022, Sanchez-Sanchez κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθμ. αιτ. 22854/20

Ο προσφεύγων, Μεξικανός υπήκοος, κρατείτο στο Ηνωμένο Βασίλειο και αντιμετώπιζε την έκδοσή του στις ΗΠΑ, όπου καταζητείτο με ομοσπονδιακές κατηγορίες για διακίνηση και εμπορία ναρκωτικών. Σε περίπτωση καταδίκης στις ΗΠΑ, το επίπεδο της ποινής του θα ήταν στο επίπεδο 43 στις «Κατευθυντήριες γραμμές για την απαγγελία ποινών» (US Sentencing Guidelines), το οποίο συνεπάγεται επιβολή μέχρι και ισόβιας κάθειρξης. Με την προσφυγή του ισχυρίστηκε ότι η έκδοσή του στις ΗΠΑ θα παραβίαζε το άρθρο 3 ΕΣΔΑ, διότι, σε περίπτωση καταδίκης για τις κατηγορίες που τον βαρύνουν, θα κινδύνευε να του επιβληθεί ποινή ισόβιας κάθειρξης χωρίς δυνατότητα αναστολής.

Το ΕΔΔΑ, ήδη στην απόφαση Vinter κ.ά. κ. Ηνωμένου Βασιλείου, έχει κρίνει ότι η σωφρονιστική δικαιολόγηση της επιβολής ισόβιας κάθειρξης θα πρέπει να επανεξετάζεται μετά την πάροδο ορισμένου χρονικού διαστήματος. Ακολουθώντας, στην απόφαση Trabelsi κ. Βελγίου, το ΕΔΔΑ εφάρμοσε την ανωτέρω θέση στο πλαίσιο διαδικασίας έκδοσης, όπου διαπίστωσε ότι η έκδοση του προσφεύγοντος θα παραβίαζε το άρθρο 3 ΕΣΔΑ, διότι καμία από τις διαδικασίες που προβλέπονταν στο εκζητούν κράτος δεν συνιστούσε μηχανισμό επανεξέτασης. Τέτοιος μηχανισμός υπάρχει,

όταν οι εθνικές αρχές καλούνται να εξακριβώσουν επί τη βάσει αντικειμενικών και προκαθορισμένων κριτηρίων, τα οποία είναι γνωστά στον κρατούμενο κατά τον χρόνο επιβολής της ποινής, αν ο τελευταίος κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής του έχει αλλάξει και έχει προοδεύσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε η συνέχιση της κράτησης να μην είναι πλέον δικαιολογημένη από σωφρονιστική σκοπιά.

Ωστόσο, η απόφαση Vinter κ.ά. κατά Ηνωμένου Βασιλείου δεν αφορούσε περίπτωση έκδοσης. Στο πλαίσιο της έκδοσης, ειδικά όταν ο προσφεύγων δεν έχει ακόμη καταδικαστεί, απαιτείται μια σύνθετη και μάλλον αβέβαιη εκτίμηση κινδύνου. Ως εκ τούτου, η θέση του ΕΔΔΑ στην απόφαση Vinter κ.ά. κατά Ηνωμένου Βασιλείου θα πρέπει να εφαρμόζεται με προσοχή σε υποθέσεις έκδοσης.

Με βάση την απόφαση αυτή, τα συμβαλλόμενα κράτη βαρύνονται αφενός μεν με την ουσιαστική υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι η ποινή της ισόβιας κάθειρξης δεν θα μετατραπεί με την πάροδο του χρόνου σε ποινή ασυμβίβαστη με το άρθρο 3 ΕΣΔΑ, αφετέρου δε με τη θέσπιση κατάλληλων διαδικαστικών εγγυήσεων για την τήρηση της ουσιαστικής υποχρέωσης. Ωστόσο, η διαπίστωση συνδρομής αυτών των διαδικαστικών εγγυήσεων στο πλαίσιο μιας υπόθεσης έκδοσης είναι δυσχερής για τις δικαστικές αρχές του εκδίδοντος κράτους, καθότι προϋποθέτει τη λεπτομερή εξέταση της σχετικής νομοθεσίας και πρακτικής του εκζητούντος κράτους. Σχετική επιβάρυνση του εκδίδοντος κράτους θα συνεπαγόταν υπερβολική διεύρυνση της ευθύνη ενός συμβαλλόμενου κράτους για ελλείψεις στο σύστημα ενός τρίτου κράτους.

Επιπλέον, στο πλαίσιο μιας εθνικής διαδικασίας, επί τυχόν διαπίστωσης παραβίασης του άρθρου 3 ΕΣΔΑ ο προσφεύγων θα παρέμενε σε κράτηση, εν αναμονή της θέσπισης ενός συμβατού με την ΕΣΔΑ μηχανισμού επανεξέτασης της διάρκειας της κράτησής του. Η δε τυχόν πρόωρη απόλυση του κρατούμενου θα ήταν ενδεχόμενη αλλά όχι δεδομένη. Αντιθέτως, επί διαπιστώσεως αντίστοιχης παραβίασης στο πλαίσιο μιας υπόθεσης έκδοσης, ένα πρόσωπο που αντιμετωπίζει σοβαρές ποινικές κατηγορίες δεν θα δικαζόταν για αυτές, εκτός αν ήταν δυνατή η δίωξη του από το κράτος έκδοσης ή αν το εκζητούν κράτος μπορούσε

να παρέχει τις αναγκαίες εγγυήσεις που θα διευκόλυναν την έκδοση. Το ενδεχόμενο ατιμωρησίας του εκζητούμενου σε αυτή την περίπτωση είναι δύσκολα συμβατό με το δημόσιο ενδιαφέρον για την απονομή ποινικής δικαιοσύνης, καθώς και με το ενδιαφέρον των συμβαλλόμενων κρατών να συμμορφώνονται με τις διεθνείς συμβατικές τους υποχρεώσεις, με τις οποίες επιδιώκεται η αποτροπή της ατιμωρησίας όσων διώκονται για ποινικά αδικήματα.

Λόγω των ανωτέρω διαφορών στην επιβολή ισόβιας κάθειρξης στο πλαίσιο μιας εθνικής διαδικασίας και στο πλαίσιο της διαδικασίας έκδοσης, προτάθηκε από το ΕΔΔΑ η ακόλουθη εξέταση δύο σταδίων στις υποθέσεις που αφορούν έκδοση: Κατά το πρώτο στάδιο, εξετάζεται αν ο προσφεύγων προσκόμισε επαρκή στοιχεία, από τα οποία βασίμως μπορεί να υποτεθεί ότι σε περίπτωση έκδοσης και, επακόλουθης, καταδίκης του υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να του επιβληθεί ποινή ισόβιας κάθειρξης χωρίς αναστολή. Η δε σοβαρότητα του κινδύνου αυξάνεται, όταν ο προσφεύγων θα αντιμετωπίσει μια υποχρεωτική ποινή ισόβιας κάθειρξης σε περίπτωση καταδίκης. Ακολούθως, κατά το δεύτερο στάδιο οι αρχές του εκδίδοντος κράτους πρέπει να διαπιστώσουν την ύπαρξη ενός μηχανισμού επανεξέτασης της κράτησης στο εκζητούν κράτος, βάσει του οποίου θα αξιολογείται η πρόοδος του κρατούμενου προς τον σφραγισμό, όπως και όποια άλλη βάση για απόλυση λόγω της συμπεριφοράς του ή λόγω άλλων προσωπικών του περιστάσεων. Επομένως, το ΕΔΔΑ ανέτρεψε τη σχετική νομολογία του όπως είχε διαμορφωθεί στην απόφαση *Tabelsi* κατά Βελγίου, όπου είχε εστιάσει στο δεύτερο στάδιο και δεν είχε ασχοληθεί με το πρώτο στάδιο διερεύνησης, δηλαδή με το ερώτημα αν υπήρχε πραγματικός κίνδυνος να καταδικαστεί ο προσφεύγων σε ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα αναστολής σε περίπτωση έκδοσης.

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν προσκόμισε στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι η έκδοσή του στις ΗΠΑ θα συνιστούσε μεταχείριση αντίθετη στο άρθρο 3 ΕΣΔΑ. Δεν διαπιστώθηκε, δηλαδή, σοβαρός κίνδυνος επιβολής σε βάρος του ισόβιας κάθειρξης χωρίς δυνατότητα αναστολής και, επομένως, περίττευε η εξέταση του δεύτερου σταδίου

αξιολόγησης (ύπαρξη μηχανισμού επανεξέτασης). Ο προσφεύγων δεν είχε ακόμη καταδικαστεί. Επιπλέον, τα αδικήματα για τα οποία διωκόταν δεν επέφεραν υποχρεωτικά την ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Σύμφωνα με διάφορες πηγές που συνεκτίμησε το ΕΔΔΑ, στις ΗΠΑ κατά το έτος 2013 ισόβια κάθειρξη επιβλήθηκε σε λιγότερο από το ένα τρίτο των υποθέσεων διακίνησης ναρκωτικών, ενώ κατά το έτος 2019 στη βόρεια περιφέρεια της Πολιτείας της Τζόρτζια, όπου διωκόταν ο προσφεύγων, στο 65% των υποθέσεων η τελικός επιβληθείσα ποινή ήταν κατώτερη από το προτεινόμενο πλαίσιο ποινής στις «Κατευθυντήριες γραμμές για την απαγγελία ποινών» (US Sentencing Guidelines). Περαιτέρω, υπήρχε σύσταση για επιβολή ισόβιας κάθειρξης για υποθέσεις διακίνησης ναρκωτικών, εφόσον αφενός μεν προκλήθηκε θάνατος ή σοβαρή σωματική βλάβη εξαιτίας της χρήσης ναρκωτικών, αφετέρου δε ο κατηγορούμενος είχε ήδη προηγούμενη καταδίκη για διακίνηση ναρκωτικών. Ωστόσο, στην υπό κρίση υπόθεση, αν και πράγματι προκλήθηκε θάνατος συγκατηγορούμενου από τη χρήση ναρκωτικών, εντούτοις δεν προέκυψε ότι ο προσφεύγων είχε προηγούμενες καταδίκες. Τέλος, οι συγκατηγορούμενοι του προσφεύγοντος είχαν ήδη καταδικαστεί σε ποινές κάθειρξης μεταξύ επτά (7) και δώδεκα (12) ετών, γεγονός ικανό να επηρεάσει και το τελικό ύψος της σε βάρος του ποινής, χωρίς ωστόσο να τελούν όλοι υπό τις ίδιες περιστάσεις. Σε κάθε περίπτωση, ο προσφεύγων δεν προσκόμισε στοιχεία άλλων κατηγορουμένων, με αντίστοιχο ποινικό μητρώο με το δικό του, οι οποίοι κρίθηκαν ένοχοι για αντίστοιχο αδίκημα και καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη χωρίς αναστολή.

**Γ. Σωφρονιστικό Δίκαιο – Φυλακές
Δικαίωμα επικοινωνίας κρατουμένου με τα τέκνα
του κατά τα Σαββατοκύριακα – (ΕΔΔΑ, απόφ.
της 17/1/2023, υπόθ. Subaşi κ.λπ. κατά Τουρκίας,
αριθμ. αιτ. 3468/20 κ.α.)**

**ΕΔΔΑ, απόφ. της 17/1/2023, υπόθ. Subaşi κ.λπ.
κατά Τουρκίας, αριθμ. αιτ. 3468/20 κ.α.**

Στην υπόθεση Subaşi και λοιποί κατά Τουρκίας, το ΕΔΔΑ εκλήθη να αποφασίσει περί του δικαιώματος των κρατουμένων να δέχονται επισκέψεις κατά τα Σαββατοκύριακα από τα ανήλικα τέκνα τους, καθώς και να επικοινωνούν τηλεφωνικά με αυτά. Αιτούντες ήταν πρόσωπα τα οποία είτε είχαν καταδικαστεί είτε κρατούντο προσωρινά σχετικά με εγκλήματα τρομοκρατίας που συνδέονταν με την απόπειρα πραξικοπήματος της 15.7.2016.

Το έτος 2018 η Γενική Διεύθυνση Φυλακών του τουρκικού Υπουργείου Δικαιοσύνης εξέδωσε γνωμοδότηση με την οποία επέτρεπε στα κατά τόπους σωφρονιστικά καταστήματα να αποφασίζουν εάν θα επιτρέπουν επισκέψεις και κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου ή μόνον κατά τις εργάσιμες ημέρες και ώρες. Βάσει της γνωμοδότησης αυτής, αρκετά σωφρονιστικά καταστήματα αποφάσισαν να περιορίσουν τη δυνατότητα επίσκεψης μόνον κατά τις εργάσιμες ημέρες και ώρες. Ως προς δύο αιτούντες, ο περιορισμός επικοινωνίας κατά τα Σαββατοκύριακα αφορούσε και την τηλεφωνική επικοινωνία (βλ. το Προσάρτημα Ι της απόφασης). Οι αιτούντες προσέφυγαν στα αρμόδια δικαστήρια, ζητώντας να επιτραπεί το επισκεπτήριο και κατά τα Σαββατοκύριακα, καθώς κατά τις εργάσιμες ημέρες και ώρες τα παιδιά τους είχαν υποχρέωση να πηγαίνουν σχολείο, με αποτέλεσμα, δεδομένης και της απόστασης στην οποία βρίσκονταν οι φυλακές από τα σπίτια τους, η επικοινωνία τους με τα παιδιά τους να είναι ιδιαίτερα δυσχερής. Οι τουρκικές δικαστικές αρχές απέρριψαν σχεδόν το σύνολο των προσφυγών των αιτούντων (με εξαίρεση την προσφυγή ενός, η οποία έγινε δεκτή). Κατόπιν αυτού, οι αιτούντες προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ, επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ περί δικαιώματος για σεβασμό στην οικογενειακή ζωή.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ως άνω περιορισμοί στην

επικοινωνία συνιστούσαν κατ' αρχήν επέμβαση στο δικαίωμα των κρατουμένων για σεβασμό της οικογενειακής ζωής τους, κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης (σκέψη 79). Ο περιορισμός αυτός επεβλήθη μεν βάσει νόμου και προς επίτευξη ενός θεμιτού σκοπού, ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, δεν ήταν δικαιολογημένος. Για την κρίση του αυτή το Δικαστήριο έλαβε κυρίως υπ' όψιν του αφενός ότι τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση να διασφαλίζουν την επαφή των κρατουμένων με την οικογένειά τους (σκέψη 89), αφετέρου ότι εν προκειμένω οι αρχές διεύθυνσης των φυλακών απέρριψαν τις αιτήσεις συλλήβδην, με γενικά επιχειρήματα (υπερπληθυσμός φυλακών, έλλειψη προσωπικού, επιφυλάξεις ως προς την ασφάλεια), χωρίς να εξετάσουν πόσοι εκ των κρατουμένων είχαν το συγκεκριμένο πρόβλημα και χωρίς να αναζητήσουν πιθανές εναλλακτικές ως προς αυτούς (σκέψη 87). Ομοίως, οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων με τις οποίες απερρίφθησαν οι προσφυγές, δεν ήταν μεν αυθαίρετες, ωστόσο βασίστηκαν και αυτές σε γενικά επιχειρήματα και όχι σε μια in concreto στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων στην εκάστοτε περίπτωση. Οι σκέψεις αυτές ισχύουν και ως προς την άρνηση των σωφρονιστικών αρχών να επιτρέψουν την τηλεφωνική επικοινωνία των κρατουμένων με τις οικογένειές τους κατά τα Σαββατοκύριακα. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι υφίσταται παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.

Πλημμελής ιατρική περίθαλψη παραπληγικής κρατουμένης και έλλειψη ενδίκου μέσου προς εξέταση των σχετικών παραπόνων – Βάρος απόδειξης ως προς τους ισχυρισμούς κρατουμένων (ΕΔΔΑ, απόφ. της 17/1/2023, υπόθ. Machina κατά Μολδαβίας, αριθμ. αιτ. 69086/14)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 17/1/2023, υπόθ. Machina κατά Μολδαβίας, αριθμ. αιτ. 69086/14

Η αιτούσα εξέτισε ποινή φυλάκισης στην Μολδαβία από τις 4/2/2011 έως τις 7/7/2016. Ήδη πριν από τον εγκλεισμό της στις φυλακές έπασχε από σπαστική παραπληγία, οφειλόμενη σε τραυματισμό της στη σπονδυλική στήλη κατά το έτος 2003. Επίσης, η αιτούσα είχε ιστορικό χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Κατά την είσοδό της στις φυλακές η αιτούσα δεν εξετάστηκε

για μεταδιδόμενα νοσήματα, όπως HIV και HCV. Αργότερα, το 2012, κατόπιν αιματολογικών εξετάσεων διαγνώστηκε με HCV (“σε ανενεργό φάση”).

Κατά την έκτιση της ποινής της, η αιτούσα διαγνώστηκε επανειλημμένως με αναπνευστικές λοιμώξεις, δερματίτιδα, ωτίτιδα, ενώ της χορηγήθηκαν αντιβιοτικά, παυσίπονα και άλλα φάρμακα. Επίσης, της χορηγούνται τακτικά υποκατάστατα ναρκωτικών και παρακολούθησε συχνά ιατρικές συνεδρίες για τον πόνο στα πόδια και την πλάτη, ο οποίος οφειλόταν στην παραπληγία της. Το 2013 εξετάστηκε από ορθοπεδικό, ο οποίος συνέστησε περαιτέρω εξετάσεις και εγχείρηση στα πόδια. Επίσης, σε τουλάχιστον έξι περιπτώσεις της παρασχέθηκαν οδοντιατρικές υπηρεσίες. Σε σχέση με την ηπατίτιδα, εξετάστηκε δύο φορές από τον ιατρό των φυλακών, ο οποίος συνέστησε ειδική διατροφή, ηπατοπροστασία και αντισπασμωδικά φάρμακα, ωστόσο δεν είναι καταγεγραμμένη η χορήγηση των φαρμάκων αυτών αλλά ούτε και αιματολογικές εξετάσεις προκειμένου να διαπιστωθεί το ικό φορτίο της αιτούσας. Τέλος, η αιτούσα νοσηλεύτηκε τέσσερις φορές λόγω της παραπληγίας της. Νοσηλεία που να σχετίζεται με τον ιό HCV δεν αναφέρεται.

Η αιτούσα προσέφυγε ενώπιον του Συνηγόρου του Πολίτη (Ombudsperson) και του Συμβουλίου Ισότητας (Equality Council), παραπονούμενη αφενός για πλημμελή ιατρική φροντίδα και αφετέρου ότι μολύνθηκε με τον ιό HCV κατά τη διάρκεια της κράτησής της, και συγκεκριμένα στο πλαίσιο των οδοντιατρικών εξετάσεων στις οποίες υπεβλήθη. Αμφότερες οι αρχές έκριναν ότι οι συνθήκες κράτησης και η ιατρική περίθαλψη της αιτούσας έρχονταν βελτίωσης, ωστόσο η διεύθυνση φυλακών δεν έλαβε σχετικά μέτρα. Κατόπιν αυτών, η αιτούσα κατέθεσε προσφυγή στο πλαίσιο νέας αποζημιωτικής διαδικασίας που θέσπισε η Μολδαβία και η οποία αφορά στις συνθήκες κράτησης. Το ένδικο αυτό βοήθημα θεσπίστηκε έπειτα από την καταδίκη της Μολδαβίας στην υπόθεση Shishanov (αριθμ. αιτ. [11353/06](#)). Η προσφυγή αυτή της αιτούσας εκκρεμεί ενώπιον των Μολδαβικών δικαστηρίων.

Παρά την εκκρεμιά αυτή εθνική διαδικασία, το Δικαστήριο έκρινε ως παραδεκτή την προσφυγή ενώπιον

του, χωρίς να εγείρεται ζήτημα μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων, με την αιτιολογία ότι η εθνική αυτή διαδικασία αφορά στις συνθήκες κράτησης και όχι στην πλημμελή ιατρική περίθαλψη της αιτούσας και στη μόλυνση αυτής με τον ιό HCV κατά τη διάρκεια της κράτησής της (σκέψεις 23-29).

Ως προς την ουσία της υπόθεσης το Δικαστήριο έκρινε ότι εν προκειμένω υφίσταται παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης τόσο σε σχέση με τη μόλυνση από τον ιό HCV όσο και σε σχέση με την παρασχεθείσα ιατρική περίθαλψη. Σημαντικό είναι εν προκειμένω ότι, σύμφωνα με το Δικαστήριο, σε υποθέσεις που αφορούν πρόσωπα υπό κράτηση και λόγω της αυξημένης ευθύνης που έχει το εκάστοτε κράτος ως προς αυτά, το βάρος απόδειξης φέρει η κυβέρνηση του καθ’ ου κράτους-μέλους, υπό την έννοια ότι εκείνη οφείλει να παρουσιάσει με ικανοποιητικό και πειστικό τρόπο στοιχεία ικανά να αντικρούσουν τους ισχυρισμούς του εκάστοτε αιτούντος.

Στην παρούσα υπόθεση και ειδικότερα σε σχέση με τη μόλυνση της αιτούσας από τον ιό HCV, το Δικαστήριο έκρινε ότι συνιστά υποχρέωση του Κράτους να λαμβάνει αποτελεσματικά μέτρα για τη διάδοση μεταδοτικών νοσημάτων, ιδίως στο περιβάλλον των φυλακών. Τέτοιο μέτρο συνιστά, μεταξύ άλλων, και η διενέργεια δωρεάν εξετάσεων με τη συγκατάθεση του κρατουμένου εντός ευλόγου χρόνου από την ημερομηνία φυλακίσεώς του, κάτι το οποίο οι μολδαβικές αρχές δεν έπραξαν εν προκειμένω (σκέψεις 37 και 38). Το Δικαστήριο έλαβε, επίσης, συναφώς υπ’ όψιν του το γεγονός ότι οι μολδαβικές αρχές δεν διεξήγαγαν οποιουδήποτε είδους έρευνα (εσωτερική, διοικητική, ποινική) προς έλεγχο των ισχυρισμών της αιτούσας (σκέψ. 39 επ.). Σε σχέση δε με την επάρκεια της παρασχεθείσας ιατρικής περίθαλψης, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν είχαν λάβει χώρα οι κατάλληλες εξετάσεις (βιοψία ήπατος, αιματολογικές εξετάσεις, έλεγχος ιικού φορτίου). Συνεπεία αυτού, ο ισχυρισμός της κυβέρνησης ότι ο ιός βρισκόταν σε ανενεργό φάση δεν μπορεί να επαληθευτεί, ενώ και έτερος ισχυρισμός ότι σε κάθε περίπτωση παρασχέθηκε στην αιτούσα ιατρική περίθαλψη σχετικώς δεν μπορεί να γίνει δεκτός, αφού, ελλείψει επαρκών εξετάσεων, δεν μπορεί να διαπιστωθεί εάν

η παρασχεθείσα ιατρική περίθαλψη ήταν κατάλληλη και επαρκής.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι υφίσταται επιπρόσθετα παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης, υπό την έννοια ότι η αιτούσα δεν είχε στη διάθεσή της αποτελεσματικό ένδικο μέσο. Τούτο δε παρά το γεγονός ότι, όπως αναφέρθηκε, η Μολδαβία είχε θεσπίσει ήδη διαδικασία προσφυγής των κρατουμένων ως προς τις (εν γένει) συνθήκες κράτησης.

Συνθήκες κράτησης – Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (hotspot) Μόριας Λέσβου – Απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης – Συνωστισμός και οξεία έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης – Έλλειψη αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος – Παραβίαση άρθρων 3 και 13 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 13/6/2023, Η.Α. κ.ά. κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 4892/18 και 4920/18)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 13/6/2023, Η.Α. κ.ά. κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 4892/18 και 4920/18

Κρατούμενοι στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης μεταναστών (ΚΥΤ) στη Μόρια της Λέσβου προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ αναφορικά με τις συνθήκες κράτησή τους. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα, για ορισμένους από τους προσφεύγοντες, ότι παραβιάστηκαν πράγματι το άρθρο 3 (απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης) και το άρθρο 13 ΕΣΔΑ (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής). Για την κρίση του στηρίχθηκε σε αντίστοιχες εκθέσεις και έγγραφα του Ειδικού Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) και της Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι συνθήκες κράτησης ήταν ιδιαίτερος κακές και μη προσήκουσες για την κράτηση για διάστημα ολίγων ημερών, πολλώ μάλλον εβδομάδων, και ότι δεν υφίστατο προσωπικός χώρος, υδραυλικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις υγιεινής. Ως προς την ικανότητα υποδοχής του ΚΥΤ, ενώ υπολογιζόταν από τις κρατικές αρχές από 2.100 έως

3.100, στην πραγματικότητα ο καταυλισμός έφθασε να στεγάζει τον Σεπτέμβριο του 2018 9.000 άτομα (σκέψεις 43-44). Οι συνθήκες αυτές σε συνδυασμό με την οξεία έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης και την έλλειψη οποιουδήποτε αποτελεσματικού ένδικου βοηθήματος αναφορικά με τις συνθήκες αυτές, οδήγησαν στην αναγνώριση της παραβίασης των άρθρων 3 και 13 ΕΣΔΑ (σκέψεις 45-46). Αντιθέτως, οι καταγγελίες των προσφευγόντων για τις συνθήκες κράτησης σε κέντρο της Μαλακάσας, στο οποίο μεταφέρθηκαν μετά την παραμονή τους στη Μόρια, δεν εξετάστηκαν από το ΕΔΔΑ. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι εν λόγω καταγγελίες συνιστούσαν νέα υπόθεση, μη καλυπτόμενη από την κοινοποιηθείσα στην ελληνική Κυβέρνηση προσφυγή (σκέψεις 52-54).

Απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση (άρθρο 3 ΕΣΔΑ) – Ταπείνωση και κακομεταχείριση κρατουμένων από συγκρατούμενους λόγω της κατώτερης θέσης τους στην άτυπη ιεραρχία των κρατουμένων, υπό την ανοχή του προσωπικού των καταστημάτων κράτησης – Έλλειψη κρατικής δράσης για την αντιμετώπιση του συστημικού προβλήματος (ΕΔΔΑ, απόφ. της 2/5/2023, S.P. κ.ά. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 36463/11 κ.ά.)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 2/5/2023, S.P. κ.ά. κατά Ρωσίας, αριθμ. αιτ. 36463/11 κ.ά.

Στην απόφαση S.P. κ.ά. κατά Ρωσίας το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με το ζήτημα συνθηκών κράτησης στην Ρωσία, και ιδίως με το σύστημα της άτυπης ιεραρχίας μεταξύ των κρατουμένων και του διαχωρισμού τους σε κάστες. Η υπαγωγή των κρατουμένων στην εκάστοτε βαθμίδα γίνεται επί τη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων, στην κατώτερη δε βαθμίδα των «απόκληρων» ανήκουν κρατούμενοι, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, έχουν καταδικασθεί για γενετήσια εγκλήματα κατά ανηλίκων, έχουν τελέσει κλοπή εις βάρος άλλων συγκρατούμενων ή έχουν συνεργασθεί με τις αρχές ως πληροφοριοδότες (σκέψεις 5 επ., 10).

Το ΕΔΔΑ, αφού αρχικά τόνισε ότι η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης είναι απόλυτη, υπογράμμισε ότι στην περίπτωση της στέρησης της ελευθερίας τα κράτη υποχρεούνται όχι μόνο να απέχουν από

την κακομεταχείριση των κρατουμένων, αλλά και να λαμβάνουν τα αναγκαία προληπτικά μέτρα για τη διασφάλιση της σωματικής και ψυχολογικής ακεραιότητας και της ευημερίας των προσώπων αυτών (σκέψεις 78-79). Εν προκειμένω, οι προσφεύγοντες, ως μέλη της κατώτερης βαθμίδας των «απόκληρων» κρατουμένων, διαβιούσαν –σε διαφορετικά καταστήματα κράτησης– υπό άθλιες συνθήκες, πλήρως απομονωμένοι από τα μέλη των ανώτερων βαθμίδων, με τα οποία δεν επιτρεπόταν οποιοδήποτε είδους συναναστροφή και επαφή. Λόγω της ιδιότητάς τους αυτής είχαν επιφορτισθεί εξ ολοκλήρου τις χειρωνακτικές εργασίες εντός των καταστημάτων κράτησης, στερούνταν βασικών παροχών αξιοπρεπούς διαβίωσης, όπως κλίνης, υγιεινής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, και ήταν αποδέκτες απειλών και περιστασιακής σωματικής και σεξουαλικής βίας, με αποτέλεσμα να ζουν υπό το καθεστώς συνεχούς φόβου (σκέψεις 9 επ., 90 επ.). Η έκθεσή τους σε αυτές τις συνθήκες διαβίωσης επί μακρό χρονικό διάστημα συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 3 ΕΣΔΑ.

Η απουσία οποιασδήποτε άμεσης κρατικής εμπλοκής στις πράξεις κακομεταχείρισης που εμπίπτουν στο άρθρο 3 ΕΣΔΑ δεν απαλλάσσει το κράτος από την ευθύνη του, αφού οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν μέτρα, προκειμένου να διασφαλίσουν ότι τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους δεν υποβάλλονται σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, συμπεριλαμβανομένης της κακομεταχείρισης, από ιδιώτες (σκέψη 98). Στην παρούσα υπόθεση, ενόψει, μεταξύ άλλων, των ενδίκων βοηθημάτων που άσκησαν κάποιοι από τους προσφεύγοντες ενώπιον των εθνικών αρχών και που απορρίφθηκαν από αυτές ρητώς ή σιωπηρώς (σκέψεις 22 επ.), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κακομεταχείριση εις βάρος των προσφευγόντων αποτελεί έκφραση ενός συστημικού προβλήματος και μιας ευρέως διαδεδομένης κατάστασης εντός των ρωσικών καταστημάτων κράτησης, για τα οποία οι εθνικές αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν και εν τούτοις παρέλειψαν να λάβουν μέτρα για την αναγνώριση και την αντιμετώπισή τους (σκέψεις 97 επ., 108).

Δικαίωμα στη λήθη – Σεβασμός ιδιωτικής ζωής και κοινωνική επανένταξη προσώπου μετά από έκτιση της ποινής και διάταξης αποκατάστασής του (rehabilitation order) από εθνικό δικαστήριο – Δικαστική απόφαση περί ανωνυμοποίησης-απάλειψης του ονόματος καταδικασθέντος, υπαίτιου για την τέλεση τροχαίου ατυχήματος, από την ηλεκτρονική έκδοση άρθρου εφημερίδας (ειδησεογραφικός ιστότοπος) – Μη παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ περί ελευθερίας έκφρασης και του Τύπου (ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 4/7/2023, Hurbain κατά Βελγίου, αριθμ. αιτ. 57292/16, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 4/7/2023, Hurbain κατά Βελγίου, αριθμ. αιτ. 57292/16

Η απόφαση αφορά προσφυγή κατά εθνικής αστικής απόφασης η οποία εξεδόθη σε βάρος του προσφευγόντος, εκδότη καθημερινής εφημερίδας του Βελγίου, και με την οποία διετάχθη η ανωνυμοποίηση υπαίτιου εγκληματικής πράξης, ο οποίος αναφερόταν ονομαστικά σε σχετικό άρθρο ηλεκτρονικής έκδοσης της εφημερίδας. Η κρίση του εθνικού δικαστηρίου στηρίχθηκε στην ικανοποίηση του δικαιώματος λήθης του θιγόμενου από την ηλεκτρονική δημοσίευση προσώπου. Στο επίμαχο άρθρο που είχε αρχικώς δημοσιευτεί στην έντυπη έκδοση το έτος 1994 αναφερόταν το ονοματεπώνυμο του G., οδηγού και υπαίτιου θανατηφόρου τροχαίου ατυχήματος, ο οποίος ήταν υπό την επήρεια αλκοόλ. Κατά τον χρόνο του ατυχήματος, το έτος 1994, ασκούσε το επάγγελμα του ιατρού. Εν συνεχεία καταδικάστηκε, εξέτισε την ποινή του και συνέχισε να ασκεί το επάγγελμά του αφού αποκαταστάθηκε στα δικαιώματά του (rehabilitated, βλ. σκέψη 13) από τη βελγική δικαιοσύνη (2006). Δύο χρόνια αργότερα η βελγική εφημερίδα παρείχε στους αναγνώστες της σε ηλεκτρονική έκδοση το αρχείο της, συμπεριλαμβανομένου του ανωτέρω άρθρου. Ο προσφεύγων επικαλέστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου (Εφετείο Λιέγης, 2014) περί ανωνυμοποίησης του θιγόμενου στο επίμαχο άρθρο είναι αντίθετη με το άρθρο 10 ΕΣΔΑ για την ελευθερία έκφρασης, την ελευθερία του Τύπου και της μετάδοσης πληροφοριών.

Το Δικαστήριο κλήθηκε να επιλύσει σύγκρουση του δικαιώματος του θιγόμενου από δημοσίευση δημοσιογραφικού άρθρου προσώπου στην ιδιωτική ζωή του (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) με την ελευθερία έκφρασης του προσφεύγοντος εκδότη και την ελευθερία του Τύπου (άρθρο 10 ΕΣΔΑ, σκέψεις 212 επ.). Η ευρεία σύνθεση του ΕΔΔΑ, όπως και η προηγούμενη απόφαση του *τιμήματος*, δεν κατέληξε σε παραβίαση του άρθρου 10 (πλειοψηφία 12-5). Το ΕΔΔΑ εξέτασε την υποχρεωτική ανωνυμοποίηση που διέταξε το βελγικό δικαστήριο στο επίμαχο άρθρο, αναφορικά με τον υπεύθυνο για την τέλεση τροχαίου ατυχήματος, ως περιορισμό του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και τύπου. Εν προκειμένω, κρίσιμη κρίθηκε όχι η δημοσίευση του ονόματος *per se* στο αρχικό έντυπο, αλλά η ανά πάση στιγμή πρόσβαση στην πληροφορία στο διαδίκτυο (σκέψεις 174, 202): επρόκειτο για ειδησεογραφικό ιστότοπο, και άρα το υπό κρίση ζήτημα αφορά στον πυρήνα της ελευθερίας της έκφρασης (σκέψη 174).

Για τον έλεγχο της αναλογικότητας του επιβληθέντος μέτρου, το ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη ιδίως, την ανάγκη διαφυλάξεως της ακεραιότητας των αρχείων του τύπου, και σε ορισμένο βαθμό την πρακτική των δικαστηρίων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, διατύπωσε ορισμένα κριτήρια (σκέψη 205) για τη στάθμιση των διαφορετικών δικαιωμάτων ίσης αξίας, στο παράδειγμα της αιτήσεως μεταβολής δημοσιογραφικού περιεχομένου (ανωνυμοποίηση στο επίμαχο άρθρο) που έχει αρχειοθετηθεί στο διαδίκτυο. Τα κριτήρια είναι τα ακόλουθα: (1) η φύση των αρχειοθετημένων πληροφοριών· (2) το χρονικό διάστημα που έχει παρέλθει από τα γεγονότα και από την αρχική και online δημοσίευση· (3) το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι πληροφορίες στο παρόν· (4) το κατά πόσον το πρόσωπο που επικαλείται δικαίωμα λήθης είναι γνωστό, καθώς και η συμπεριφορά του μετά τα γεγονότα· (5) οι αρνητικές επιπτώσεις της συνεχούς διαθεσιμότητας των πληροφοριών online· (6) τον βαθμό κατά τον οποίο είναι προσβάσιμες οι πληροφορίες που περιέχονται στα ψηφιακά αρχεία και (7) τον αντίκτυπο του μέτρου στην ελευθερία της έκφρασης και ειδικότερα στην ελευθερία του Τύπου (σκέψη 205). Τα εν λόγω κριτήρια δεν έχουν πάντως,

σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το ίδιο βάρος κατά τη στάθμιση των δικαιωμάτων ελευθερίας έκφρασης και του Τύπου από τη μία, και του δικαιώματος σεβασμού στην ιδιωτική ζωή του θιγόμενου από τη δημοσίευση προσώπου από την άλλη (σκέψη 211).

Ως προς την υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στα ανωτέρω κριτήρια, το ΕΔΔΑ έκρινε αντιστοίχως, ότι οι πληροφορίες αφορούσαν ζήτημα δικαστικής φύσεως (τροχαίο ατύχημα που προκλήθηκε από τον G.), σε υπόθεση ωστόσο η οποία καλύφθηκε δημοσιογραφικά μόνο από το επίμαχο άρθρο, χωρίς να λάβει ευρεία δημοσιότητα ούτε κατά τον χρόνο των επίμαχων γεγονότων ούτε κατά τη διαδικτυακή δημοσίευση του αρχειοθετημένου αρχείου (πρώτο κριτήριο, σκέψη 219). Λαμβάνοντας υπόψη την πάροδο σημαντικού χρόνου μεταξύ της αρχικής δημοσίευσης στην έντυπη έκδοση (1994) και της δημιουργίας του διαδικτυακού αρχείου (2008), κρίθηκε ότι το θιγόμενο από τη δημοσίευση πρόσωπο, που είχε αποκατασταθεί στα δικαιώματά του (2006), είχε εύλογο συμφέρον να ζητά την κοινωνική επανένταξή του, χωρίς να υπενθυμίζεται διαρκώς το παρελθόν του (δεύτερο κριτήριο, σκέψεις 220-221). Ως προς τη συμβολή του άρθρου στον δημόσιο διάλογο, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η εν λόγω δημοσίευση του ψηφιακού αρχείου ούτε συμβάλλει στη διεξαγωγή του δημοσίου διαλόγου, ούτε είκοσι χρόνια μετά τα γεγονότα, όπως διαπίστωσε το εθνικό δικαστήριο (Εφετείο της Λιέγης), συμβάλλει σε κάποιον άλλον σκοπό που να αφορά το κοινωνικό σύνολο (π.χ. ιστορικούς ή επιστημονικούς σκοπούς, τρίτο κριτήριο, σκέψεις 224-225). Έγινε επίσης δεκτό ότι κατά τον χρόνο των γεγονότων αλλά και κατά την υποβολή αιτήματος ανωνυμοποίησης ο θιγόμενος ήταν άγνωστος στη δημόσια σφαίρα (τέταρτο κριτήριο, βλ. ιδίως σκέψεις 229-230).

Περαιτέρω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα γενόμενα από τα ΕΔΔΑ δεκτά ως προς την εξέταση του πέμπτου κριτηρίου. Σύμφωνα με το τμήμα ευρείας συνθέσεως η αποκατάσταση του θιγόμενου προσώπου στα δικαιώματά του δεν είναι επαρκής δικαιολογητική βάση για την αναγνώριση δικαιώματος στη λήθη (σκέψη 233 *in fine*). Ωστόσο, κρίθηκε εν προκειμένω αιτιολογημένη η κρίση του Εφετείου της

Λιέγης, κατά την οποία η ηλεκτρονική αρχειοθέτηση στο διαδίκτυο του επίμαχου αρχείου με το όνομα του θιγομένου προκαλούσε στον τελευταίο σοβαρή βλάβη ψυχολογικής φύσεως. Η επίμαχη δημοσίευση μέσω μιας απλής διαδικτυακής αναζήτησης του ονοματεπωνύμου του θιγομένου ήταν ικανή να οδηγήσει σε στιγματοποίησή του, να βλάψει την επαγγελματική του φήμη και να εμποδίσει την ομαλή κοινωνική επανένταξή του. Το βελγικό δικαστήριο είχε αναφέρει δε ότι η ηλεκτρονική αρχειοθέτηση του επίμαχου άρθρου δεν θα έπρεπε να λειτουργεί ως ένα «ψηφιακό ποινικό μητρώο» του G., ο οποίος εξέτισε την ποινή του και είχε αποκατασταθεί στα δικαιώματά του. Ως προς το έκτο κριτήριο, το ΕΔΔΑ δέχθηκε, ιδίως και ενόψει της κρίσιμης διάκρισης της ελεύθερης ή περιορισμένης –λ.χ. με αντίτιμο– πρόσβασης στις επίμαχες πληροφορίες, ότι εν προκειμένω η πρόσβαση ήταν ελεύθερη χωρίς περιορισμούς και χωρίς αντίτιμο. Τέλος, ως προς τον αντίκτυπο του μέτρου στην ελευθερία της έκφρασης και ιδίως του τύπου (έβδομο κριτήριο) το ΕΔΔΑ δεν δέχθηκε ότι η επιβολή της ανωνυμοποίησης έθεσε ένα υπερβολικό και μη υλοποιήσιμο βάρος στον εκδότη της εφημερίδας, ενώ παράλληλα αποτέλεσε, μεταξύ των λοιπών δυνατοτήτων, αποτελεσματικό μέσο για την προστασία

του G. Ο περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης και τύπου ήταν αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία και αναλογικός (σκέψεις 240 επ., 255-256). Μεταξύ άλλων, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη του, πέρα από τις διαπιστώσεις του εθνικού δικαστηρίου, και το γεγονός ότι η μη ανωνυμοποιημένη εκδοχή του άρθρου παραμένει διαθέσιμη σε έντυπη μορφή και εξακολουθεί να επιτελεί τον ρόλο αρχείου για κάθε ενδιαφερόμενο (σκέψη 252).

Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας, εν προκειμένω η διάταξη περί ανωνυμοποίησης στο επίμαχο άρθρο δεν ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, κατά παράβαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ. Η εν λόγω διάταξη δεν πληρούσε την προϋπόθεση της αναλογικότητας του περιορισμού της ελευθερίας έκφρασης (σκέψεις 21 επ.). Κατά τη μειοψηφία, μεταξύ άλλων, δεν δόθηκε βαρύτητα ούτε στη σύγχρονη πραγματικότητα ως προς την αυξανόμενη κυκλοφορία του τύπου μόνο σε ηλεκτρονική μορφή, ούτε σε ένα δικαίωμα μνήμης αντί ενός δικαιώματος λήθης (σκέψεις 7-8, 21 επ.). Κρίσιμη πτυχή της υπόθεσης ήταν επίσης ότι η επίμαχη πληροφορία είχε δημοσιευτεί νόμιμα για δημοσιογραφικούς σκοπούς (σκέψη 7-9).